

T.C
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI

**TÜRK DEVLET GELENEĞİNİN KİMLİK İNŞASINA ETKİSİ:
ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞAFİ TEKİN

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Hakan OLGUN

BİLECİK, 2019

10180347

T.C
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI

TÜRK DEVLET GELENEĞİNİN KİMLİK
İNŞASINA ETKİSİ: ERKEN CUMHURİYET
DÖNEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞAFİ TEKİN

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Hakan OLGUN

BİLECİK, 2019

10180347

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSIS Belge No	DFR-172
İlk Yayın Tarihi/Sayısı	03.01.2017 / 28
Revizyon Tarihi	
Revizyon No'su	00
Toplam Sayfa	1

Öğrencinin Adı Soyadı: SAFA TEKİN
Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı : Kamu Yönetimi
Tez Danışmanı : Doç. Öğr. Üyesi HAKAN OLGUN
Tezin Özgün Adı : Türk Devlet Geleneginin Kimlik İnşasına Etkisi: Erken Cumhuriyet Dönemi
Tezin İngilizce Adı : The Effect of Turkish State Tradition on Identity Formation: Early Republican Period

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 27 / 08 / 2019

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ /OY ÇOKLUĞU ile Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hakan OLGUN

Üye Dr. Öğr. Üyesi Pınar ÖZDEN ÇANKARA

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Gökberk YÜCEL

Üye : .....

Üye : .....

İmza

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ..... / ..... / 20.... tarih ve ..... / ..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BEYAN

“Türkiye’de Siyasal Kültür ve Devlet Geleneğinin Kimlik İnşasına Etkisi (1919-1939)” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Şafi TEKİN

05.06.2018

İmza

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında bana yol gösteren ve her türlü desteği sunan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hakan OLGUN'a ve değerli fikirleri ile yolumu aydınlatan Sayın Dr. Öğr. Üyesi Gökberk YÜCEL'e sonsuz saygı ve şükranlarımı sunarım. Bu zorlu süreçte iyi dilekleri ile beni motive eden, desteğini her zaman yanımda hissettiğim Eşim Havva TEKİN'e çok teşekkür ederim. Çalışmam esnasında kaynaklara ulaşmamda bana yardımcı olan değerli dostlarıma teşekkürü bir borç bilirim. Bu tezi adalet kavramını esas alan devlet-i ebed müddet düşüncesini gerçekleştirme çabasında olanlara ithaf ediyorum.

ÖZET

Bireylerin toplum halinde yaşamasının bir sonucu olarak ilişkiler karmaşıklaşmış ve toplumsal düzen kavramı ortaya çıkmıştır. Toplumda ilişkileri düzenleyen, denetleyen ve toplumun üzerinde, toplumsal düzeni sağlayan bir otoriteye ihtiyaç duyulmuştur. Toplumsal düzeni sağlamak üzere yetkilerle donattığımız ve yaptırım gücü verdiğimiz bu ihtiyaç, devleti ortaya çıkarmıştır. Toplumların siyasal kültür ve devlet geleneği, devletin siyasal sistemdeki yerini belirlemiştir. Türklerin sert bozkır topraklarında hayatlarını devam ettirme süreçlerinde devlet kutsal bir kimliğe bürünmüş ve bu durum devleti yücelten bir anlayışın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Siyasal kültür etrafında şekillenen devlet kimliği, Türklere devlet kurma yeteneği kazandırmıştır. Bu yüzden esaret altına giren Türk milleti bu uğurda bağımsızlık mücadelesi verip tekrardan yeni bir devlet kurmak için uğraş vermiştir. Türk siyasal kültüründe “devlet-i ebed müddet” düşüncesi her dönemde canlılığını korumuş, farklı milletlerin kültürleri benimsenmişse de bu kültürler “devlet-i ebed müddet” düşüncesine uygun olarak kendi kültürleri içinde sindirilmiştir. Devlet, milletin refahını sağlamak üzere baba rolü üstlendiğinden, Türk halkı tarihin her döneminde devletin varlığı için mücadele etmiştir. Osmanlı Devleti’nin kuruluşu ile birlikte Cihan hakimiyeti ve Nizam-Alemi sağlamak üzere mücadele verilmiştir. Devletin 18. yüzyıldan itibaren gerilemeye başlaması ve Avrupa’da başlayan ulusçuluk hareketleri toplumu harekete geçirmiş, devletin varlığının devamı için yeni yollar aranmıştır. 20. yüzyılda başlayan I. Cihan Harbi ile Türk halkının can güvenliğinin sağlanması ve yeni bir devletin temelini atmak üzere milli mücadele dönemi başlamıştır. Yeni kurulan Türk devletinde toplumun tarihsel bağları üzerinden yeni bir devlet kimliği oluşturulmaya başlanmış, Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi ile kimlik inşa sürecine geçilmiştir.

Anahtar kelimeler: Siyasal Kültür, Devlet, Cihan Hakimiyeti, Dünya Devleti, Kimlik, Ulusçuluk

ABSTRACT

Relationships got complicated and the concept of social order came out in consequence of individuals living in society. An authority that is above the society and regulates and inspects social relationships and ensures social order was needed. The need for entrusting authority and sanction power to a body in order to ensure social order brought out states. Political culture and state tradition of societies determined the position of the state in the political system. State gained a divine identity in the process in which the Turks maintain their life in tough steppe lands, and this case gave rise to an understanding that glorifies state.

The state identity that took shape in the political culture gave the Turks the ability to establish a state. Therefore, the Turkish nation that fell captive put up a fight for independence and struggled to establish a new state again. The notion of “the eternal state” maintained its continuity in the Turkish political culture in every period, and although cultures of different nations have been adopted, the Turks absorbed those cultures in their own culture according to the notion “the eternal state”. As the state assumes the role of the father to ensure welfare of the nation, the Turkish nation struggled for the existence of the state in every period of history. The Turks fought for ensuring world domination and world order along with establishment of the Ottoman Empire. Recession of the state beginning from 18th century and the nationalism movements that arose in Europe set the society in motion and new ways were sought for continuation of the existence of the state. Along with the World War One, the period of national struggle began in order to ensure safety of life of the Turkish nation and lay the foundations of a new state. A new state identity came to be formed in the newly established Turkish state based on the historical bonds of the society, and the nation entered into identity formation process along with Turkish History Thesis and Sun Language Theory.

Key Words: Political Culture, State, World Domination, Superpower, Identity, Nationalism

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DEVLETİN KAYNAĞI, TANIMI VE KAPSAMI.....	4
1.2. KİMLİK-DEVLET DENKLEMİ: MİLLET OLGUSU VE ULUS DEVLET....	10
1.2.1.Milliyet Tanımı ve Kapsamı	11
1.2.2.Milliyet Tanımına İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar	12
1.2.2.1 Modernist Yaklaşım.....	12
1.2.2.2. Etno-Sembolcü Yaklaşım.....	13
1.2.3. Ulus Devlet: Tarihsel Arka planı ve Politik Süreç	14
1.2.3.1. Tarihsel Arka plan: Ortaçağ Avrupa’sındaki Dönüşüm	14
1.2.3. 2. Politik Süreç: Ulus Devletin Doğuşu.....	18
1.3. AVRUPA’DA ULUS DEVLET ÖRNEKLERİ	24
1.3.1. Almanya’da Ulus Devlet	25
1.3.2. İtalya’da Ulus Devlet.....	27
1.3.3.Fransa’da Ulus Devlet	29

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DÖNEMİ DEVLET ANLAYIŞI

2.1. TÜRK DEVLET ANLAYIŞI: TEMEL KAVRAMLAR	31
2.1.1. Vatan (Yurt).....	35
2.1.2. Egemenlik ve Bağımsızlık.....	37

2.1.3. Siyasal Otorite ve Yapılanma.....	37
2.1.4. Hükümet.....	39
2.1.5. Hükümdarların Vasıfları.....	43
2.1.6. Hükümdarın Görevleri ve Devlet Baba Anlayışı	45
2.1.7. Ordu Teşkilatı.....	47
2.1.8. İkili Siyasal Yapı	48
2.2.TÜRKLERDE DEVLET VE KİMLİK İLİŞKİSİ.....	50
2.2.1. Türklerde Devlet Kimliğini Oluşturan Maddi Unsurlar	51
2.2.1.1. Bozkır Kültürü.....	51
2.2.1.2.Aile, Boy, Bodun.....	53
2.2.1.3.Sosyal Tabaka.....	55
2.2.2. Devlet ve Kimlik ilişkisinin Manevi Unsurları	56
2.2.2.1.Töre	56
2.2.2.2. Kut Anlayışı.....	59
2.2.2.3.Cihan Hakimiyeti Anlayışı	62
2.3. TÜRKLERDE DEVLET ANLAYIŞININ FELSEFİ ZEMİNİ.....	66
2.3.1. Dünya Devleti Düşüncesi	66
2.3.2. Devlet-i Ebed-Müddet Düşüncesi.....	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KİMLİK İNŞASINDA DEVLET GELENEĞİNİN ETKİSİ

3.1.OSMANLI'DA MODERNLEŞME SÜRECİ VE DEVLET-KİMLİK İLİŞKİSİ	76
3.1.1. Osmanlı Devletinde Toplumsal Yapı.....	76
3.1.2. Osmanlı Devleti'nde Modernleşme Hareketleri	84
3.2.DEVLET MERKEZLİ KİMLİK İNŞASI VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ	93

3.2.1. Türk Derneği.....	95
3.2.2. Yeni Lisan Hareketi	96
3.2.3. Türk Yurdu	96
3.2.4. Türk Ocağı	97
3.3. BEKA SORUNSAI VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KİMLİK İNŞASI	98
3.3.1. Cumhuriyet: Devlet Merkezli Türklük	100
3.3.2. Devlet Merkezli Kimlik İnşasının Araçları.....	105
3.3.2.1. Türk Tarih Tezi	105
3.3.2.2. Dilde Sadeleşme Hareketleri ve Güneş Dil Teorisi.....	109
3.3.2.3. Coğrafya Tasavvuru: Anadolu	112
3.3.2.4. Kültürel Dönüşüm: Medeniyetçilik.....	114
SONUÇ	117
KAYNAKÇA	122
ÖZGEÇMİŞ	132

KISALTMALAR

TDTC: Türk Dili Tetkik Cemiyeti

TTA: Türk Tarihinin Anahatları

TTK: Türk Tarih Kongresi

GİRİŞ

Türkler, Orta Asya'dan başlayarak günümüze kadar gelen en eski ve en köklü medeniyetlerden biri olup, devletin kutsal bir varlık olarak tanımlandığı bir devlet felsefesine sahiptirler. Yaşadıkları coğrafya, bozkır kültürü, dini inançları, göçebe hayat tarzları onları dünyanın farklı bölgelerinde yaşamaya itmiş ve gittikleri bölgelerde birçok devlet kurmayı gerektirmiştir. Siyasal kültür ve devlet geleneğinin etkisiyle, dünyaya hakim olma ve Tanrı'nın yeryüzünde kurduğu sarsılmaz düzenin devam ettirilebileceği düşüncesi Türkler'i dünyaya hakim olma ideasına yönlendirmiştir.

Türklerde devlet geleneği ve siyasal kültür konusu üzerine yazılan birçok eserin varlığına rağmen, Türk siyasal kültürümüzdeki “devlet-i ebed müddet” düşüncesinin uğradığı değişimleri ve Cumhuriyet dönemi kimlik inşa sürecini nasıl şekillendirdiğini inceleyen çok az sayıda çalışma bulunmaktadır.

Tezin başlangıç aşamasında devlet kavramının ortaya çıkış süreci incelenerek konuya giriş yapılmıştır. Bu amaçla devleti oluşturan unsurlardan yola çıkılarak devlet kavramı üzerinde yapılan araştırmalar incelenmiş ve çalışma kavramsal bir çerçeveye oturtulmaya ve buradan hareketle devlet kavramı tanımlanmaya çalışılmıştır.

Tezin birinci bölümünde Türklerde devlet kavramının açıklanmasına yer verilerek konuya giriş yapılmıştır. Daha sonra eski Türklerde devletin nasıl tanımlandığı ve devlete hangi özelliklerin yüklendiği Orhun Yazıtları baz alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Türklerde kutsal devlet düşüncesi, yaşanan coğrafya, göçebe hayat, bozkır kültürü gibi siyasi kültürü oluşturan unsurlar temel alınarak tanımlanmaya gayret gösterilmiştir. Zira bu durum Türklerde siyasal kültür devletin devamlılığının sağlanması gerektiği düşüncesini doğurmuştur ve bozkır coğrafyasında milletin bağımsızlığı devletin var olması düşüncesine bağlanmıştır.

Türklerde devleti oluşturan unsurlar açıklanarak, devlet teşkilatını oluşturan unsurlar, hükümdar, hükümet, ordu teşkilatı ve ikili teşkilat kapsamında incelenmiştir. Hükümdarın görevleri ve tahta geçme usulü üzerinden Türklerin, devleti neden baba olarak tanımladıkları üzerinde durulmuş, Türklerde devlet ve kimlik ilişkisini oluşturan maddi ve manevi unsurlara değinilerek, Türk devlet felsefesinin milletle nasıl bütünleştiği anlatılmaya çalışılmıştır. Bu unsurlar devlet felsefesini oluştururken, Türk devlet geleneği ve kimliğinin diğer toplumlardan neden farklı olduğu açıklanmıştır. Orta

Asya topraklarında farklı toplumlarla girilen mücadeleler, gelişen ticari ilişkiler ile birlikte Türk kültüründe değişimler ve gelişmeler başlamıştır. Türkler karşılaştıkları kültürleri tamamen benimsememiş, kendilerine uygun olan taraflarını almışlardır. İslamiyet öncesi Türk devlet felsefesinde Tanrı'nın gökyüzünde yarattığı sarsılmaz düzenin yeryüzünde yaratılabileceği inancıyla gerçekleştirilmeye çalışılan cihan hakimiyeti anlayışı ile yeryüzünde adalet ilkesi sağlanmaya çalışılmıştır. Talas Savaşı ile İslam medeniyeti ile karşılaşan Türklerin, devlet felsefesinin önemli amaçlarından biri olan cihan hakimiyetinde değişimler yaşanmıştır. Dünya devletinin amacı adalet, ilkesi ise Allah'ın yüce dini olan İslam dininin yeryüzüne hakim kılınması şeklinde değişime uğramıştır. Bölümün son konusu bu değişimleri açıklamaya yönelik olmuştur.

İkinci bölümde Türk devletleri içinde en uzun süreli ayakta duran ve Türkiye Cumhuriyeti devletinin tarihsel ve kültürel değerlerini miras olarak aldığı Osmanlı Devleti'nde siyasal kültür ve devlet geleneği incelenmiştir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren eski Türk devlet geleneklerinin devam ettirilmeye çalışıldığı, Osman Bey'in rüyası ile açıklanmıştır. Şeyh Edebali'nin rüyayı yorumlarken kut aldığını ve Osman Bey'in soyunun Oğuz'lara uzandığını ifade etmesi, iki kaynaktan beslenen, İlki Gök-Tanrı'nın kut vermesi; ikincisi kutsanmış bir atanın soyundan gelmesi düşüncesi eski Türk devlet geleneğinin devam ettiğinin göstergesiydi. Bunlar anlatıldıktan sonra Osmanlı Devleti'nde cihan hakimiyeti düşüncesine değinilerek devlet ebed müddet düşüncesi açıklanmaya çalışılmıştır. Çünkü İslamiyet ile birlikte cihan hakimiyet düşüncesi gaza ve cihat kavramları ile harmanlanarak devam etmiştir. Bu yüzden kuruluş döneminde gaza ve cihat amacıyla sürekli Batı'ya doğru seferlere çıkmış, doğudan gelen Türk boyları bu topraklara yerleştirilmiştir. Cihan hakimiyetinin ilk ayağını Kızıl Elma ülküsü oluşturmuştur. Kızıl Elma ülküsü üzerinden cihan hakimiyeti anlatıldıktan sonra padişahların devlet-i ebed müddet düşüncesi amacıyla yaptıkları faaliyetlere değinilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile birlikte toplumsal ilişkiler gelişmiş, toplumsal yapı İslam dinine göre şekillenmiştir. Nizam-ı alem fikrinin sağlanması üzere adalet ilkesine önem verilmiş ve hakimiyet altına alınan millet hoşgörü ile yönetilmeye çalışılmıştır. Osmanlı toplumsal yapısı ve devlet geleneğinin farkını ortaya koymak üzere Avrupa'da toplumsal yapı ve devlet kavramının yükselişi anlatılmıştır. Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra oluşan iktidar boşluğunda yükselen Kilise ve

Feodalite ile sınıf bilinci ortaya çıkmıştır. Avrupa toplumunda devletin yükselişinde büyük katkısı olan Burjuva sınıfının ortaya çıkış süreci anlatıldıktan sonra Fransız İhtilali ile yükselen milliyetçilik düşüncesine değinilmiştir. Millet tanımının değişime uğradığı ve ulusçuluk fikrinin Avrupa'ya yayıldığı bu dönemde Almanya, İtalya ve Fransa devletlerinin ulus devlet süreçleri açıklanmıştır. Bölümün sonunda Osmanlı Devleti'nin ulus fikrine karşı tepkisine değinilerek, Osmanlı'da meydana gelen modernleşme hareketleri incelenmiştir.

Son bölümde ise devletin nasıl kurtulacağı sorularına aranan cevaplar üzerinden Türk ulusçuluğuna giden yol konusu incelenmiştir. Çünkü devletin nasıl kurtulacağı sorularına verilen cevaplar genellikle Osmanlı milletini etnik köken ve kültür anlamında ayırmayan düşüncelerden ibaretti. Cihan harbine doğru artık Osmanlı milletini kapsayacak bir düşüncenin devleti kurtarmayacağı, aksine Türk milletini kapsayacak bir kimliğin devleti ayakta tutabileceği düşüncesine değinilmiştir. Bu düşünce ile girişilen dergi ve dernek kurma faaliyetleri genişleyerek yeni bir Türk devleti kurulması düşüncesini geliştirmiştir. Bölümün sonunda bu düşünce ile kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletine kalan Osmanlı kozmopolit toplum yapısının tek bir kimlik etrafında nasıl birleştirmeye çalışıldığına değindikten sonra devlet-i ebed müddet düşüncesiyle ortaya atılan Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi açıklanarak çalışma sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DEVLETİN KAYNAĞI, TANIMI VE KAPSAMI

Tabiat koşullarına tek başına karşı koymanın mümkün olmadığını gören ve birlikte yaşamanın önemini kavrayan insanoğlunun, ilk olarak nasıl bir toplum meydana getirdiği tam olarak bilinmemektedir. Sosyal ve siyasi bilimcilerin günümüzde ulaştıkları aşamalara rağmen devletin nasıl kurulduğu, ne zaman ortaya çıktığı, nerede ve kim tarafından meydana getirildiğine dair kesin ve net malumata ulaşamamıştır. İnsanların birlikte yaşam sürmeleri, neticede toplum denilen varlığı oluşturmuş ve süreç ilerledikçe de insanlar toplumdan bir parça haline gelerek yaşamlarını idame ettirmişlerdir. Kuşkusuz toplumun oluşması ile daha da karmaşık hale gelen bireyler arası ilişkilerin düzgün ve düzenli bir şekilde sapmaya ve kargaşaya meydan vermeden devam ettirilmesi toplumsal düzen kavramını oluşturmuştur. Toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi için yetkilerle donatılan ve kimi noktalarda yaptırım gücü verilen süreçler ile toplumu oluşturan bireylerin ihtiyaçlarına göre düzenlenen süreçler devlet denen aygıtı ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda devletin insanlık tarihiyle birlikte var olmadığı görülmekte ve insanlığın, devletsiz yaşadığı dönemlerin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Devlet, tarihsel dönemler içerisinde yöneten ile yönetilen ve iktidar yörüngesinde şekillenmiştir. Bugün modern anlamda tanımlanan devletin geçmişi 16. yüzyıla kadar geri gitmektedir. Devlet, kendisini meydana getiren unsurlarla birlikte insanlık tarihinin bugüne kadar geçirdiği süreçler ve ihtiyaçlar ölçüsünde bizzat insan tarafından üretilen ve şekillendirilen bir kişiliktir. Böyle olunca da devletin ne anlam ifade ettiği ile ilgili olarak hem düşünürler tarafından hem de yazarlar tarafından birçok görüşün dile getirildiği ve tanımının yapıldığı ifade edilmektedir. Devleti genelleştirerek tanımlamak oldukça güçtür. Devlet kendisini teşkil eden unsurlardan birine indirgenemeyeceğine göre devleti tanımlarken tek bir unsurdan yola çıkmak hata olacaktır (Gözler, 2012:5). Tanımlamalara bakıldığında devlet baskı aracı olarak görülmekte yerine göre sınıfların hâkimiyetinin bir göstergesi sayılmakta, yerine göre de düzen ve barış simgesi olarak algılanan toplum düzenini sağlayan ve yönlendiren ideolojilerden oluşmaktadır.

Devletin kaynağı hakkında farklı teoriler ortaya atılmıştır. Andrew Heywood devleti, doğaya ilişkin olarak ortaya çıkan güvensizlik ile zorlayıcı durumdan bireyi ancak egemen bir gücün tahsis edilerek kurtarabilecekleri fikri ile sözleşme oluşturdıklarını savunan hakem devlet teorisinin yanı sıra özellikle sınıf odaklı kapitalist devlet teorisi, bireysel özgürlükler önünde ciddi tehditler oluşturan ve her yönüyle karışan Leviathan devlet teorisi ile ataerkil toplumda babanın aile üzerindeki etkisinin genişlemesiyle ortaya çıkan ataerkil devlet teorileriyle açıklamaya çalışmıştır (Heywood, 2014:128). Norman Barry'nin devlet görüşüne bakıldığında ise devlet hakkında birbiriyle çatışan çok sayıdaki teorinin devleti bireyin oluşturduğu bir ürün olarak algılayan ve bireyi merkez alan teorilerle, devleti tamamıyla bireyden soyutlayan bağımsız bir oluşum olarak değerlendiren toplumcu veya organik teoriler olmak üzere iki grup şeklinde ele alındığı görülmektedir(Türköne, 2007:78-89). Bu sınıflandırma yapılırken ilk grupta bireyin tercihlerinin sonucu olan ve bireyin tatminlerini sınırlandırmaya yarayan bir kurum olarak ortaya çıkan devlet teorileri yer alırken; ikinci grup olarak yer verilen organik teorilerde ise devlet bireysel tercihlerden bağımsız objektif bir düzenin neticesinde meydana gelen bir kurum olarak tanımlanmıştır.

Devleti net bir şekilde açıklamaya çalışan teorilerden bir kısmının onu sözleşmeye dayandırdığı görülmektedir. Hobbes, Locke ve Rousseau gibi düşünürlerin içinde yer aldığı toplumcu sözleşmecî teorilere göre devletin var olmadan önce tabiat hali olarak isimlendirilen dönemde insanların adaleti, düzeni, barışı tesis etmek ve suç işleyen kimselere hak ettikleri cezayı verecek bir üst kuruma ihtiyaç duyulmuştur. Bu kurumu oluşturmak ve düzeni sağlayacak olan devleti kurmak için insanların bizzat kendi aralarında cezalandırma haklarından kendi içlerinde bir sözleşme yaparak vazgeçtikleri görülmektedir(Çağla, 2017:181). Böylece insanlar kendi istek ve rızalarıyla bir birliktelik oluşturup toplumsal bir sözleşme yapmış oldular.

Devletin ne olduğu hakkındaki görüşler çeşitli ideolojilerle şekillenmiştir. Bu bağlamda devleti tanımlama çabaları her ideolojisinin kendi içerisinde var olan ve kendine temel olarak aldığı değerler üzerinden yürütülmüştür. Örneğin, Liberalizm devleti bireyin özgürlüğüne bir sınır çizen kurum olarak görürken; sosyalizm, insanın doğuşuyla beraber sahip olduğu özgürlük ve eşitlik haklarını sınırlandıran ve Burjuvazi tarafından sömürülmesini sağlayan bir egemenlik aracı; Anarşizm, insanı sınırlandıran ve gereksiz olduğuna inanılan bireyin en doğal halini ancak devletin ortadan

kalkmasıyla olacağı şeklinde; Muhafazakarlık ise var olan düzenin koruyucusu olarak ele alınmıştır. Karmaşık bir tartışmayı daha da basitleştirmek gerekirse devlet-sivil toplum üzerinden sürdürülen bu görüşlerden hareketle iki farklı tanıma ulaşabiliriz: Sivil toplumu, egemen unsur olan devletin müdahalelerine karşı, insan aklını ve özgür iradesini ön planda tutan ve bütünlüğü kıskançlıkla korunması gereken hassas bir özgürlük alanı olarak görenler bulunmaktadır. Bu görüş genellikle özel mülkiyetin kutsallığı düşüncesiyle, bireyin özel mülkiyet haklarına dokunmaz. Bireyin sahip olduğu özel alanda, bireysel özgürlüğü doğrultusunda özel amaçlar gütmeye hakkına sahip olduğunu ifade eder (Ağaoğulları, 2010:232). Ticaret, inanç ve düşünce haklarını da aynı değerde kabul eder ve kutsal ilan ederek onları dile getirir. Diğer bir duruşa göre sivil toplum, toplum karşıtı hareket ve bireylerin birbirine karşı savaşı olarak görülür. Ekonomik açıdan gerekli ancak daha geniş anlamı itibariyle kamusal faydayı savunmak adına hareket eden ve otoriter-güçlü bir devlet tarafından etki altına alınması gerektiğini savunur. Sivil toplum daha çok kapitalist ve burjuva toplumları ile yakından ilişkili görülür. İlk duruş daha çok liberalizm ile ilişkilendirilirken diğer görüş daha çok sosyalist veya Hegel eğilimli Marksizm ile ilişkilendirilebilir (Pierson, 2015:95).

Yukarıda da görüldüğü üzere devlete yönelik algı ile tanımlar ideolojilere göre şekillense de devletin bizzat kendisinde ideolojilerden yansımalar bulmak mümkündür. Bu yansımaların nasıllığını biraz daha açıklığa kavuşturmak için liberalizm ile sosyalizmin devlet algısına bakış yapmak faydalı olacaktır.

Marksist teoriye bakıldığında devletin oluşumunun sosyal ve siyasi olaylara ekonomik olayların hâkim olması neticesine bağlandığı görülmektedir. Devlet faaliyetleri toplum tarafından belirleniyordu ve toplum da bir sınıfın egemenliği altındaydı. Egemen sınıf devletin aracılığıyla üretim araçları üzerinde mülkiyet hakkını kazanacak ve bu mülkiyeti devam ettirebilmek için zora başvuracaktır. Bu hamleyi yapabilmek adına bir baskı örgütünün varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu örgüt de Marksist teoriye göre devletin kendisidir. Devlet bu noktada bir baskı örgütü olarak görülünce Marksist teoride devlet tanımı baskıya göre yapılmıştır. Buna göre devlet sömürülen sınıflar üzerinde egemen olan sınıfın kurduğu baskının örgütlenmesidir (Uygun, 2017: 313). Devlet köleci toplumunda köle sahiplerine, feodal toplumda, feodal beylerine hizmet etmekte, kapitalist toplumlara gelindiğinde ise hizmetin

temelinde burjuvazi yer almaktadır. Böylece devlet burjuvazinin çıkarları gibi görünmektedir (Pogbi, 2016a:127).

Marksizm ve Kapitalizmde devlet sömürünün aracı olarak görülmektedir. Sömürünün ortaya çıkışı ise sınıflı toplumlarla birlikte olmuştur. İnsanların eşit olması ilkesi kapitalist bir toplumda sadece varlıklı bir avuç insan tarafından toplum haklarından yararlanılmasıyla son bulacaktır. Sömürü düzende devlet, zamanla ekonomik üstünlüğe sahip olan sınıfın çıkarlarını korumaya yönelik politikalar izlemeye başlar. Çünkü Marx'a göre ekonomik üstünlüğe sahip olan sınıf zamanla siyasal egemenliği de etkisi altına alacaktır (Hacıfevzioğlu, 2018:381). Gerçek eşitlik için insanların sosyal ve ekonomik durumlarını da eşitlemek gerekir. Bunun yolu insanlar arasında gelir uçurumunu yaratan ve sömürüye yol açtığı iddia edilen özel mülkiyetin sonlandırılıp kaldırılmasıyla, üretilen değerlerin eşit olarak paylaşılmasıyla sağlanabilir. Bu sömürü ve özel mülkiyetin ortadan kalkması için de yönetim düzeninin el değiştirip hak eden kişilere geçmesi gerekmektedir. Bu durumda Proletarya'nın yapacağı sosyalist devrim aşamalarından geçerek komünizm aşamasından sonra gerçek eşitlik hedefine ulaşılacaktır(Uygun, 2017:313)

Liberalizm devlet anlayışı bireyci bir ideolojidir. Liberalizmde birey kendi başına bir değerdir. Bireyi ait olduğu gruba, topluma ve devlete karşı daha önemli gören, bağımsız ve özgür olarak kabul eden liberal düşüncenin izleri her ne kadar ilkçağlara kadar gitse de siyasal ideoloji olarak dünya yüzeyinde var oluşunun 17. ve 18.yüzyıllarda olduğu ifade edilmektedir. Liberalizm ekonomiye dayalı sistem olarak serbest piyasa ekonomisi sistemini savunur ve devletin sosyal hayata ve ekonomiye müdahalesini özgürlüğe müdahale olarak algılar (Heywood, 2013: 53-65).

Liberal düşünceye göre toplum ve devlet bireyler tarafından oluşturulmuş varlıklardır ve bu varlıkların amacı bireylerin haklarını ve çıkarlarını korumaktır. Doğa halinde bütün herkes özgür ve eşittir fakat özgür bireyler çıkarlarına uygun olduğunda başkalarının haklarını gasp edebilir, mallarını çalabilir, köleleştirme yolunu seçebilir ve sözleşmeleri menfaatleri uğruna çiğneyebilirler(Heywood, 2014:53). Bu yüzden doğa yasası altında yaşayan özgür bireyler, devleti kurarken özgürlüklerin bir kısmını sözleşmeyle devlete devretmişlerdir. Devlet toplum üzerinde tarafsız bir hakem rolünü üstlenecek, bireyler arası mücadelelere müdahalede bulunarak jandarma görevi görecektir

ve sözleşmenin şartlarını uygulamaya koyacaktır. Devlet yapılan sözleşmeye bağlı kalacak ve cezalandırma alanı dışındaki kişilerin haklarına müdahale etmeyecektir (Çam, 2011: 245).

Devlet konusunda yapılan tanımlamalar kişilerin kültürleri, ideolojileri, tarihi ve yaşadığı coğrafyaya göre şekillense de ya da devletin farklı tanımları yapılsa da modern anlamda devletin ne olduğu sorusuna aradığımız cevap herkes tarafından benimsenip makbul görülen müşterek bir neticeye varmamızı sağlamaktadır. Devletin ne olduğu problemi noktasında bulmaya çalışılan cevap devleti oluşturan unsurlarla anlam kazanmaktadır. Bu yüzden devletin unsurlarını açıklayıp bu unsurlar üzerinden yapılan devlet tanımlarına değinmek gerekmektedir.

Modern anlamda devlet siyasal, hukuksal ve ekonomik gücü elinde bulunduran, belli sınırlar dâhilinde çevrili toprak üzerinde otorite sahibi bir gücü temsil etmektedir. Her otorite sahibi devlet midir? Devletin oluşturulabilmesi için nelere ihtiyaç bulunmaktadır? Devlet denilen mekanizmada bulunması zorunlu unsurlar var mıdır? Bu anlamda modern devletin tanımına ulaşmak için ulus-devletin temel unsurları üç ana başlık altında bir araya getirilebilir. Bu başlıklar ise ülke toprağı, millet ve egemenlik şeklindedir.

Devletler, toplumsal örgütlenmeler olup bu toplumsal örgütlenmeleri insanlar oluşturduğu için insan topluluğunun bulunmaksızın devletin kurulmasının düşünülemeyeceğı belirtilmektedir. Bu bağlamda devletin olmazsa olmaz unsuru insan topluluğudur. İnsan sayısının bir önemi olmadığı gibi her insan topluluğı devlet değildir. Birlikte yaşayan bireylerin devleti meydana getirebilmeleri için bir takım maddi ve manevi bağlarla bağlı olduklarını hissettiklerini, ortak bir tarihsel mirasla birbirine bağlanmış ve geleceğı birlikte paylaşma isteğı içinde olan bir topluluk olması gerekir(Çam, 2011: 345). Peki, insanları bir arada tutan bu bağlar ne tür bağlardır? İnsanları birbirine bağlayan bağlar niteliğine göre objektif millet anlayışı ve sübjektif millet anlayışı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Objektif millet anlayışında insanlar maddi bir takım bağlarla birbirine bağlanmıştır. Bu bağların hepsinin gözle görülür, elle tutulur bağlar olduğu ve ayrıca beş duyu organıyla da hissedilebilir nitelikte olduğu ifade edilmektedir (Gözler, 2014:51). Bu bağlar ırk, dil ve din birliğinden oluşmaktadır.

İrk anlayışına göre, insanları bir arada tutan asıl bağın kan birliği, dil birliği, din birliği olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle millet, aralarında ırk birliğini olan insanların oluşturduğu bir örgütlenmedir (Teziç, 2006:115-116). Bu görüşe göre devlet kendinden olmayan ırklardan kurtulmalı ve esaret altına düştüğünde o esaretten kurtulup kendi bağımsızlığına tekrardan kavuşmalıdır. Peki, ırk birliği, toplumu oluşturmak için yeterli midir? Bu görüş kendinden olmayana dışladığından dolayı içte tehcir odaklı ve soykırımcı politikaların uygulanmasına yol açacaktır. Almanya’da bu politikaların ikiside uygulanmaya konulmuş ve Hitler Almanya’ında aynı ırkı paylaşmayan toplumların sürgününe yol açmıştır. Fakat günümüzde ırk birliği geçerliliğini yitirmiştir. Diğer bir görüş olan dil birliğine göre, toplumu millet haline getiren temel faktör, insanların aynı dili konuşmasından ibarettir. Bu düşünceye göre aynı dili konuşan insanlar aynı devlet çatısı altında toplanmalıdır. Devlet veya toplum yapısını belirleyen bir başka faktör ise din ve mezhep farklılığıdır. Millet aynı dine mensup olan insanların oluşturduğu bir örgütlenmedir. Fakat insanlar doğacağı coğrafyayı, sahipleneceği dini veya ırkı seçemeyeceğine göre devletin varlığını bu gibi faktörlere bağlamak hata olacaktır.

Sübjektif millet anlayışına göre din, ırk veya dil gibi faktörlerden farklı olarak insanları birbirine bağlayan bir takım duygular ile düşünceler bulunmaktadır. Bu düşünceler birlikte kazanılan zaferler, hatıralar ve ortak acılar gibi faktörlerden oluşmaktadır (Çam, 2011: 345). Günümüz millet anlayışına daha çok uyan bu düşüncelerin varlığı toplumun bir arada yaşamasını ve içinde bulunduğu millete sadakatle bağlı kalmasını sağlamaktadır.

Devletin bir diğer unsuru topraktır. Bir devletin hayat kazanabilmesi için, insan topluluğundan sonra ülke gelir. Ülkesiz devlet olamaz. Devletin, üzerinde devamlı olarak yaşanılabilir ve üzerinde tek, bölünmez, devredilmez, sürekli yapısını sürdürebileceği bir sahaya ihtiyaç bulunmaktadır. Bu ihtiyacın çözümü topraktır ve bu toprağın büyük olmasının ya da küçük olmasının hiçbir önemi yoktur. Çok büyük ülkelere sahip devletler olmasına rağmen çok küçük topraklara sahip devletlerde vardır.

Bir devletin hayatiyet kazanması için, insan topluluğu ile toprak unsurları tek başlarına yeterli değildir. Bu unsurların varlığının dışında toprak unsurunun üzerinde yaşayan insan topluluğunun iktidar unsuruna sahip olması gerekir. Bu iktidar unsurunun

devlet, kudret ve kamu gücü unsuru gibi değişik isimlendirmeleri söz konusu olsa da egemenlik unsuru olarak da isimlendirildiği görülmektedir (Gözler, 2016:39).

Hukuksal bir kavram olan “egemenlik” esas olarak bir devletin toprakları üzerinde bulunan yönetme yetkisini kullanma, vatandaşlara sorumluluk ile görev yükleme hakkını ifade etmektedir (Arı, 2013:45). Bu bağlamda egemenlik kavramına yönelik olarak ilk tanımı yapan ve onu sistemik bir hale getirerek teorileştirme bağlamında en büyük katkıyı sağlayan kişi Jean Bodin’dır. Bodin, egemenliği, “yurttaşlar ve tebaa üstünde yasayla sınırlanmayan en üstün ve mutlak güç” olarak ifade etmektedir (Çağla, 2017:163).

Egemenlik kavramının dışsal ve içsel şeklinde iki değişik anlama sahip olduğu ifade edilmektedir. İç egemenlik devletin ülke içinde diğer güç merkezlerine göre daha üstün olmasını ve meşru gücü kullanma yetkisini ve tekeline bulundurmasını ifade eder. Devlet diğer siyasal gruplar karşısında en büyük güce sahip siyasal otoritedir. Dış egemenlik ise, devletin başka devletlerle olan ilişkileri karşısında herhangi bir sınırlamaya ve baskıya maruz kalmadan yürütme yetkisidir. Bu üç unsurun bir arada bulunmasıyla devlet unsuru anlam kazanmaktadır. Bu unsurların varlığıyla birlikte devlet kavramının ne olduğuna yönelik olarak aranılan yanıtlar bir sonuca gidilmesine katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda modern devlet kavramı sınırları belirli bir toprak üzerinde hayatını devam ettiren ve kendisine sadakatle bağlı bir halka egemen ve aynı zamanda diğer devletler tarafından da tanınarak meşru sayılmış bir hükümete sahip siyasal topluluk anlamına gelmektedir (Arı, 2013: 39).

1. 2. KİMLİK-DEVLET DENKLEMİ: MİLLET OLGUSU VE ULUS DEVLET

Bu çalışmamın temel kavramları arasında yer alan ulus, ulusçuluk ve ulus devlet olgusu birbirleriyle ilişkilendirilerek açıklanacaktır. Kavramların tanımlanmasındaki güçlük ve üzerinde fikir birliğine varılmış bir düşünce birlikteliği olmadığı için kavramlar sistematik bir biçimde birbirleriyle ilişkileri çerçevesinde verilecektir. Yaklaşık iki asırdır, siyaseti ve toplumu belirleyen bu üç kavram, 20. Yüzyılın ilk başlarından itibaren araştırmalara konu olmaktadır. Bu bakımdan çokta eski olmayan ulus, ulusçuluk ve ulus devlet kavramlarının nasıl tanımlandığını ve bu kavramlarla

ilgili farklı bakış açılarını ortaya koymanın yararlı olacağı düşüncesindeyim. Ulusla ilgili farklı tanımlamaların ve yaklaşımların olması ulus kavramının birçok kavramla yakın ilişkisi ve hatta birbirlerinin yerine kullanımı ulus kavramının tanımlanmasındaki güçlüklerden bir diğeridir. Kavramlar üzerinden yürütülen tanım ve tartışmalar kendi ekollerini ortaya çıkarmış ve konuya yeni boyutlar kazandırmıştır.

1.2.1. Milliyet Tanımı ve Kapsamı

Ulusun tanımı, devletin belli bir tanımının yapılamadığından daha ciddi zorluklar göstermektedir. Devletin birçok tanımın yapılabildiği gibi ulus kavramının birçok tanımı yapılabilir. Roskin'e göre ulus kelimesinin Latince' de "Soy bağı" anlamına geldiğini iddia etmektedir (2014: 1). Umut Özkırmıllı ise ulusu "Doğan bir şey" anlamında Latince, "Natio" kelimesinden türetilen, sözcüğü doğum benzerliğinden ötürü, birbirine yakın olan insan grubu ve Ortaçağ dönemi üniversitelerinde birbirine yakın olan öğrencileri ifade ederken kullanmıştır (Özkırmıllı, 2010: 7). Guibernau ise ulusu bir topluluk bilincine sahip, aynı kültürü paylaşan, sınırları belli bir toprak parçası üzerinde, ortak bir mazi ve kendini yönetme hakkına haiz bir toplum olarak ifade edilmiştir (Guibernau, 1997: 92). Ulus kavramına 18. yüzyıldan önceki yazılı kaynaklarda rastlanılmaz. Modern anlamda ulus kavramını beklemek için 19. Yüzyılı beklemek gerekecektir. İspanya Kraliyet Akademisi Sözlüğünde 1884 basımından önce modern anlamıyla ulus kavramı kullanılmıştır. Lengua Nacional'in bir ülkenin resmi ve edebi dili o ülkede genel olarak başka milletlerin dillerinden ve lehçelerinden ayrı biçimde konuşulan dil olduğunu basitçe 1884 basımıyla öğreniriz. 1884'ten önce "nacion" sözcüğü basitçe bir eyalet, bir ülke ya da bir krallıkta oturanların toplamı ve aynı zamanda bir yabancı anlamına geliyordu. Oysa 1884 basımıyla birlikte artık "her şeyden üstün ortak bir yönetim merkezini tanıyan bir devlet ya da politik birim, bunun yanında bir bütün sayılan bu devletin oluşturduğu topraklar ve bu topraklarda yaşayan insan" anlamı yüklenmiştir (Hobsbawm, 1995: 29-30)

Toplum bilimcilerin ulusa farklı yorumlama nedenleri kavramın büyük ölçüde kimlik ve devlet gibi oldukça soyut ve karmaşık alanlarla ilişkili olmasından ve yaklaşık iki yüzyıldır siyasal birimler ile siyasal hareketlere meşruluk sağlayan bir kavram olmasından kaynaklanmaktadır (Özyurt, 2012: 97). Duverger, "global toplum kavramı

ile ulus kavramının modern bir kavram olduğunu ifade eder. Kabile, kent, feodal dönemlerden sonra yaşanan dördüncü evrenin ulus devlet kavramı olduğu temelindedir(Ersal, 2012: 55). Köksal Şahin ise ulus kavramına daha sosyolojik bir açıklama yaparak ulus kavramının evvela bir homojen kültürel birikim olarak ele alınmasını gerektiğini ifade etmiştir. Bu aşamada topluluğun, aynı soydan gelen, aynı dile inanan, aynı duyguları paylaşan, kısacası bütünleşmiş ve ortak bir kimliğe sahip olduğunu savunur (Köksal, 2009:134).

Bütün bu tanımlar ve yaklaşımlar ulus kavramının net bir tanımının olmadığını göstermektedir. Ulus tek başına devlet değildir, tek başına kültür de değildir. Bütün bunlara karşılık ulus kavramı, ortak bir biyolojik kökeni, tarihsel belleği, hatıraları, kitlesel kamu kültürünü, sınırları belirlenmiş bir toprak parçasını, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri, ortak bir dili, bazen ortak bir inancı paylaşan, ortak bir cemaat duygusu taşıyan yurttaşlar topluluğunun ismidir(Karakaş, 2000: 22). Bu düşünceler millet olmanın ana şartları olarak sayılmıştır(Renan, 1946: 122).Bu anlamda ulus kavramı manevi bir ruhu ifade eder. Aynı dili konuşan, aynı tarihi ve kültürel birikimi paylaşan, siyasi bir güce sahip, sınırları belirli bir topluluk oluşturma'nın bütün ulus devletlerin tek amacı olduğu ifade edilebilir.

1.2.2. Milliyet Tanımına İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Ulusçuluk kavramı ile ilgili olarak çeşitli yaklaşım biçimleri ve sınıflandırmalar mevcuttur. Kavramın geniş ve ortak paydada buluşturacak bir tanımı olmadığından kavram sınıflandırması da haliyle geniş tutulmuştur. Bunlar, hem tarihi gelişim sürecine hem de ulusçuluk olgusunu ele alış biçimlerine göre farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Ulusçuluk olgusuna sosyolojik, Tarihi ve hukuki açıdan yaklaşanlar olduğu gibi onu ilkçi yaklaşım, modernist yaklaşım, siyasi yaklaşım, toplumsal-kültürel yaklaşım, etno-sembolcü yaklaşım gibi sınıflandırarak açıklamaya çalışanlar olmuştur.

1.2.2.1. Modernist Yaklaşım

Bu yaklaşımın en belirgin özelliği millet ve milliyetçiliğin modern çağa ait yapılar olduğu görüşünü savunmalarıdır. Özkırımlı'ya göre milletler ve milliyetçilik kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi modern süreçlerle birlikte ya da onların ürünü olarak ortaya çıkar. Ulusçuluğu bu süreçlerden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Zaten eski çağlarda ulusçuluğun

ortaya çıkmasını sağlayacak toplumsal, siyasi ve ekonomik koşullar yoktur. Bu koşullar modern çağda oluşur; başka bir deyişle uluslar ancak ulusçuluk çağında bir gereklilik haline gelir ve milliyetçiliğin milletleri yarattığını ifade eder(Özkırımlı, 2016: 102-103).

Hobsbawm ise milletin yakın bir döneme ait olduğunu ifade eder. Hobsbawm’a göre; millet ancak teritoryal devletle, ‘ulus-devlet’ kavramı ile ilişkilendirildiği kadarıyla, bir toplumsal birimdir. Milliyetçilik milletlerden önce gelir. Dolayısıyla milletler ve devletler, milliyetçiliği yaratmaz. Milliyetçiliğin milletleri yarattığını ifade ederek kavramın yapaylık ve mühendislik unsurlarını vurgulayarak millet kavramının modernliği üzerinde durmuştur (Hobsbawm, 1993:24).

Anderson ise ulus, ‘ilahi olarak buyrulmuş, hiyerarşik iktidarların aşındırmaya başladığı ve yerle bir olduğu bir çağda doğduğundan, ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur’ şeklinde ifade eder. Anderson’a göre bir milyar insanı kapsayan milletlerin üyeleri bile diğer üyelerle tamamen tanımayacak veya onlarla karşılaşamayacak, hatta onlardan söz edildiğini duyamayacaktır. Bu nedenle ulus hayal edilmiştir (Anderson, 2017:20-21). Gellner, ‘Ulusları insanlar yaratır’ ifadesiyle ulus kavramının insanların kendi inanç ve dayanışmaları sonucunda ortaya çıktığını ifade eder(Gellner, 2008:78).

Bu yaklaşımın temel özelliği kısaca ulusları ve ulusçuluğu bir toplumsal mühendislik ürünü olarak görmekteler. Tek bir toplumsal kimliğe ancak bu mühendislik ürünü ile ulaşılabilceği iddia edilmektedir. Ulusçuluk daha önce var olan kültürden bir ulusçuluk icat eder ve bu ulusçuluğu kullanarak da bir ulus inşa etme yoluna giderler.

1.2.2.2. Etno-Sembolcü Yaklaşım

Etno-sembolcülerin temel yaklaşımı modernist yaklaşımın eleştirisine dayanır. Terim, milliyetçilik çözümlemelerinde, etnik geçmişe ağırlık veren kuramcılarını ifade etmek için kullanılmıştır. Milletlerin gelişim süreçlerinin geniş bir zaman dilimi içinde alınması gerektiğini, bu günün milletlerinin modern öncesi dönemin etnik topluluklarının devamının olduğunu ifade etmişlerdir. Geçmişten gelen mitler, semboller, töreler bugünün milliyetçiliğinin içeriğini belirler(Özkırımlı, 2016:202-204).

Smith toplumların kolektif bir kimlik yaratmak biçiminin geçmiş deneyimler tarafından şekillendiğini ifade eder. Modern milliyetçilik fikrinin modern bir kavram olduğunu kabul eden Smith, milliyetçilik kavramının topluluğa miras kalan sembol ve

tarihsel kültürlerin dikkate alınmaksızın anlaşılmayacağını söyler (Smith, 2002:37). Bu bağlamda millet ve milliyetçilik kavramlarının yorumlanmasında simge ve sembollerin önemi vurgulanmıştır.

Smith'e göre etnik kimlikler son derece dayanıklıdır. Ancak bu bizi etnik kültürlerin tarihte hiçbir değişikliğe uğramadan yolculuk ettikleri yani özlerinin sabit oldukları anlamına gelmemelidir. Smith tarih içinde yaşanan bazı olayların etnik kültürde değişikliklere yol açtığını kabul eder. Bunlara örnek olarak da savaş, istila, sürgün, kölelik, göçmen akımları ve din değiştirmeyi sayar. Ancak asıl önemli olan, bu değişimin kuşakları birbirine bağlayan “kültürel devamlılık” düşüncesine ne ölçüde yansıdığıdır. Smith'e göre en köklü değişimler bile bireylerin zihinlerindeki devamlılık düşüncesini yok edemez. Etnik kimlik, tarihin kurduğu tüm tuzaklardan kendini yenileyerek kurtulmayı başarır. Bunda devlet kurma, örgütlü din ve askeri seferberlik ve gibi bazı etkenlerinde rolü vardır. Buradan hareketle etnik kültürlerin kendilerini yenilemelerini sağlayan mekanizmaları sıralar. Bunlardan ilki dini reformdur, ikincisi “kültürel ödünç alma”, üçüncüsü ise “halk katılımıdır.” (Özkırımlı, 2016: 214). Bu kavramların varlığı ile uzun yıllar boyunca etnik topluluklarının yaşamlarını sürdürmelerini sağlamıştır.

1.2.3.Ulus Devlet: Tarihsel Arka planı ve Politik Süreç

1.2.3.1. Tarihsel Arka plan: Ortaçağ Avrupa'sındaki Dönüşüm

Sosyal bilimlerde kavramların pek çok tanımının bulunduğu gibi Ortaçağ kavramının da Sosyal bilimlerde birden fazla şekilde tanımlandığını görmekteyiz. Genel olarak Ortaçağ şu şekilde tanımlanmaktadır. Batı Roma İmparatorluğu'nun Kavimler Göçü'yle Avrupa'ya gelen Cermen Kavimlerinin saldırıları sonucu 476 yılında yıkılışından itibaren Rönesans'ın başlangıcına kadar olan yaklaşık bin yıllık dönem tarihte Orta Çağ olarak adlandırılmıştır (Tekin ve Sipahi, 2014: 190).

Batı Roma'nın barbar göçleri ve saldırıları sonucunda yıkılışı, aynı zamanda, Akdeniz çevresinde Roma Barışı (pax Romana)ile oluşturulan mevcut düzenin sona erdiği anlamına geliyordu. Bundan sonraki siyasal ve sosyal gelişmeler, Batı Avrupa'da bozulan barış ve güven ortamını yeniden tesis etmek üzere sona eren Roma Barışı'nı yeniden kurmaya yönelik güçler arasındaki mücadeleleri yansıtacaktır. Batı Roma'nın mirasına sahip çıkmaya yönelik mücadelelerin başrolündeki aktörler ise, geçmişin

Roma ülkesine ait topraklar üzerinde birbiri ardına kurulan Cermen krallıkları, Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu ve Kiliseydi (Ağaoğulları ve Köker, 1991: 154).

Bilinen dünyaya hâkim olan Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla birlikte yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır. Bu dönemde toplumsal ve ekonomik yapıyı din ve feodalite kavramları etkilemiştir. Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla geriye kalan kilise imparatorluk düşüncesini devam ettirmiş ve kendisini Roma imparatorluk felsefesi gibi kendisini millet üstü evrenselci olarak görmeye başlamıştır (Sevim, 2008: 54-55). X. yüzyıla gelindiğinde ilk dönemlerde insanlar arasında verdiği mesajlarla gelişip b y y n kilise Batı Avrupa'nın ekonomik manada güçlü ve etkili kurumlarından biri olmuştur. Feodal sistem içinde hem sosyo-ekonomik hem de kültürel yönden imtiyazlı bir mevkie sahip olan Kilise, bazı ülkelerde toprağın tek sahibi olarak, toprağın bütün sosyal gücün ve prestijin ölçüsü olarak kabul edildiği bir hayat tarzından olabildiğince fayda sağladı(Durmaz, 2010: 95).Bu nedenle din adamları da imtiyazlı bir statüye sahiplerdi. Kilisenin koyduğu kurallar ve din adamlarının sözü otorite kabul ediliyordu.

Ortaçağ Avrupa'sında etkili olan siyasal mekanizmalarından bir diğeri ise feodalizm kavramıdır. Feodalizm ilk kökleri kavimler göçüne kadar uzamaktadır. Bu dönemde Roma İmparatorluğunun barbar kavimlerce yıkılması sonucunda ortaya çıkan yönetim boşluğunu bu barbar kavimleri doldurmuştur. Roma İmparatorluğu'nun topraklarını ele geçiren kavmin savaşçıları, büyük ve tek bir askeri güç oluşturmak amacıyla i lerinden kavim lideri olacak özelliklere sahip savaşçıyı kral ilan ederlerdi (Pogbi, 2016a: 49). Böylece ilk feodal beyler ortaya çıkmıştır. Diğer bir feodal düzende Roma İmparatorluğu'nun zayıflaması sonucu ortaya çıkmıştır. Roma İmparatorluğunun barbar kavimleri sonucunda zayıflamasıyla vergi toplama görevi bazı zengin toprak ağalarına verildi. Böylece merkezi yönetimin ulaşamadığı bölgelerde yerel yönetimin yerine geçen feodal beyleri halkın güvenliğinden ve vergi toplama görevinden sorumlu olmaya başladı. Feodal beylerin kurduğu kalelerin etrafındaki tarlalarda tarım ile uğraşan toplumlar savaş dönemleri kaleye sığınmışlardır. Bir saldırı olduğunda köylülerin kaleye sığınabileceği uzaklık, tarım arazilerin büyüklüğünü belirleyen temel etkendi (Uygun, 2017: 150). Ortaçağın başlarında iktisadi faaliyet, bu küçük toprak parçaları üzerinde yapılan tarımsal üretimdir. Ortaçağda tarım uzun yıllar halkın ekonomik uğraşı ve geçim kaynağı olmuştur. Bu dönemde ilkel bir teknikle yapılan

tarımda ürün verimliliği düşük olduğundan köylülerin yaşam standardı da düşük olmuştur. Ticaret ve sanayi gelişmediğinden alışveriş bu dönemlerde takas ile gerçekleşmiştir. Ekonomi kural olarak pazarı olmayan bir nitelikteydi.

Batı Roma İmparatorluğu ve Yunan kent devletleri döneminde oluşturulan güvenlik ve ticaret hayatı Batı Roma'nın yıkılmasıyla son bulmuştur. Ortaya çıkan kaos ortamında ticaret hayatının son bulmasıyla kentler saldırılarından korunabilmek ve güvenliklerini sağlamak için etrafı surlarla kapatmışlardır. Merkezi otoriteden yoksun olan bu toplumlar kendi ihtiyaçlarını üretmeye başlamıştır. Köylü can güvenliğini sağlamak üzere yönetici sınıfına ürettiğinin artı ürününü vermiştir. Yönetici bu artı ürün ile kentin güvenliğini sağlayacak olan ve maliyeti son derece yüksek olan şövalyelerin giderlerini karşılamıştır. Köylü can güvenliğini koruyan yöneticiye özgürlüğünü teslim ederek feodal düzende iki sınıfın tarihte yerini almasını sağlamış ve serf konumuna düşmüştür(Aybudak, 2017: 230).İmparatorluk döneminde tek bir merkezden yönetilen halk, farklı kentlere bölünmüş yönetimler tarafından yönetilmeye başlamıştır.

Sosyolojik açıdan devletin kökenini ve gelişimini inceleyen Poggi'ye(2016: 33) göre bugünkü Batı Avrupa'da feodalizmin ortaya çıkışını üç önemli gelişmeye dayandırmıştır:

1. Merkezi ve yerel yönetim sistemini geliştiren ve bunu başarılı bir şekilde uygulayan Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması.
2. "Völkerwanderungen" bölgesinde yer alan nüfusun büyük çapta yerinden olması ve göç etmeleri
3. Batı Avrupalıların kendi aralarında ve kendi dışındaki toplumlarla olan ticaretlerinde önemli rol oynayan ticaret yollarının Akdeniz'den kayması.

Bu üç gelişmenin etkisi ile Batı Avrupa'da ortaya çıkan bu yeni toplumsal-siyasal örgütlenme, Yunan-Roma geçmişinden, Cermen barbar kabilelerinin geleneksel ilişkilerinden ve Hristiyan dünya görüşünden gelen öğelerin kendine özgü bir şekilde kaynaşmasını ifade ediyordu.

V. ve XV. Yüzyıllar arasında Avrupa'da günümüz ulus devletleri gibi devlet yetkileri, birden fazla alt iktidar birimini içinde barındıran bir merkezi iktidar tarafından kullanılmamıştır. Bu dönemler arasında iktidar sahibi birden fazla merkez içindeki en alt birim olan toprağı ve kullanım hakkını elinde bulunduran feodal beyleri, dönemin en

yetkili kişileri idi (Uygun, 2017: 153). Bu kişiler, liderlik için eğitilmiş ve toplumu harekete geçirebilecek bir güce sahipti. Uzaklardan gelen savaşçı kabileleri toprağa bağımlı bir sınıf haline getirdi. Ayrıcalıklar alan bu savaşçı sınıf zamanla Avrupa aristokrasi sınıfını oluşturacaktı (Pogbi, 2016b: 49).

Feodal sistemde sadece üretim araçları değil, askeri güç de feodal soylular arasında paylaşılmıştır. Zırhın savaşlarda kullanılması ile donanımlı askerlerden oluşan merkezi ve sistemli bir ordunun kurulması kral açısından maliyetli olduğundan, bu ihtiyacı feodal soylular karşılamıştır. Kralın savaşta zaferler alarak başarılı olması, feodalitenin desteğine bağlı kalmıştır. Ortaçağda kaleleri güç kullanarak ele geçirmek imkansızla yakın olduğundan şövalyelerle birlikte şatosunun surlarının arkasına saklanan bir feodal soylu, kralın etkisinden korunmuştur. Bu durumda soyluların bağımsız, hatta krala karşı hareket etmelerini kolaylaştırdığından, kralların soylular üzerinde mutlak bir egemenlik kurmasını da engellemiştir (Köktürk, 2011:80).

Bireysel otoriteye dayanan feodalizm tipik olarak mülkiyetten yararlanan, parçalara bölünmüş egemenlik ve bağlı olarak maliye ve kırsal hayatı yüceltten aristokratik bir düşüncenin oluşturduğu siyasi bir çerçeve içinde, kendisine ait özgün bir tekel bir hukuk sistemine sahip soylular sistemine denmektedir. Feodal sistemde hiyerarşik düzen köylü, asker ve soylulardan oluşmaktadır(Erkış, 2013: 59).

Feodal piramidinin geniş tabakasını oluşturan alt kısmını özgür köylüler ve serfler oluşturmaktaydı. Serfler toprak düzenine ve yapısına bağlı iken, özgür köylüler ise istedikleri yere gidebilen serflere göre daha özgür olan ve belli bir ücret karşılığında feodal beylerin topraklarında çalışan sosyal bir sınıftı. Feodal piramidin alt tabakasında kalan bu sosyal sınıfların siyasi hakları bulunmamaktaydı (Aydemir ve Genç, 2011:229). Feodalizm, sosyal bir olgu olarak doğal yapısına IX. ve X. yüzyıllarda ulaşmıştır. Diğer medeniyetler tarafından ekonomik gelişim süreci içerisinde kesin bir sahne içinde yer almamıştır. Özel bir şekilde ekonomi, kişisel hizmet ve toprak yapısı içerisinde inşa edilmiş politik bir sistem olarak Batı'da şekil almaya başlamıştır

Feodalizm, "lord" ve "vassal" arasında karşılıklı hak ve yükümlülükler ilişkisine dayanmaktadır. Her ikisinin birbirlerine karşı önceden belirlenmiş; hak ve görevleri vardır. Lord, vassalı koruyacak, adaleti, toprağını işleme ve ürününü toplanmasını sağlayacak, vassallar arasında çıkabilecek toprak anlaşmazlıklarını çözecekti. Bir vassal

erken yaşıta ölecek olursa, geride kalan çocuklarına ve eşine lord bakacak ve ilerde mirasını hak sahiplerine vermesini sağlayacaktı. Vassal ise, yılda daha önce belirlenmiş süre içinde savaştan olarak lorda hizmet edecekti. Vassal belli koşullarda vergi ödemek mecburiyetindeydi. Bu vergi, üç durumda alınmaktadır (Sander, 2003: 73):

1. Lordun çocuklarının evlenmesi
2. Lordun savaşta esir düştüğü zaman fidyenin ödenmesi.
3. Vassalın toprak mirası elde etmesi

Feodal düzenin ilk ortaya çıktığı dönemde toplumun üretimini devam ettirmesi ve can güvenliğini sağlaması konuları üzerinden yükselen feodalite zamanla miras ile babadan oğula geçen bir düzene dönüşmüştür. Bu nedenle aralarında sözleşme bulunan lord ve vassal ilişkileri değişmiş vassal lordun şahsi malı haline dönüşmüştür. Toprağa bağıllık nedeniyle toprakla birlikte alınıp satılırlar idi. Toprağa bağılı olarak ayrı ayrı değil aile olarak satıldıklarından kölelerden farklıydılar. Örneğin bir lord, başka bir lorda toprağı ve ona bağılı serfleri topluca satma hakkına sahipti (Aydoğdu, 2016: 7).

Feodal topraklarının önemli bir bölümü kilisenin elindeydi ve bu yönüyle en büyük toprak sahibi kurumdu. Hristiyan halkın bağışları ve hacıların zekâtları sayesinde, kıtlık zamanlarında ihtiyaç sahibi kişilere hatta kral ve feodal beylerine bile borç verebilecek kadar zengin mali kaynaklara da sahipti. Kilise, toprak ve mali zenginliklerin dışında bilgi bakımından da tüm kurum ve kuruluşlardan üstün durumdaydı. Adalet sistemi Kilisenin tekelindeydi. Kültür ve gelişmişliğin iki aracı olan okuma ve yazmayı da elinde bulunduran kilise, imparatorlar, krallar ve büyük lordlar, kendileri için önem arz eden şansölyelerini, sekreterlerini ve noterlerini, kısaca tüm öğrenim görmüş personelini kilise adamlarından seçmek zorunda kalmışlardır (Durmaz, 2010: 95). 15. Yüzyıldan itibaren kilisenin dünya işlerine karışmasını istemeyen ve Kilisenin toplum üzerindeki kısıtlayıcı etkilerini çekmesi gerektiğini savunan örgütler ve düşünceler ortaya çıkmıştır.

1.2.3.2. Politik Süreç: Ulus Devletin Doğuşu

Ulus devlet, 16. yüzyılda Kapitalizmle birlikte Batı Avrupa’da toplumsal yapıyı birçok alanda etkileyerek tarih sahnesine çıkmıştır. Ancak ulus devletin asıl ortaya çıkış noktaları, sosyo-ekonomik ve düşünsel yapıda meydana gelen gelişmelerin sonucu olan Rönesans ve Reformasyon hareketleridir.

Ortaçağ toplumsal yapısında feodal beyler ve kent devletlerinin birbiriyle sınırlı ve kopuk ilişkiler kurması ve ortak bir aidiyet duygusu geliştirerek ulus halini almaları uzun bir süreçte gerçekleşmiştir (Uygun, 2017: 186). Ulus olmaya geçişlerin fikir noktası belirsizliğini hala korumaktadır. Ulus devletin ilke olarak meşruiyet kaynağı olan ulusun oluşum süreci, köken olarak ortaçağa kadar uzanmaktadır. Smith'e göre (2002, s. 173-176). Ortaçağ Avrupa'sında ortaya çıkan ve ulus devletin ortaya çıkışına katkıda bulunan devrim niteliğinde üç gelişme yaşanmıştır. Bunlardan ilki, Feodalizmden kapitalizme giden süreçte ekonomik alanları kontrolüne alan devletin merkezi bir konuma yükselmesi; ikincisi bilimsel alanda meydana eğitim enstitülerinin, bilimsel toplulukların, teknik akademilerin gelişimi ve yükselişinin merkezi yönetim ve finans alanındaki yüksek kademe mevkilerin artmasını teşvik etmesi ile egemenliğin pekişmesi; üçüncüsü ise, kilisenin denetimi ve egemenliği altında olan otorite ve geleneğin yerini meydana gelen kültürel devrimle devletin egemen olduğu bir kavramsal aygıtı bırakmıştır. Bu devrimle beraber kilise egemenliği sarsılmış ve eşit vatandaşlardan oluşan bir topluluğun yaratılması için başlangıçta sınırlı ve görünür olan dünyevi bir kurtuluş fikrinin araçları oluşturulma amacına hizmet eden eğitilmiş ve seküler öğrenmeye yatkın bir entelijansiyanın gelişmesini sağlanmıştır. Böylece eğitilmiş ve seküler öğrenmeye yatkın bir entelijansiyan (aydınlar topluluğu) tarafında devletin hakimiyeti altında kültürel bütünlük oluşturma çabası başlamıştır.

Ortaçağ döneminde kent devletlerin artması ile ticaret hayatı gelişmeye başlamıştır. Kentler ürettiği ürünleri pazarlamaya ve ekonomik yönden gelişmeye başlayınca diğer köyler ve kentlerle iletişime geçmeye başlamışlardır. Köylüler kazandığı paralarla Lordlara gerekli ödemeleri yaparak özgürlüklerine kavuşmaya başlayınca hemen hemen tüm Avrupa'da serflik kurumu, fiilen olmasa bile, hukuken ortadan kalktı. Ticaret ve değişik bir kent yaşamının ortaya çıkmasıyla Avrupa'da uygarlığın gelişmesine katkıda bulunmuştur. (Sander, 2003: 77). Bu dönemde ticari gelişmeler ve iş bölümünde meydana gelen artışların yarattığı etkiyle Avrupa'da geleneksel yönetim yapıları aşındırılmıştır. Kentlerin büyümesi topraklarda güvenlik önlemlerinin artmasını sağlamıştır. Güvenli ticaret ağlarının kurulmasıyla serfler kentlere kaçıp özgürleşmeye başlamışlardır. Böylece küçük yerleşme yerlerinde görülen yerleşme birimleri arasındaki ilişki düzeyinin düşük olduğu, seyahatin zor, ticari yolların güvensiz ve lüks malların sınırlı olduğu ve geçimini sağlamaya yetecek

büyükölükte bir ekonomik uğraş yerini daha büyük ve küreselleşmeye başlayan bir Avrupa düzenine bırakmıştır. XII. yüzyıldan itibaren Avrupa'da meydana gelen değişimler ile toplumsal yapıda değişimler meydana gelmiştir. Ortaçağ'da kentler yoğun nüfusa sahip, alanlara özgü üretim ve ticaretle uğraşan yerleşim alanları olmaktan ziyade, siyasal açıdan özerk birimlerdi. Dolayısıyla kentlerin yükseliş, o zamana kadar etkili olan lord-vassal ilişkisi de dahil iki tarafın yönetimindeki siyasal sistemde yeni bir siyasal güç olarak ortaya çıkmakta idi. (Poggi,2016: 54)

Orta Çağ döneminde kral ve prensin iradesinde toplanan meclisin yapısında bazı değişimler ortaya çıkmıştır. Bu dönem, kendini özgürce yönetme hakkı kazanan kentlerin, tek başlarına bir güç ortaya koymakta zorlanan bireylerin dayanışma içinde mücadeleye giriştikleri merkezler haline gelmişlerdir. Böylece, ortak bir amacın parçaları olarak davranan bireyler, ortak çıkara bağlı nitelik taşıyan bazı haklar öne sürmüşler ve bunları kabul ettirmenin mücadelesini vermişlerdir(Ağaoğulları ve Köker, 1991: 188). Bu haklar bireylere kendi içinde birliğı olan bir topluluğı üye olduklarından verilmeliydi. Bu anlamda kentler tek başlarına güçsüz olan bireylerin ortak hareket ettiğı merkezler haline dönüşmüştür. Kentte yaşayan bireylerin feodal zorunluluklardan ve feodal ilişkilerin bağlayıcılıklarından kurtulması anlamında özgürlük düşüncesinin yerleşmesine zemin oluşturmastır (Poggi, 2016: 54).

Sosyal bakımdan önemli olaylardan biride ticaret üzerine uzmanlaşan ve sermayeyi elinde tutmaya başlayan yeni bir sınıf olan burjuvazinin ortaya çıkmasıdır. Burjuvazi elde ettiğı güç sayesinde sosyal sınıf piramidinde en üst sıraya yerleşmiştir. Burjuvazi sınıfı şehirlerde soylu olmayan kitlelerin daha güçlü hale gelerek toplumun en etkili sınıfına dönüşmesidir (İnalçık, 2013a: 5). Feodal devletlerde hukuksal güvencelerin olmayışı, ticaret olanakların sınırlılığından dolayı gelişemeyen burjuva sınıfı, böyle bir ortamın varlığına kralı desteklemeyi tercih etmiştir. Ticarete gelişmek ve bazı siyasi hakları kazanmak için burjuvazi sınıfı feodal beyler ve kiliseye karşı kralı aktif şekilde desteklemeye başlamıştır. Çünkü burjuva sınıfı için, istediğı siyasi haklar ve geniş bir ticaret ağı sağlayacak güç, kraldan başkası olamazdı. Kral da kendisine para ve asker kaynağı sağlayabilecek bir ittifaka sıcak bakmıştır. Bu ittifakın neticesinde Avrupa'da kilise güç kaybetmeye başlamıştır. Avrupa'da din birliğı ilkesi bozulmaya başlamış, Kilisenin tek örgütlü yapısı bozularak yerini krala boyun eğen kiliselere

bırakmıştır (Oran, 1997:48-49). Böylece Avrupa’da feodalite ve kilisenin etkisinin kırıldığı, merkezi krallıkların güç kazandığı bir dönem başlamıştır.

13. yüzyılda para ekonomisinde görülen gelişmeler, ekin arazilerinin genişlemesi ve refah seviyesinde meydana gelen gelişmelerle nüfusun artması sonucu toplumun dünyevileştirerek kilisenin toplum üzerindeki etkisini azaltmıştır. Yaşanan bu gelişmeler kilisenin kültürel ve sosyal tekeline kırmış ve Hristiyanlığın yorumlayış şeklinide etkilemiştir. Kilisenin tekelinde bulunan ve eğitimin merkezi olan manastırların karşısına üniversitelerin yavaş yavaş ortaya çıkması ile bilimde, felsefede belirli bir özgürlük doğmaya başlamıştır (Çetin, 2002:83).

Bu dönemde burjuvazinin yükselişe geçişi ile sanat ve kültürel gelişmelerde önemli adımlar atılmıştır. Avrupa 1450’li yılların başında matbaacılığın Gutenberg ile başlayan öyküsü, 20-30 yılın sonunda tüm Avrupa’ya yayılmış ve kitap basımı ucuz olduğundan hızlı bir ivme kazanmıştır. Matbaacılar okuyucularını düşünmeye zorladıkları bazı kitaplar yayınlamış ve bu kitaplar geleceği biçimlendirmiştir. Bu kitapların arasında, Protestan reformcuların makaleleri, krallara eleştiriler, tıp kitapları, seyahatnameler, işadamları için kılavuzlar ve Dünya ve Güneş ile ilgili kuramlar vardı (Davis, 2010: 141-142)

Matbaacılık faaliyetlerin artması ile düşünce dünyasında devrimsel nitelikli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin sonunda toplumsal yapıda değişimler yaşanmış, özellikle bilim ve felsefe alanında özgür düşüncelere kavuşulmuştur. Savaş teknolojisinde meydana gelen değişimlerle birlikte savaş stratejileri değişmiştir. Savaşlarda ok, yay, kılıç gibi ilkel silahların yerini ateşli silahlar almıştır.

Avrupa’da kralın kutsal kişiliğine bağlılığın artması ve dini alanda millileşme hareketlerinin görülmesiyle toplumda daha geniş düzeyde birlik bilincini ortaya çıkartmıştır. Bu gelişmelerin yaşanmasıyla merkezi otorite varlığını ve egemenliğini hissettirmeye başlamıştır. Toplumsal ve siyasi yapıda meydana gelen değişimlerin etkisi ve toplumun ihtiyaçları ideolojik yaklaşımların ortaya koyulmasını gerektirmiştir. Bu doğrultuda ortaya konulan yeni siyasi oluşumların başını devlet kavramı çekmiştir. Modernleşme ile birlikte feodal devlet kavramının yerini modern devletin egemen formu olan “Ulus-Devlet” almıştır (Şahin, 2009: 127-128).

Ulus devlet kavramının başlangıcı 12. yüzyıla kadar uzanmakla birlikte, Westphalia Antlaşması'nın konuya ilişkin bir dönüm noktası oluşturduğu kabul edilmektedir. 1648'de imzalanan Westphalia Antlaşması, ulus-devletin uluslararası düzendeki konumunu göstermesi ve kendi sınırları içinde nasıl bir güce sahip olduğuna işaret etmesi bakımından bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Westphalia modeline göre, devletler, devletlerarası hukukta eşit konumda özneler olarak yer alan siyasi aktörlerdir (Bulut, 2003: 185). Westphalia Antlaşması klasik egemenliğe damgasını vuran iki önemli unsur olan toprak ve otoriteyi Ulus-devlet ve egemenliğe çizdiği çerçevenin yanında tekrardan ön plana çıkarmıştır. Westphalia Antlaşması ile birlikte egemenlik ve sınır arasında doğrudan bir irtibat kurulmuştur. Devletin otorite kullanımı ile ulusal egemenlik alanlarını ayıran kesin bir hat olarak görülen sınır arasında kurulan bu ilişki biçimi, ulusal egemenlik açısından yeni bir durumu ve ayırım yapma zorunluluğunu ifade etmektedir. Geçmiş dönemlerde de benzer hukuki süreçlere rastlanmasına karşın, Westphalia Antlaşması ile birlikte otorite ile toprak ve sınır arasındaki kesin hatlarla belirlenmiş bir bağımlılık ilişkisi kurulmuş, ulus-devlet ile egemenlik alanı arasındaki tabiiyet ilişkisi net bir biçimde ortaya konmuştur (Davutoğlu, 2003: 48).

Westphalia modeli olarak bilinen bu antlaşmanın getirdiği egemenlik anlayışı da bu düşüncüyü temel almıştır. Westphalia modeli uluslararası sistemin egemen devletlerden oluştuğu görüşüne dayanır. Devlet üstü otoriteler bu sistemde etkisini yitirmiştir. Papalık, barış antlaşması sürecine dahil edilmemiş, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun dağıldığı kabul edilmiştir. Westphalia modeline göre yeniden şekillenen Avrupa'daki ulus devlet sürecini Oral Sander şöyle ifade etmektedir:

“Bundan sonra Avrupa, kendi yasalarına göre hareket eden, kendi siyasal ve ekonomik çıkarlarını izleyen, serbestlik içinde ittifaklar kuran ve bozan, savaş ile barış arasında, güç dengesi kurallarına göre durum değiştiren, elçi gönderip kabul eden bağımsız ve özgür devletlerden oluşacaktır” (Sander, 2003:100-101).

Ulus-devletin ortaya çıkışının en önemli nedenlerinden biri de iktisadi bir anlayışın arka planında yer alan Merkantilizm olmuştur. 16. yüzyılın ikinci ve 17. yüzyılın ilk yarısında yaygın olan ve 18. yüzyılın ortalarına kadar devam eden bir iktisadi düşünce ekolü olan Merkantilizm, ülke hazinesinde mümkün olduğu kadar çok kıymetli madenin toplanmasını, bunun sağlanması için de ihracatın artırılması, ithalatın

ise engellenmesi, ekonominin dışarıya karşı korunması, kolonilerin bulunması ve buralarının zenginliğinin yağmalanıp ülke ekonomisine katılmasını gerektiğini savunan, sömürgeciliğin arkasında yatan güç olmuştur(Yayla, 2005: 149).

Modern ulus devletlerin ortaya çıkışı aynı zamanda milliyetçi düşüncelerin oluşumunu olanaklı kılmıştır. Ulus kavramı geçmiş dönemlerde kültürel öğelere vurgu yapılarak kullanılmakla birlikte günümüzdeki kullanılan modern anlamını 18. yüzyıldan itibaren Fransız Devrimiyle birlikte kazanmıştır (Calhoun, 2012: 14).Avrupa toplumunda bireylerin kişisel güvenlik arayışları ve tutunum gereksinimlerine paralel olarak ideolojiler bu işlevi görecektir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Güçlü bir toplumu oluşturabilmek için bir araya gelen topluluklar bireyin toplumsal sadakatini başka ideolojilere yönelmemesi için bir ideoloji geliştirmeye çalışırlar. Bir araya gelen bu toplumların arasında az fark bulunabileceği gibi birbirinden büyük uçurumlarla ayrılmış toplumsal sınıflar şeklinde de görülebilir. Toplum kendi üyeleri için bir tutum yaratma yolunu seçer. İşte bu tutumu sağlayacak ideoloji milliyetçiliğin kendisidir (Oran, 1980: 24-25). Milliyetçilik, milli duygu, yaşayış tarzı ve tutumlar anlamında oldukça eski tarihlere kadar götürülebilse de; bir siyasi hareket veya ideoloji olarak modern dönemin bir ürünüdür (Şahin, 2009: 136).

Modernite ile birlikte iktidar ilişkilerinde ve siyasi alanda çok önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. İktidar ilişkileri bakımından kuramsal ve pratik alanlarda büyük değişiklikler ortaya çıkmıştır. Akla yakın tek yönetim şekli olarak demokrasi ortaya çıkmaya başlamıştır. İktidar merkezileşmeye başlamıştır. Ulusun sahibi ve kaynağı olduğu yüksek egemenlik anlayışı paylaştırılmaz ve bir bütün olarak tasvir edilmeye başlanmıştır (Şahin, 2009: 143).

Avrupa’da Ulus-devleti ortaya çıkaran savaşlar ve devrimler oluşmuştur. Ulus-devlet kimliğini etkileyen ve modern anlamda ulus devleti ortaya çıkaran devrimlerden en önemlileri Amerikan ve Fransız devrimleridir. Ulus-devletlerin ortaya çıkmasında 15. yüzyılın sonu ile 17.yüzyılın sonu arasında yaşanan savaşların sonucunda askeri ve siyasi otoritede merkezileşmenin görülmesi, bu merkezileşmenin bir sonucu olarak daha fazla vergi toplama gücü ve şekillerinin çoğalması; devletlerin otoritelerini kullanabilmeleri için gerekli olan bürokratik mekanizmalara sahip olmaya başlamalarının etkileri olmuştur(Carr, 1990: 7). Bu süreçte feodal yapı çözülmüş ve

toplumsal gruplar kendi aralarındaki ilişkileri değişik sözleşmelere dayandırmak durumunda kalmışlardır. Feodalitenin çözülmesi sürecinde değişik birimler arasında meydana gelen savaşlar, Avrupa'daki değişik halklar arasında farklılıkların artmasına ve aralarında nefret duygusunun yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu faktörler daha sonraki dönemlerde milletlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Yeni bir kavram olarak ortaya çıkan ulus devlet, bireylere siyasi, toplumsal ve iktisadi açılardan bazı ortak sembolleri benimsemeyi zorunlu kılmıştır. Bu semboller: tek millet, tek bayrak, tek devlet ve tek dil. Bu ortak sembollerin benimsetmeye çalışılması bir devlet kimliğini ortaya çıkarmış ve kendi değerlerinin dışında kalan değerleri ötekileştirmişlerdir. Devlet kimliği üzerinden kendilerinden olmayan zararlılara karşı ortak bir güç unsuru oluşmuştur. Bu semboller, anlamları ulusun üyeleri için bilinen veya sadece o ulusun üyelerine anlamlı gelen nesneler ve kelimelerdir. Öteki uluslar için bir anlam ifade etmeyen bu semboller, ulusun üyeleri tarafından uğruna can verilecek kadar önemli ve kutsaldır (Vatandaş, 2010: 55). Böylece ulus-devlet kavramı ile birlikte ulusal sınırlar ortaya çıkmaya başlamış, bu sınırlar içinde yaşayan vatandaşların sahip oldukları ulusal kimlikleri en önemli kimlik odağını oluşturmaya başlamış ve o zamana kadar halkı bir arada tutan etnik ve dini kimlikler eski işlevlerini kaybetmişlerdir (Şen, 2004: 133-134). Bu dönemde devletler ulusal kimliklerini tamamlayarak milli kimliğin inşa sürecisini başlatmışlardır.

1.3. AVRUPA'DA ULUS DEVLET ÖRNEKLERİ

Ulusçu fikirler 19. Yüzyılın başlarından itibaren tüm Avrupa haritasını baştan şekillendirmiştir. Avrupa'da uzun yıllar süren bölünmüşlük ulus-devlet ve milliyetçilik ile sona ermeye başlamış, bu günkü Avrupa'nın en büyük ülkeleri siyasi birliklerini tamamlayama başlamıştır.

Modern devlet kavramının karşılığı olan ulus-devletin ortaya çıkışı ile birlikte Avrupa haritası tekrardan şekillenmiştir. Ulus-devlet ve milliyetçilik kavramlarının sentezi sonucunda devletler Ortaçağa ait kimlikleri terk etmiştir. Avrupa'da halkların arasındaki farklar derinleşmiş, ötekileştirme kavramı ile birlikte devletler kendi ulusal kimliklerini oluşturma başlamışlardır. Bu kimlik oluşturma çalışmaları ile birlikte Almanya, Fransa ve İtalya gibi Avrupa ülkeleri siyasi birliklerini tamamlamış ve milliyetçilik çalışmaları ile ulus-devlet kavramına uzak durmaya çalışan imparatorlukların dağılmasını

tetiklemişlerdir. İmparatorluk devletlerinin başında gelen Osmanlı Devleti de bu milliyetçilik ve kimlik inşalarından etkilenen devletlerin başında gelmektedir. Osmanlı'da yıkılış dönemine geçmeden önce Almanya, İtalya ve Fransa'nın siyasi birliklerini nasıl sağladıklarına değinmekte fayda görülmektedir.

1.3.1.Almanya'da Ulus Devlet

Alman topraklarında siyasi bir birlik yoktu ve bu siyasi oluşum Fransa'nın etkisi altında bulunan birden fazla küçük devletten oluşan bir konfederasyon şeklindeydi. Almanya'da ulusçuluk kendisini tek bir çatı altında birleştiren bir siyasi oluşum olarak Napolyon'un evrenselleştirme sistemi çabalarına karşı bir tepki olarak doğmuştur. Bu tepki Avrupa'da tek devlet, tek ekonomik sistem, tek bir hukuk kurumu, bir bakıma Avrupa Birliği'ne karşı bir protesto şeklinde kendisini göstermiştir (Sander, 2009: 190-191).

Viyana Kongre'sinde alınan kararla Avrupa'da Restorasyon dönemi başladı ve toplanan bu kongrede bölünmüş bir Almanya kararı çıktı: Alman Konfederasyonu. Konfederasyon 39 küçük devlet ve bağımsız şehirlerden oluşmaktaydı. Konfederasyon temel organı Diyet konfederasyonuydu ve daimi başkanlığı Avusturya elçisi tarafından vekilliği ise Prusya temsilcisi tarafından yapılmaktaydı. Böyle bir durumda iki başlılık olacağından ülkenin siyasal birliğinin tamamlanması imkansız hale gelmişti. Avusturya'nın gümrük birliği ile saf dışı kalması, Prusya'yı konfederasyonda tek karar alan merci haline getirdi ve kendi hegemonyasını inşa etme yolunu açmaya başlamıştı (Karadağ, 2015: 125)

Savaşlar sonucu sürekli toprak kaybeden Alman ulusu bir tür milli devlet halini almaya başlayınca, Alman imparatorluğu çatısı altında sadece Alman boyları yaşamaya başlamıştı. Aynı dönemde Almanya'da eğitim sistemi eleştirilmeye başlanmış ve Alman mirasını ve dilini taşıyan bir eğitim sistemi kurgulanmıştır (Sevim, 2008:118) Almanya'da eğitim, toplumsal yapıyı ve sosyal hareketliliği etkilemede Batı Avrupa ülkelerine göre daha etkili bir rol almıştır. Devlet tarafından desteklenen ve bürokratik yapının bir parçası olan üniversiteler de bunda etkili olmuştur. Prusya'daki bu yönetim birimlerinin kendi aralarında oluşturdukları bu eğitim ve edebiyat birlikleri Alman ulusunun duygusunu tetiklemiştir. Alman mitoloji tarihi ve destanları yeniden yazılmaya başlanmış, bu şartlar altında bir disiplin haline alan Alman tarihi bir

ulusçuluk dalgası oluşturmuştur. 1819 yılında Alman Ulusunun eski köklerini ortaya çıkarmak ve zengin Alman tarihini Alman halkına anlatmak üzere orta çağların araştırılmasına yönelik büyük projeler başlatılmıştır. Alman tarihçiliği, ulusal mitler oluşturmuş, Droysen gibi önemli tarihçilere bir ulus meydana getirmek için gereken kaynakları serbestçe Alman arşivlerine inip almak üzere özel izinler verilmiştir (Saklı, 2012:14).

Alman bilinci başlangıçtan itibaren Fransa karşıtı olarak ortaya çıkmış ve şaşmaz bir biçimde ırkçı bir yaklaşımla Alman milli kimliğini ortaya koymaktaydı. Ruh ve dil ırkı yansıttığından dolayı bir millet ancak bu iki kavramın bozulmadığı sürece ayakta kalabilir ve diğer milletlere göre farklılığını koruyabilirdi (Greenfeld, 2017:553). Alman siyasi birliğinin sağlanmasının yolu ulusal bir mit ile sağlanabilirdi. Bütünleştirilmiş bir devlet için gerekli olan siyasi mit ancak dilsel bir altyapıyı oluşturan etmenler ile sağlanabilirdi. Bu etmenler Martin Luther'in yaptığı reformlarla sağlanmıştı. Bu dönemde edebiyatta Alman topraklarında görülmemiş bir şekilde kültürel bir uyanma yaşanmıştır. Bu dönemde Goethe, Kant gibi Romantizm akımının öncüleri olan yazarlar türemiştir. Bu yazarlar Romantizm akımını akıldan çok duyguyu ifade etmek insanlar arasındaki benzerliklerden çok farklılıklarını vurgulamak üzere kullanmışlardır(Sander,2009: 191).Almanya'da edebiyat ile entelektüel dergiler, felsefe kulüplerinin sayısında artış yaşanmış bu artışla birlikte bir aydınlanma çağı başlamıştır. Akılcılığın ilerlemesi anlamında kullanılan aydınlanma, akı insanı değerler skalasında değişiklik yaptırarak en yükseğe yerleştirmiştir. Kant Aydınlanmayı insanın kendi kendisini soktuğu sınırlamalardan kurtulma yani insanın aklını kullanma özgürlüğü olarak ifade etmektedir. (Greenfeld, 2017:464).

Kutsal Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı, Alman siyasi bilincin uyanmasını sağlamıştır. Avrupa Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) ile birlikte güç dengesinde meydana gelen değişimler ve Fransa'nın İngiltere'ye yenilmesiyle Prusya'da yeni yönetim birimleri ortaya çıkmıştır. Bu birimlerin kendi aralarında oluşturdukları birlikler, Alman ulusçuluğunu yükseltmiş ve Prusya'nın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle Fransız milliyetçiliğini Avrupa kıtasında yayılmasını kendisine görev bilen Napolyon'un giriştiği milliyetçi mücadeleler ulusçu iletişimin yoğunlaşmasına yol açmıştır (Özdemir ve Bakan, 2016: 23).

Ulusal birliğin sağlanmasının ve Fransa'nın Katolik Alman devletlerinin üzerindeki denetimini kırmanın yolunun Fransa'ya savaş açmaktan geçtiğini düşünen Bismarck, 1871 Yılında 3. Napolyon'u Sedan Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğratarak Main akarsuyunun güneyinde kalan Alman devletlerini Prusya'ya katmış ve Alman ulusal birliğini kuruluşunu tamamlamıştır (Sander, 2009:221)

Avrupa tarihinde güç dengesini bozarak birliğini tamamlayan Almanya'da Almanca konuşan bireyler Alman ulusal kimliğini altında birleşmişlerdir. Alman toprakları dışında kalan Alman unsurlarının ülkeye girişlerine izin verilmiş ve vatandaşlık almaları kolaylaştırılmıştır. Vatandaşlık esası kan bağına göre düzenlenmiştir (Saklı, 2012:15). Siyasi birliğini geç tamamlayan Almanya, Avrupa'da yaygınlaşan sömürgecilik faaliyetlerine katılmaya başlamıştır. Siyasi birliğini 1871 yılında sağlayan Almanya ulus devleti ilan ettiği tarihten sonra Avrupa'da askeri, siyasi, ekonomik, kültürel bakımdan ve uyguladığı Avrupa politikası ile çok etkili olmuştur. (Özdemir ve Bakan, 2016: 25). İngiliz ve Fransız milletlerin siyasi birliklerini tamamlayıp yüksek bir ulusal bilince kavuşmalarından itibaren yaklaşık iki yüzyıldan fazla bir zaman sonra Alman milliyetçilik hareketi ortaya çıkmaya başlamıştır. Alman milliyetçiliği kendisinden önce siyasi birliğini tamamlayan Batı uluslarından Britanya ve Fransa ulusçuluk hareketlerini kendisine örnek almıştır. Onların izinden giderek başarılarına erişmek gerekliydi. Napolyon Avrupa'da giriştiği mücadeleler ile Alman halkına zayıf bir devletin zararlarını kesin bir şekilde öğretti. Bu iki nedenle Alman halkı milliyetçilik düşüncesine önem verdiler ve bu düşünceyi sürekli canlı tutmaya çalıştılar (Oran, 1980: 44-45).

1.3.2. İtalya'da Ulus Devlet

Yarımada ve daha kuzeyinde 14 küçük devletten oluşan İtalya 18. yüzyılda coğrafi bir kavramdan ibaretti (Armaoğlu, 1997: 11). İtalya halkı birbirinden çok farklı olmayan tek bir kültür, dil, din ve tek bir etnik yapıya sahipti. Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra tekrar tek bir devletin çatısı altında toplanması 19. yüzyılın ikinci yarısına rastlamıştı. Roma İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte Orta Çağ'ın feodal yapısı içinde yarımadada irili ufaklı birçok devlet kurulmuştu. Batı ve Orta Avrupa'da 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, merkezi hükümet sistemine sahip olmayan ve ulusal birliğini tamamlayamayan iki ülke kalmıştı. Bu ülkeler: İtalya ve Almanya. Bu

devletlerin siyasi birliklerinin kuruluşu, askeri ve diplomatik başarılarla beraber Ortaçağ Avrupa'sında değişen toplumsal ve siyasal yapının bir sonucudur (Sander, 2009:217).

Ayrıca İtalya siyasi birliğinin gerçekleştirilmesinde 3. Napolyon ve Piyomente Başbakanı Cavour'u unutmamak gerekir. İtalyan milli birliği bu iki ismin eseridir. Napolyon Avrupa haritasını kendi kişisel prestijini sağlamak için 1815 düzenin farklı bir şekilde milliyet prensibine göre şekillendirmeyi hedeflemiştir. Bu yüzden Fransa'nın yanı başında siyasal birliğini sağlamak ve İtalya'nın ortaya çıkışı için yardım etmiştir. Bu yardım İtalyan milliyetçileri tarafından desteklenmiştir. Çünkü İtalya'nın siyasi birliği ancak büyük bir devletin yardımı ile sağlanabilirdi ve bu ülke de Fransa'dan başkası olmazdı. (Armaoğlu, 1997: 285-286).

İtalya'da küçük devletlerin başında bulunan kralların bazıları Avusturya prenslerinden oluşmaktaydı ve bu prensler İtalya siyasi birliğini engellemek üzere yönetimler kurmuşlardı. Bu prenslerin liberal bir yönetim şeklini benimsemeleri elbette ki beklenemezdi. Bu ülkelerin Fransa tarafından işgali sırasında İtalya'da Avrupa'yı kasıp kavuran milliyetçilik duyguları da canlanmıştı. Ulusçuluk fikrine kapılan İtalya devletlerinde, Avusturya'nın bütün İtalya devletlerinde kurduğu bu baskı ve kontrol, İtalyan halkına ağır gelmeye başladı (Armaoğlu, 1997:107).

Cavour İtalya siyasi birliğini kurma düşüncesinin ancak bir halk ayaklanması ile gerçekleşebileceğini düşünüyordu. Paris Konferansı'na İtalyan devletlerinin desteği ile Avusturya'nın itirazlarına rağmen bütün İtalya'nın temsilcisi olarak katılmıştı. Konferans boyunca İtalya topraklarında kurulan küçük devletlerin tek bir çatı altında birleşme davasını Avrupa devletlerine anlatmaya çalıştıysa da istediği başarıyı elde edemeyen Cavour; İtalyan Birliği'nin ancak İtalya'nın içsel dinamikleriyle ve Fransa'nın desteğiyle gerçekleşebileceği fikriyle ülkesine geri dönmüştü. Ülkesine döner dönmez diğer İtalyan devletleri ve Fransa'nın desteğini alan Cavour 1859'da Avusturya'ya savaş açmıştı. İtalya kısa süren savaşın ardından Avusturya'yı yenmiş ve Avusturya'nın elinde kalan tek İtalyan bölgesi Venedik kalmıştı. Bunun üzerine Cavour diğer İtalyan devletlerini Sardinya Krallığı'na katmak için işe koyuldu. Bu amacı gerçekleştirmeye ömrü yetmeyen Cavour'un tek İtalya düşüncesi 1871 yılında ondan sonra gelen halefleri tarafından gerçekleştirilmişti (Roberts, 2015: 486).

1.3.3. Fransa’da Ulus Devlet

13. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan vatan kavramının feodalite kavramı yerine kullanılması ve Kraliyet otoritesinin teyidi ile tek dil olarak Fransızca’nın kullanılması ulus devlet düşüncesinin eskilerden beri Fransa topraklarında görüldüğünün göstergesiydi (Saklı, 2012: 10).

18. yüzyılda Fransa topraklarında monarşik egemenlik anlayışını yıkmak ve yerine ulus egemenlik anlayışını koyma amacını gerçekleştirmek üzere devrimler yaşanmıştır. Fransa’da monarşi, yaşanan ekonomik kriz, vergi oranlarının artırılmak istenmesi gibi nedenlerden dolayı iflasın eşiğine gelmişti. Soylu sınıfından olan krallık danışmanları vergilerin artırılması konusunda isteksiz davrandıklarından ekonomik krize çare bulmak imkansız hale gelmişti. Hükümet kaos ortamında çatışmanın kaçınılmaz olduğunu görmüş ve bu durumu düzeltmek için soylulardan, ruhban sınıfından, halk temsilcilerinden oluşan ve en son 1614 yılında toplanan Genel Meclisi toplama kararı aldı. Bu meclisin alacağı kararlarla ekonomik krizi çözeceği umut ediliyordu. (Roberts, 2015: 421). Kral, yönetim hakkını “ilahi hukuk”tan almaktaydı ve egemenliği tekeline alarak mutlak ve sınırsız bir iktidara sahipti. Serbestçe yasa çıkarma yetkisine sahip olan kral iktidarını kullanırken kendisini denetleyecek bir siyasi mekanizma yoktu. XIV. Louis’in “Devlet, benim” sözü siyasi iktidarın gücünü yansıtmaktaydı (Ağaoğulları, 2010: 359). Yönetimde üretici olmayan soylular ve din adamları vardı. Yönetimde üretici olan burjuvazi ve üretimde yer alan köylüler yönetimde yer almamaktaydı. 1713-1789 yılları arasında ticaretin artmasıyla güçlenen burjuvazi sınıfı kazandığı güçle siyasal ayrıcalıklardan faydalanmak istedi. Bu ayrıcalıkların sadece soylulara verildiği Fransa’da burjuvazinin tepkisiyle devrime giden yol açılmış oldu. Bu devrimin Avrupa’da despotik bir yönetimle yönetilen birçok ülke varken öncelikle Fransa’da görülmesinde, bu devletin yüzyıllardır monarşi tarafından sağlanan siyasal birliğe sahip olması etkili olmuştur. Ancak ulus olarak bir siyasi kimlik etrafında yaşayan bir toplum, toplumsal ve ekonomik sorunlarda gerekli duyarlılığı gösterebilirdi (Sander, 2009: 163). Bu duyarlılığın diğer bir sebebi de Avrupa’da toplumsal ve siyasal yapıda ilk değişim fitilini ateşleyen Amerikan bağımsızlık mücadelesinde destek veren Fransız askerlerinin ülkelerine dönmesiydi. Amerikan bağımsızlık mücadelesi askerlerin siyasi fikirlerini etkilemiş ve zihinlerine ulus devlet fikrini kazıdı (Roberts, 2016: 721). Bu gelişmeler altında nihayet orta

sınıf eski düzen ve monarşiyeye savaş açtı. Halkın istekleri isyanın burjuva niteliğini taşıdığını açıkça ortaya koymaktaydı. Orta sınıf kraldan şu isteklerde bulundu:

- 1- Mutlak yetkilere sahip monarşinin bu yetkilerinin sınırlandırılması.
- 2- Gümrük duvarlarının indirilmesi ve ihracat, ithalatın serbest bırakılması
- 3-Vergide adalet ve düzenin sağlanması
- 4-Basın ve düşünce özgürlüğü (Sander, 2009:164).

Ulus fikri nihayet 1879 Fransız Devrimi ile gerçekleşmiş ve Kraliyet Meclisi yerini Ulusal Meclis adına bırakmıştı. Egemenlik kaynağını ulus kavramından almaya başlamış ve siyasi hayatta “Ulus, Yasa, Kral” sloganı yerini almaya başlamıştır. Bundan sonra, “Ulus” “Yasa”yı yapacak, “Kral” ise kanunlar çerçevesince yalnızca onu uygulayacaktır. Ulus yeni düzende devletin meşruiyet kaynağı olarak belirlenmiştir (Saklı, 2012: 11). Fransa da görülen bu devrimler devlet örgütlenmesinde meydana getirdiği değişiklikler ile siyasi mücadeleleri kökten değiştirdi. Parçalı devlet iktidarı sona erdi ve dolaylı yönetimden doğrudan yönetime bir geçiş sağlandı. Böylece yerel siyasetten ulusal siyasete, ulusal ekonomiden kopuk bir devlet anlayışından ulusal ekonomiyle yakından ilişkili bir devlete geçiş süreci yaşanmıştır (Tilly, 2016: 248).

Fransız Devrimi ulus-milliyetçilik akımlarının ortaya çıkması ve Avrupa’ya yayılmasında bir dönüm noktası olmuştur. İnsanların sahip oldukları soy ve inanç değerlerine bakılmaksızın bireylerin değerlerinin savunulmasında tüm insanların besin kaynağı oldu. Liberal ve milliyetçilik akımlarının tüm Avrupa’ya yayılması ve “yurttaş-ordu”, “kitle savaşı” kavramlarının ortaya çıkmasıyla ulus-devlet anlayışının tam anlamıyla yerleşmesi, Fransız Devrimi’nin sonuçlarıdır (Sander, 2009: 167-168).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKLERDE DEVLET ANLAYIŞI

2.1. TÜRK DEVLET ANLAYIŞI: TEMEL KAVRAMLAR

Eski Türkçede “İl” kelimesi, Köktürk alfabesini ilk defa çözen ve okumayı başaran Thomsan’a göre siyasi bakımdan bağımsız, teşkilatlı millet anlamında kullanılmıştır. Alman Türkolog Gabain ise bu kelimeyi siyasi hakimiyet, teşkilatlı devlet olarak ele almaktadır. Orhun Abidelerinde devlet anlamında kullanılan bu kelime müstakil devlet anlamında kullanılmıştır (Kafesoğlu, 2016:224-225). Kaşgarlı Mahmud, Lügatında“il” kelimesini sulh, barış manasında kullanmıştır. Yusuf Has Hacıp ise “il” kelimesini devlet ve ülke anlamlarında kullanmıştır. Devlet idaresi eski Türklerde “tutmak” fiili ile ifade edilmektedir. “İl tutmuş” ifadesi günümüz Türkçesiyle il idare etmiş anlamıyla sık sık karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde İslamiyet’le birlikte “il” kelimesinin yerini dilimize sonradan giren “devlet” kelimesi almıştır (Özdemir, 2017:26-27).

İnsanlık tarihi kadar eski olan Devlet kavramının araştırılması ile Türk Devletin doğuşunu araştırmak hemen hemen aynıdır. Bugünkü bilgiler ışığında geçmişin aydınlatıldığı ölçüde Türk devletlerinin varlığına şahit olunmaktadır(Özdemir, 2017: 27). Tabiat kuvvetlerine karşı koyabilmek ve hayatlarını idame etmek isteyen toplumlar bir araya gelerek küçük toplumlar oluşturmuşlardır. Bir araya gelen bu toplumlar yaşadıkları coğrafyadan etkilenmişlerdir. Buradan hareketle Türklerin ilk yaşadığı Bozkır coğrafyasının sert iklimi ve şartları Türk yaşayış tarzı, inancı ve dünya görüşü üzerinde önemli tesirler bırakmıştır(Balcı, 2018: 73). Dolayısıyla bu toplumlar birbirinden farklı devlet yapıları oluşturmuştur. Türkler’in en belirgin özelliklerinden biri çok güçlü bir şekilde teşkilatçılık yeteneğini kendi içlerinde bulundurmalarıdır. Bu bağlamda geçirdikleri yaşam serüveni içerisinde Türkler istiklal ve hürriyete alışkın oldukları için hiçbir zaman devletsiz olmamışlardır (Güngör, 1997: 51).

İlk Türkler Orta Asya’nın geniş bozkırlarında sahneye çıkmışlardır. Bu bölge Doğuda Kadirgan, batıda Ural dağlarından başlayarak Hazar denizine, kuzeyde Sibiry, Güneyde Çin, Tibet ve İran coğrafyasına kadar uzanmaktaydı. Türklerin coğrafi anlamda çok geniş topraklarda yayılmış olması dolayısıyla tarihleri ve bıraktıkları izleri

toplamak oldukça zordur. Bu nedenle Türk Yurdunun coğrafi sınırlarını çizmek ve dar bir bölge ile Türk Devlet Felsefesini araştırmak imkansız hale gelebilmektedir (Durmuş, 2016:41).Türk devlet felsefesinin ne anlam ifade ettiğine yönelik cevap bulmaya çalışırken Türk devletinin ortaya çıkışını, tarihteki gelişimini araştırmanın yanı sıra, Türk milletinin İslamiyet'i kabul etmesiyle devletinin amacının, yapısının ve bu amaca bağlı olarak teşkilatlanmasında meydana gelen değişiklikleri de araştırmak gerekir.

Modern öncesi toplumlarda, efsaneler, düşünce üretiminde dolayısıyla sorunların çözümünde etkili bir şekilde kullanıldıklarından, evren düşüncesi yörüngesinde devletin köklerine dair açıklamalar ile görevlerinin ne olduğu konusundaki belirlemeler efsaneler aracılığıyla yapılmıştır. Bu açıdan baktığımızda devletlerin kuruluşu efsanevi temellere oturtulmaktadır (Durgun, 2014: 11).

Türklerde devlet anlayışı ve yönetim felsefesi; mitolojiler, destanlar, kitabeler ve dilden dile aktarılan milli anılarla şekillenmiştir. Destanlar tarihi kaynakların olmadığı veya yetersiz kaldığı dönemler ve olaylar için tarihi kaynak olarak kullanılır.Türk destanları birçok tarihi olayı vermekle birlikte, Türk yaşantısının karakteristik özelliklerini içinde barındırmıştır (Durmuş, 2016:338). Gök-Türk ve Uygur kitabeleri Türk Devletinin ne özellikler taşıdığına, Türk olarak ifade edilen millet için ne anlama geldiğine, yaşamanın ancak töre ile mümkün olacağına, devletin başında bulunan hakanın gerek devlet gerekse de millet için ne manaya geldiğine, yönetici kadrolarının hangi özellikleri haiz olması gerektiğine ve nasıl hareket etmeleri gerektiğine dair bilgiler ve öğütler vermektedir(Özdemir, 2017: 23).Söz konusu efsane ve yazıtlarda çizilen dünya devleti modeli hem düşünce hem de düşünceyi gerçekleştirme çabası olarak Türk tarihinde genelde etkili olmuştur.

Bozkır kültürünün acımasızlığı ve cömert olmayan otlaklarından dolayı Orta Asya'dan başlayarak Avrupa'ya kadar büyük çapta göçler yaşanmıştır. Asya Bozkırlarında at üstünde hayatlarını idame etmek ve otlak bulmak için göç eden Türkler tarihin her çağında farklı siyasi örgütlenmeler kurmuşlardır.

Bozkır kültüründe yetişen Türkler yetiştirdikleri hayvanların etlerinden ve derilerinden faydalanıyordu. Bu yüzden yazın yaylalara kışın kışlaklarda kalmak için sürekli bir göç halindeydi. Bu devamlı göç ve otlak bulma yolculuğu Türklerin disiplinli hale gelmelerinde etkiliydi. Bu dönemde düşmanın nereden ve ne şekilde ortaya

çıkacağı ve hangi zamanda saldıracağı belli olmadığından her an savaşmaya hazır olmak zorundaydı. Böyle bir tehlike altında yaşayan insanların teşkilatlanmaya önem vermeleri tabiidir(Özdemir, 2017: 29).

Bu teşkilatlanma yapısı yeni otlaklar ve göç üzerine kurulduğundan dolayı Türklerin boylar halinde hayatlarını devam ettirmelerine neden olmuştur. Diğer taraftan toprak mülkiyeti odaklı bir sınıfın ve ruhban sınıfının bulunmaması, tarih sahnesine çoğunlukla devlet şeklinde çıkmaları ve tarih düşünceleri, Türkler de farklı bir devlet kültürü ve düşüncesinin oluşmasına yol açmıştır. Bu düşünce yapısı Devletin Türk evren tasavvurunun, kültürünün, yaşayış tarzının merkezine yerleşmesine ve devlet baba anlayışının oluşmasına neden olmuştur. Devletin bu merkezi konumu canlılığını korumakla birlikte ilk dönemlerden itibaren ve kendilerinden sonra gelen Türk devletlerinde bile görülmüştür (Durgun, 2014: 12). Bu açıdan Türk devlet anlayışı kendine özgü nitelikler taşımaktadır. Devlet, ilahi kökene dayalı bir anlayıştan hareketle ele alınarak ve Tanrı'nın evrende kurduğu sarsılmaz, bozulmaz bir düzenin bir benzerinin de insanlar tarafından kurulabileceği inancı tarihsel süreç içinde devlet ve siyaset anlayışında her daim temel ilke olmuştur (Durgun, 2015a: 14).

Türklerde millet kavramı tarihleri ile başlamıştır. Eski Türklerde toplum için kullanılan kimi kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramlar arasında “el, kün ve bodun” kavramları öne çıkmaktadır. Boy bir araya gelerek Bodun yani boylar birliği meydana gelirdi. Bodunların bir araya getirilmesiyle de Türk devleti ortaya çıkmaktaydı. Bozkır yaşamında önemli bir yere sahip olan Boy teşkilatlanması, Boy dışında yaşayan insanlara karşı bireyi korurdu. Bozkırda birbirini tanımayan iki insan karşılaştıklarında “kimsin” sorusuna mensup oldukları Boy adıyla cevap verirdi. Dolayısıyla boy, bireye “biz” idraki kazandırarak bir kimlik veren ve bireyin güvenliğinin bir ayağını oluşturan bir yapı halini almıştır (Güç, 2015: 33).

Devlet kavramının hükümdar ve ailesine eşitlendiği topluluklarda siyasi özgürlük ve çalışma özgürlüğü hemen hemen yok gibidir. Devleti yöneten kişiler ile halk arasında ortaklık bulunan topluluklarda ise durum farklıdır. Eski Türk topluluklarında insanlar sosyo-ekonomik olarak daha özgürlerdi. Bozkır Türk topluluğu “küçük aile” esasına dayanır ve her aile başlı-başına bir devlet sayılırdı. Başlarında bir bey bulunur, Boy beyi boyun ihtiyaçlarını gidermek ve adaleti sağlamakla görevliydi.

Aile de özel mülkiyet vardı. İnsanlar sahip oldukları toprakları istediği şekilde işleyebilirdi. 10. Asır Bulgarlarında fertler kendi özel mülklerinden elde ettikleri mahsulden hükümdara bir şey vermeyebiliyordu (Kafesoğlu, 2016: 228-229).

Boyda ortak kullanılan otlak ve yaylaklar devlet arazisi sayılırdı. Bu arazilerde at, sığır ve koyun sürülerinin kullanımından dolayı devlete vergi verilir, bu vergi ile ilin mali ve askeri ihtiyaçları giderilirdi. Göçler söz konusu olduğu zaman gerek ailelerin gerekse de bireylerin kendilerine ait olan taşınabilir malları üzerinde istedikleri gibi tasarruf haklarının olması, hürriyet ve özgürlük unsurlarını daima canlı tutmakta idi. Bu canlılık Türk devletlerinde köleliği ve bazı kesimlerin imtiyazlarla donatılmasını önleyerek bozkır kültüründe adalet, eşitlik, bireye saygı gibi prensiplerin gelişmesine yardım ediyordu(Kafesoğlu, 2016: 230). Türlerde erkek ve kadın ayrımı yoktu. Bütün fertler devletin varlığı ve devamlılığı için savaştıklarından dolayı askerlik gibi ayırıcı özellikler Türklerde bulunmamaktaydı. Bu düşünce yapısı toplumun bir arada yaşamasını kolaylaştırıyordu (Çandarlıoğlu, 2003: 96).

Türklerde halk devletin sadece kurucu unsur değil aynı zamanda temelini oluşturan bir öğedir. Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse devletin gerçek sahibi halkın bizzat kendisidir. Bu nedenle devlet denilen aygıtın yıkılması ve özgürlüklerin kaybedilmesi halk arasında büyük acılara sebep olmaktadır. 630 yılında devletini kaybeden Türk milletinin feryatları ve acıları, Göktürk yazıtlarındaki ifadelerle bakıldığında “illi (devletli) millet idim, ilim şimdi hani, kime il (devlet) kazandırıyorum der imiş” şeklinde yansıtılmıştır.

Millet ve hakanın durumu, Tanrı tarafından bizzat tespit edilirdi. Türkler zaman zaman tanrı için “İl Berigme Tanrı” yani “il veren tanrı” da derlerdi. Bu yaklaşıma göre Türk milleti eğer yolundan çıkarsa kötü tanrı onları cezalandırmakta ve ilini elinden almaktadır. Göktürkler, devletin esas kurucusu olarak milleti gördükleri gibi sahibi olarak da yine milleti düşünmüşlerdir. Tarihimizin başlangıcından itibaren millet işini, gücünü ve bütün emeğini vererek devleti inşa etmeye çalışmaktadır. Türk milletinin “kime il kazandırıyorum” veya “hangi hakana işimi, gücümü veriyorum?” şeklindeki bu sözleri bu anlayış ve inanıştan ileri geliyordu (Taneri, 2015: 77-78).

630 yılında Göktürk Kağanı İltiş Kağan, Çin’e karşı büyük bir yenilgiye uğradı. Bu yenilgi neticesinde Orta Asya da Türk Egemenliği sona erdi. Devletlerini

kaybeden Türk milleti esaret altına alınca Türk dünyasına karmaşa ve ümitsizlik hakim oldu. Millet Türklerde devletin ayrılmaz bir parçası varlık sebebi sayılırdı. Bu yüzden Tanrı İl-Teriş Kağan'ı “Türk milleti yok olup gitmesin diye” Türk milletinin başına getiriyordu. İl-Teriş Kağan Türk töresini, örf ve hukuk ilkelerini asimile etmek isteyen Çin zulmünden Türk milletini kurtarmıştır. Türkleri, milletini Ötüken ormanında derleyip, toplayıp Göktürk Devleti'ni kurmuştur (Taneri, 2015: 78).

Türkler, halkı, devletin temeli olarak görmüşler ve bu düşünceyi sahiplenmekle kalmamış, düşüncelerini her yerde savunmuşlardır. Halk, Türk devletinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Türk tarihinin hangi aşamasına bakarsak bakalım bu düşüncenin kurulmuş tüm Türk Devletlerinde devam ettiği görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla birlikte bu düşünce Türkiye Cumhuriyetine sirayet etmiştir.

2.1.1. Vatan (Yurt)

Ülkesiz bir devlet olamaz, bu yüzden Türklerin devlet anlayışında ülke kavramı belirli sınırlara sahip olarak ele alınmaktadır. Eski Türklerde ülkeye “ulus=ulus” deniliyordu. Yurt kavramı ise daha çok vatan manasına geliyordu. Ülke değerlendirilirken onun Türk hakanlıklarında belirli sınırlara sahip devlet arazisi olarak ifade edildiği ve bu arazinin bütün milletin ortak toprağı olduğu vurgulanmaktadır. Devlet, hakanının korumakla yükümlü olduğu ata mirası idi. Orhun Abidelerinde ülke “mukaddes yer ve su” şeklinde ifadelendirilmektedir (Balcı, 2018: 93).

Vatan bilinci Türklerde ilk çağlardan beri var olmuş ve gelişmiştir. Bu anlayışın örnekleri sık sık yaşanmıştır. Hun devletinin başına geçen Mete Han'ın tahta ilk çıktığı zamanlarda komşu devlet olan Kunguzların vergi olarak kendilerinden at ve kadın talep etmelerine fazla itiraz etmemişken, Kunguzların toprak istemeleri karşısında, devlet meclisine toprağın kendisine ait şahsi mülkü olmadığını asıl olarak devletin temeli ve milletin malı olduğunu beyan etmiştir. Türk ilinde “ulus” hükümdarın keyfiyetinde olmadığından, üzerinde bireysel bir mülkmüş gibi tasarruf edilebilen bir toprak parçası olmayıp, bizzat hükümdarın korumakla görevli olduğu ata mirasıydı (Kafesoğlu, 2016: 227). Dünyada pek çok toplumda devlet fikri çok yakın zamanlarda görülmesine rağmen, Türkler, çok önceki zaman dilimlerinden köklü, sağlam ve gelişmiş bir devlet fikrine ulaşmış bulunuyordu. Hun hükümdarı Mete'nin dediği gibi, “toprak devletin

temeli idi". Devletin temeli olan toprak da, sebep ne olursa olsun, terk ve feda edilmezdi.

Eski Türklerde vatan konusunda bazı bölgeler olağanüstü öneme sahipti. Stratejik bir yerde bulunması hasebiyle çok kıymetli, bol otlığa sahip, yolların kavşağındaki Ötüken yaylası bu bölgelerin en önemlisiydi. Ötüken'in önemli olmasının sebebi kutsal bir olarak bilinmesiydi. "İdük Ötüken" yani "mukaddes Ötüken" idi. Birçok Türk devletinin kurulduğu Ötüken, kaynaklarını Orhun Nehrinden alıyordu. Türklerle göre Ötüken yeryüzünde Tanrı'ya en yakın yerd ve dini bir mahiyeti vardı. Bu inanışın eseri olarak Avarlar, Gök-Türkler, Uygurlar gibi birçok Türk devletinin başkentini ya bu bölgede kurdukları ya da sonradan Ötüken'e taşıdıkları görülmektedir. Ötüken'e önem vermelerinde çeşitli unsurlar rol almıştır (Özdemir, 2017:37-38).Türklerin Ötüken'i kutlu saymaları ve atalarından kalan yurtlarına sadakatle bağlı kalmaları ve bunları abidelere kazımaları, "vatan" düşüncesi ve sevgisinin mümtaz örnekleri arasında yerini almaktadır. Türk yurdunda bulunan bazı faktörler yurdun korunmasını sağlayan manevi unsurlar arasında yer almaktadır. Bu unsurlar arasında sular, pınarlar, yüksek dağlar ve ata mezarları bulunmakta olup bütün bunlar vatanın mukaddes ruhları sayılmaktadır (Turan, 2016: 110). Bu bölgeyi elinde bulunduran ve yurt edinen devlet, çevresindeki Türk Milletini hakimiyet altına alarak onları idare edebiliyordu.

Devlet topraklarının yöneticiler ile halkın müşterek sorumluluğu altında yer alması, ülkenin çok hızlı bir şekilde vatanlaşmasını sağlamıştır. Ülke ve vatan kavramları, devlet düşüncesi ile paralel olarak gelişmiştir. Bu yüzden diğer göçebe ve köylü kavimlerden farklı olarak, siyasi istiklal düşüncesi ile beraber yürümüştür. Eski Türkler, ancak özgür ve kendisine ait yaşadığı toprağı vatan saymış, bu şartların mevcut olmadığı toprakları kolayca terk edebilmiştir. Kısacası Türk devlet geleneğinde vatan Türk tuğralarının veya al bayrağının dalgalandığı yer olarak kabul edilmiştir(Balcı, 2018: 95-96).

Türk halkı, devletin bağımsızlığına bağlı olduğu gibi vatanına bağlı idi. Bunun tarihteki ilk belirtisine Asya Hunları'nda rastlanmaktadır. Bu durum, Gök-Türkler'de en faal şekilde var olmuş ve Uygur Türkleri'nde "Kutlu Dağ" efsanesinde sembolize edilmiştir. Gök-Türk Kitabelerine bakıldığında, Türk milletinin en acı ve en tatlı

hatıralarının, bir sonraki nesillerce hatırlanması ve öğüt niteliğinde olması ancak o toprakların Türk vatanı olarak kalacağı düşüncesinin ürünü olabilirdi(Kafesoğlu, 2016: 227-228).

2.1.2. Egemenlik ve Bağımsızlık

Devlette gerçek bağımsızlık, yalnızca yönetici zümre tarafından istenmesi ile değil, bütün toplumda ortak bir amaç ve istek şeklinde belirir. Böyle kolektif bir düşünce yapısı Bozkır Türk cemiyet ve devletinde çok eskiden beri daima var olmuştur. Bunun göstergesi Türk topluluklarının gittikleri her yerde beylik, hanlık gibi özgür siyasi kuruluşlar meydana getirmeye çalışmalarıdır(Işık, 2018: 56).

Türklerde istiklal ve egemenlik duygusunun temeli Türk kültüründe yatmaktadır. Bozkır kültüründe yaşayan Türkler daima yer değiştirme imkanına sahipti. Bu imkan onu, yaşama ihtiyaçlarını topraktan karşılayan, bu ihtiyacı için toprağını terk edemeyen köylü durumuna düşmekten uzat tutuyordu. Baskı ve işgaller karşısında boyun eğen ve işgal eden boya katılmak zorunda kalan köylünün aksine, Bozkır insanı, geçim vasıtası olan hayvanlarını sürerek başka iklimlerde özgürlüğünü devam ettirmiştir(Kafesoğlu, 2016: 225). Özgür yaşama alışkanlığı sonucu oluşan bağımsızlık anlayışı küçükten büyüğe herkesin içine işlemiş ve Türkler için vazgeçilmez bir amaç kolaylaştırıyordu (Çandarlıoğlu, 2003: 94).Yıkılan Türk devletlerinin yerine sürekli yeni devletler kurulmuş ve Türklerde bağımsızlık anlayışı her daim kendini canlı tutmuştur.

2.1.3. Siyasal Otorite ve Yapılanma

Bir devlet haline gelmenin en müstesna özelliği, halkın yaşamasının, hayatının devam ettirilmesinin sağlandığı, her türlü işlerinin görüldüğü, sorunların çözüldüğü bir teşkilata sahip olmaktır. Zira devletin içerisinde yaşayan bireyleri daha mesut kılmak için belirli bir düzene ve aynı zamanda teşkilata ihtiyaç vardır. Bu teşkilat yapısı devletin milli şuur, adalet, egemenlik gibi konularının tamamlayıcısı, düzen ve disiplini sağlayan unsurdur (Baykara, 2001:169).

Devlet teşkilatı din, töre, coğrafi ve iktisadi yapı, hayat tarzı ve benzerleriyle yakından ilgilidir. Türklerin büyük bir kısmı geçimini hayvancılıktan sağladığı için yağmuru, yeşil alanları, kışın ılık bölgeleri, yazın yaylaları kovalamak zorunda kaldıklarından, devamlı olarak göç halinde bulunuyorlardı. Nüfusu kendilerinden çok fazla olan Çin Devleti'nin asimilasyon politikası ve Çin'e karşı bağımsızlıklarını

kaybetme tehlikesinin varlığı, yerleşik hayat tercihlerini önlüyordu. Göç halinde yaşayabilme, bozkırda dağılıp yok olmamak için teşkilatlanmak önemli idi. Yaşamın devamı için sık sık karşılaşılan çatışmalar ve birlikte yaşamanın dokuduğu oymaklar, gittikçe gelişen oymağa bağlılık şuurunun da Türklerde teşkilatçılığı mili bir özellik haline getirdiğinin üzerinde çok durulmuştur(Özdemir, 2017: 65).

Türkler'in en bariz özelliklerinden birisi güçlü bir teşkilatçılık yeteneğine sahip olmalarıdır. Yaşanılan coğrafya ve hayat tarzı onları hürriyete, bağımsızlığa alıştırdığı için tarihsel süreçte Türklerin devletsiz kaldığı bir zaman diliminin olmadığı görülmektedir. Dünyada her daim bir veya birkaç Türk devleti bulunmuş veya yıkılan devletin devamı niteliğinde başka bir devlet kurulmuştur. Bu konuda en büyük desteği Tanrı'dan almıştır. Çünkü tanrı yeryüzünde Türk milletini diğer milletler üzerinde egemenlik kurmak ve yönetmek için göndermişti(Güngör, 1997: 51).

Orta Asya'da senelerce aynı hayat tarzını yaşayan ve aynı tehlikeler içinde yaşamını idame ettiren Türk milleti, şehirlerde veya surlarla çevrili yerlerde yaşayan topluluklardan farklı bir teşkilatlanma yoluna gitmişlerdir. At kültürünün hakim olduğu ve sürat sağladığı Bozkır topraklarında düşmanın ne zaman görüleceği ne zaman saldıracığı belli olmadığından atlı askerlerin hazırlanması ve savaşçıların silah kuşanması için gerekli olan zamanın sağlanmasına yönelik olarak teşkilatlanma yapısı önceden oluşturulmuştur. Oba göçüp başka bir yere gidildiği zaman çadırlar bir halka veya daire oluşturacak şekilde kurulmuştur. Kuzey veya güneyde hangi çadırın nerede kurulacağı, reise yakın olan çadırların düzeni törece belirlenmiştir(Ögel, 2016: 273).

Bozkır kültüründe ilk teşkilatlanmalarda halk ve hakanın bir araya geldiği, ülke ile halkın sorunlarının konuşulduğu toplantılara toy denirdi. Toy Türk devlet teşkilatında en yüksek kuruluş olup sosyal, kültürel ve siyasi meselelerin tartışılıp kararların alındığı bir mekanizmadır. Toy geleneği ilk Türk devletlerinde görülmüş olsa da sonrasında kurulan diğer Türk devletlerinde de devam etmiş ve kurultay ismini almıştır(Kafesoğlu, 2016: 250-253). Toyda yılda bir defa genel kurul toplantısı yapılırdı. Bu kurulda ordu teftiş edilir, hayvan sayımı yapılır, devlet sorunları görüşülüp tartışılırdı(Çandarlıoğlu, 2003: 95).

İslamiyet'ten önceki Türk topluluklarında devlet meclisi niteliğinde olan diğer bir yapı ise Kengeş'tir. İki anlama gelen Kengeş'in ilk anlamı karşılıklı danışma ve

önleyici tedbir almadır. Diğer bir anlamı ise Türklerde disiplinsizliğin göstergesi olarak görülen çok konuşma ve her kafadan bir ses çıkmasının karşılığıdır. Türk devlet teşkilatında devlet başkanlığı, yasama kurulu, hükümet birbirinden farklı kurumlar olup işlevleri farklıydı. Bakanların, kurultay ve toyun aldığı kararları ülke çapında dağıtmak ve aynı zamanda idareyi düzenlemek ve dış ilişkileri yürütme gibi görevleri bulunuyordu (Erdoğan, 2014: 41).

Türk hakanlarının ilk görevi “dağılmış milleti derleyip bir araya getirmek”ti. Toy ve kurultay toplantıları halkı bir araya getirir, yemekler yenilir, milletin birleşmesi ve kaynaşması bu toplantılar yolu ile sağlanırdı. Prensler ve büyük memurların toplantıya katılması zorunlu idi. Gelmeyenler, yalnızca Tanrı’nın değil, hakanın da emirlerine karşı gelme ve sadakatsizlik ile suçlanırdı. Aynı zamanda bunlar isyan etmiş, başkaldırmış kişiler olarak kabul edilir ve cezalandırılırlardı. Bu anlayış devlet teşkilatının ve devlet anlayışının gelişip güçlenmesini sağlamıştır (Ögel, 2016: 102-103).

Toy, Türk devlet teşkilatında karar alan en yüksek kuruluş olmasına rağmen, göçebe hayat ve geniş bozkırlarda dağınık olan halkı bir araya getirmek hemen hemen imkansız idi. Çin kaynakları Hunlardan beri Türk devletlerinde Toy kararlarını memleket çapında dağıtan, dış ilişkileri düzenleyen, Türk “Bakan”larından sık sık bahsedilmiştir. Bu bakanlar hanedan mensupları dışında, halk tarafından sevilmiş, devlete önemli hizmetlerde bulunmuş kişiler arasından seçilmiştir (Kafesoğlu, 2016: 254-255).

2.1.4. Hükümet

Türklerde devlet başkanlığı, devlet teşkilatının en zirvesinde yer alırdı. Hakansız bir devlet düşünülemezdi. Eski Türklerde şaman dualarında hakansız kalan bir yurt için bu durum kıyamet alameti sayılırdı. Tonyukuk Abidesi’nde hakansız devletin olamayacağı ile ilgili şöyle deniyor: “Ben hakim Tonyukuk. Çin’de dünyaya geldim. Çünkü o zaman Türk milleti Çin’e tabii idi. O vakit Tanrı şöyle demişti: Sana hakan vermiştim; fakat sen onu bırakıp hüküm altına girdin. Bu sebeple Tanrı onları ölümle cezalandırdı. Türk milleti perişan olmuş ve birleşik Türk yurdunda halk kalmamıştı.” Bağımsızlığını kaybedip elli yıllık esaret hayatında Çin imparatorlarına hizmet eden Türk halkı: “Ben devleti olan bir millet idim; şimdi devletim nerede ve kim için

kazanayım? Ben kağanı olan bir millet idim; şimdi kağanım hani?” diye sızlanmıştı(Özdemir, 2017: 69).

Türk devletinin başında bulunan kimselere tanhu, kağan, han, yabgu, ilteber gibi çeşitli unvanlar verilmiştir. Bunlar arasında en yaygın olanı Kağan idi. Bunların hükümdarlık alametleri taht, otağ, tuğ, davul, sorguç gibi şeylerdi. Hükümdar tuğunun tepesinde altından bir kurt başı bulunurdu. Zira Türkler'de hükümdar ailelerinin Aşma (Kurt) soyundan geldiğine inanılırdı. Çok sonraları, Osman Gazi Osmanlı Devleti'ni kurunca, o da hükümdarlık alameti olarak davul ve sancak sahibi olmuştu (Güngör, 1997: 55).

Türk devlet anlayışına göre hükümdarın egemenliğinin kaynağı tanrı idi. Eski Türk dinine göre Tanrı yeryüzündeki hükümdarı kendi gücünün temsilcisi olarak seçmiştir. Tanrı tarafından seçilen bu hükümdar, dağınık halde ki Türk boylarını ve kavimlerini bir araya toplayarak idaresi altında toplar, idaresi altında topladığı bu boyları devlet haline getirip kendisi de devletin banisi olarak tahta çıkardı. Devlet kurmak için eylem ve faaliyete geçip hamle yapan kişi, hem itibarlı hem de tanınmış bir boyun başkanıydı(Durmuş, 2016: 151).Bu kişi teşkilatçılık bakımından da son derece becerikli ve hünerli bir kimsedir. Boy başkanı, gerek kendi boyuna gerekse de bu boylara akraba olan diğer boylara tek tek otoritesini kabul ettirmeye çalışırdı. Bunu ikna veya mücadele yöntemiyle yani kuvvet veya silah zoruyla yapıyordu. Başkanın otoritesi altına aldığı boy sayısı artıkça, devletin kuruluşu ve büyümesi hızlanmaktaydı. Böylece aile ile başlayan teşkilatlanma, zamanla boylara ve gittikçe de farklı toplumlara doğru genişlemekteydi. Tüm bu aşamalardan sonra devlet kurulmuş oluyordu (Koçak, 2011: 108).

Eski Orhun Yazıtları'nda Türklerde hükümdarın Tanrı tarafından insanları yönetmek için gönderildiğini belirtir. Tanrı gibi ve Tanrı'dan olmuş Türk Bilge Kağan ifadesi bu inancın bir göstergesidir. Hükümdar olacak kişilerin gök ve yerin yaratılışıyla beraber ele alınması, hem hükümdarlığın hem de yönetme görevinin, kainat düzeninin bir ögesi olarak kabul edildiğinin göstergesidir. Evrenin temel taşları olan gök ve yeryüzünün yaratılmasından hemen sonra yönetim ve insan sorunun çözülmesi, devletin evren tasavvurundaki yerini ve önemini ortaya koymaktadır. Tanrı tarafından hükümdarların görevlendirilmesi inancı, halkın hükümdara bağlı kalmasını, hükümdarın

devletin ve halkın sorunlarını çözme ve Tanrının gölgesini yeryüzünde genişletme çabalarının artmasını sağlamıştır(Bıçak, 2013: 80).

Hükümdar tanrının yeryüzünde ki temsilcisi idi; Tanrıya benzemekle birlikte hiçbir zaman tanrı değildi. Tanrı ona yeryüzünde düzeni sağlamak için hükümdara üstün yetenekler vermişti. Hükümdarın karizmatik özelliği vardı ve bu özellik Tanrı lütfu olarak ailesine de geçerdi. Hükümdarın ölümü bu lütfu veya karizmaya dayanan gücünün olması diğer aile üyelerini etkilemez; aynı aileden gelen yeni hükümdar siyasi merciler tarafından seçilir veya Tanrı'nın verdiği güçle tahta otururdu (Özdemir, 2017: 70).

Hükümdarın ölümünden sonra kimin başa geçeceği belli değildi. Hükümdarın çocuklarına devlet yönetiminin en yüksek kademelerinde görev verilirdi. Aileden kadınlar dışındaki tüm erkeklerin egemenlikten pay alma hakları vardı. Genellikle hükümdar sağlığında ailenin en büyük oğlunu hükümdar tayin eder ve belirli bir bölgeyi emrindeki askerleriyle yönetmesini isterdi. Böylece veliaht ilerideki görevine gelmeden sorumluluk ve tecrübe kazanarak yetişirdi. Hanedanın tüm üyelerinin yönetimde söz hakkının bulunmasından dolayı taht bazende en büyüğüne değil diğerlerine de kalabiliyordu. Bu durum eski Türk devletlerinin hızlı bir çöküş sürecine girmesine ve kanlı taht savaşlarına neden olmuştur. Taht hanedan üyelerinden birine kalırdı. Diğer taraftan hükümdarın “hatun” olmayan eşlerinden doğan oğulları ne kadar becerikli olurlarsa olsunlar, taht üzerinde bir hak talep edemezlerdi. Gök-Türk Kağanı, Tarban adında hatun olmayan eşinden doğan ve çok yetenekli olan Mukan Kağan'ı tahta varis olarak gösterememiştir. Yerine, kardeşi Taspartöre gereğince geçmiştir. Taspar Kağan ölmeden önce kardeşi Mukan Kağanı yerine veliaht olarak atadıysa da bu isteği devlet büyüklerinin aynı gerekçesiyle reddedilmiştir (Koçak, 2011: 113).

Hanedan üyeleri, savaş stratejilerini öğrenmek ve öğrendiklerini geliştirmek için sürekli avlarda görev alırlardı. Savaşlara katılırlar ve başarılı olunca da Şad unvanı alıp, tümen komuta ederlerdi. Yüksek rütbelere ulaşan ve tümen komuta eden hanedan üyeleri Sol ve Sağ Bilge beyliğine atanırdı. Sol Bilge beyi genellikle tahta çıkan hanedan üyesi olurdu. Tahta çıkma töreni öncesinde hanedan üyesine tahta çıkması ve hükümdar olması teklif edilirdi. Tahta çıkacak olan hanedan üyesi geleneklere göre bu teklifi reddetmesi ve bu göreve layık olmadığını beyan ederek alçak gönüllülük

göstermesi adettendi. Hükümdar ilan edilmeden önce Türk töresine göre alçak gönüllülüğün göstergesi olarak herkesin bu görevi üç defa reddetmesi usulden idi (Koçak, 2011: 104-105).

Tahta çıkma töreni dini bir tören olmasa da, bu törenlerde Gök Tanrı İnancı ve şaman motiflerine rastlanılmaktadır. Hükümdarın tahta çıkma merasiminde bir halı ve keçe üzerine oturtulması geleneği eski Türk dininin bir icabıydı ve daha önceleri Toba devletinde görülmekteydi. Şamanlarında göğe çıkma adetleri vardı. Göğe çıkma töreninde şaman beyaz bir keçe oturtulur ve dokuz çırağı tarafından havaya kaldırılırdı. Dokuz kere döndürülürse eski Türk dinine göre göğün dokuz katına çıkmış, inmiş sayılırdı (Özdemir, 2017: 75-76). M.S. 532 senesinde yeni Toba imparatoru tahta çıkmış ve bunun için de şehrin dışında bir tören yapılmıştı. Yedi kişi keçeden yapılmış bir halının altına girerek halıyı tutmuşlar ve yeni imparator da bunun üzerine çıkarak, batıya dönmek suretiyle, saygı duruşunda bulunmuştu. Göktürkler’de tahta çıkma töreni ile ilgili bilgilere Çin kaynaklarında yer verilmiştir. Çin kaynaklarına göre Göktürkler’de yeni bir hükümdar seçileceği zaman, devletin önde gelenleri onu bir keçe içine koyarak yeni yerine taşırlardı. Güneşin gezindiği yönü takip ederek, onu dokuz defa çevirirler ve her çevrilişte de, onun buyruğunda olan herkes saygı ile eğilir ve onu selamlardı. Bu şekilde çevirmelerden ve selamlamalardan sonra vezirler, onun ata binmesine yardım eder ve yürütürlerdi. Ondan sonra boynuna bir ipek iplik geçirip boğazını sıkarlardı. O kadar sıkarlardı ki, baygın bir hale gelir ve ipliği gevşeterek ona şu soru sorulurdu: “Kaç sene bizim kağanımız olacaksın?” Baygın olan Kağan konuşamaz ve ancak mırıldanırdı. Bu mırıldanmalardan kaç sene kağanlık yapacağını ile ilgili yorumlar yapılırdı (Ögel, 2010: 294-295)

Hükümdarın tahta çıkması hakkında Hıtaylar’da şu bilgilere yer verilmektedir: Hakan ölünce ulular vezir ordusunda toplanıp yas içinde beyaz kaftanlar giyerler, dua ve övgülerden sonra sarayın ortasına siyah bir keçe parçası döşenir, yeni hakanı getirip üzerine keçenin üzerine oturur. Cingiz ayini üzere onu hakan ilan ederler ve biat ederler ve derler ki: ‘Yukarı güneşe bak ve sonsuz Tanrı’ya itiraf et. Sen onun bir gölgesisin, kendi önlemini onun isteğine uydur, taki, cennet senin nasibin oluncaya kadar. Aykırı davranırsan dünya da başkaları gibi cezasını çekersin. Bu siyah keçe dışında sana keçe kalmaz. Sonra herkes kırmızılar giyer, şehrin kadısı önce hükümdara sonra da karısına taç giydirir. Beyler hakanın huzuruna gelip üç defa diz çöküp ayaklarını öperler ve

büyük hediyeleri takdim ederler(Özdemir, 2017: 76). Türk hakanları da, şamanlar gibi, tahta gökte oturmuş ve Tanrı'dan kut ve yönetme hakkını almış kimselerdi. Bu törenler onların dini görevlerini tamamlamak içindi. Dini merasimler, birbirinden farklı olsa da, bütün Türk boylarında bu merasimlerin izlerine rastlanırdı(Durmuş, 2016:156).

Eski Türk devletlerinde kesin bir veraset anlayışının olmaması nedeniyle hükümdarın vefat etmesinden hemen sonra tahta kimin geçeceğine yönelik olarak tartışmalar başlardı. Hakimiyet hakkına Tanrı tarafından seçilen soya ait olan ailenin üyeleri taht kavgalarına başlardı. Aynı kanı taşıdıklarından, hepsinin de hükümdar olmak bakımından eşit hakları vardı. Aileden biri tahta geçinceye kadar bu kavgalar devam ederdi. Bu anlayışın sonucunda hiçbir üye tahtı ele geçiremezse devlet zayıflayarak parçalanırdı(Özdemir, 2017: 77-78).

2.1.5. Hükümdarların Vasıfları

Türkler coğrafi koşulların ağır olduğu Orta Asya'da ilk teşkilatlanmalarını bozkır kültürü çerçevesinde şekillendirmiştir. Bu zor coğrafyada devletin varlığının devamı ve halkın refahı için kahramanlara ihtiyaç duyulmuştur. Türk Halkı, devleti yönetecek kişinin bozkır topraklarında Türk Halkının özgürce yaşamasını sağlayacak belirli bir takım vasıflara sahip olmasını beklemektedir. Hükümdarın başarıya ulaşması, töre gereğince hizmeti verebilmesi için “Oğuz Kağan'ın deyişiyle Tanrı'ya olan borcunu ödeyebilmesi” için devlet adamları ve halk tarafından benimsenmesi ve itaat edilmesi şarttır. Bu nedenle Kağan'ın halk ve devlet adamları nazarında kabul görmesi için gerekli olan ve Türk töresinden kaynaklanan bazı vasıflara sahip olması gerekir(Balcı, 2018: 150).

Devlet yönetiminin en önemli denetleyicisi Tanrı'dır. Törenin temel ilkesi olarak kabul edilen Tanrı emirlerine karşı gelindiğinde şiddetli cezaların geldiğine inanılmıştır. Tanrı'nın verdiği tek ceza olan ölüm, evrensel düzeni tehlikeye uğratanlara, Tanrı'nın buyruklarına karşı gelenlere, hükümdarın emirlerine isyan edenlere ve düşmanla işbirliği yapanlara uygulanmaktaydı. Göktürkler, Çin esaretine girdiği zaman Tanrı şu emri iletti: “Öl! Türk halkı öldü, imha oldu, yok oldu.” Tanrı'nın verdiği ceza, toplumsal varoluş sorunu temelinin devlet ve yönetim ilişkisi olduğunu göstermektedir. Ölüm cezasının nedenleri toplumsal düzenin, dolayısıyla da toplumsal varoluşun tehdit edilmesidir. Bu tehdidin öncelikli nedeni beceriksiz yöneticilerden gelmektedir. Orhun

Yazıtları'nda, hükümdar ve beylerin bilgisizliklerinden dolayı nasıl öldükleri ve halkın nasıl acılar çektiği anlatılır(Bıçak, 2013: 80).

Orhun Yazıtlarında hükümdarın bilgili vasıfları ve bilgisizliğinin sonuçları şöyle anlatılmıştır:

“Bilgili kağan imiş, cesur kağan imiş. Buyruku yine bilgili imiş tabii, cesur imiş tabii. Beyleri de milleti de doğru imiş. Onun için İli öylece tutmuş tabii. İli tutup töreyi düzenlemiş...

Oğulları kağan olmuş tabi. Ondan sonra küçük kardeşi büyük kardeşi gibi kılınmamış olacak, oğlu babası gibi kılınmamış olacak. Bilgisiz kağan oturmuştur, kötü kağan oturmuştur. Buyruku da bilgisizmiş tabii, kötü imiş tabii...

Kağan yaptığı kağanını kaybetdi vermiş. Çin milletine beylik erkek evladı kul oldu, Hanımlık kız evladı cariye oldu. Türk Beyler Türk adını bıraktı” (Ergin, 2016: 41-43).

Hükümdar toplumun geleneklerini, kurumlarını, değerlerini bilmek ve ona göre davranmak hükümdarı bilge yapar. Bilgelik tek başına hükümdarlık için yeterli değildi. Hükümdar bilge ve alp olmalıydı. Başka bir deyişle Hükümdar cesur olmak zorundaydı. Orduya komutanlık etmek ve ordunun başında kılıç sallamak Türk Ordu geleneğinde açıkça belirtilir. Devlet başkanı her gün talim yapar, ok atar, at koştururdu (Taneri, 2015: 148).

İnsanın sahip olduğu ahlak, üstün özellikler ve değerler topluluğu erdem olarak tanımlanır. Türk kağanlarının erdemli ve üstün özelliklere sahip olmaları önemsenmekle birlikte bu özelliğin onlara Tanrı tarafından verildiğine inanılırdı. Erdemli kişi kahraman olur ve hükümdarlık ettiği halka sahip çıkardı. Savaşta düşmanı yenmek Türklerde erdemliliğin en büyük göstergesi sayılırdı. Savaşta düşman öldürenler erdemli olarak kişiler olarak övülürdü ve adına balbal dikilirdi. Böylece şanı yüzyıllar boyunca sonraki milletlere örnek teşkil ederdi (Tunç, 2018: 579-580). Çünkü onlar, milletin gurur kaynağı idiler. Türk milleti kendi soyundan gelen kahramanlar ile gurur duymaktaydı. Öyle ki, onların hayatları ve yaptıkları üzerinde daha sağlıklarından itibaren şiirler ve destanlar yazılmaktaydı. Bu destanlar ve şiirler “bahşılar” ve “halk ozanları” tarafından toylarda, bayramlarda ve yas törenlerinde kopuz eşliğinde söylenmekteydi. Böylece, bir taraftan kahramanlar onurlandırılmakta, diğer taraftan da toplumda yeni kahramanların çıkması için örnek teşkil etmekteydi (Bedirhan, 2009: 197).

2.3.6. Hükümdarın Görevleri ve Devlet Baba Anlayışı

Türk devlet geleneğinin en önemli özelliği olan ve devletin bir baba olarak görülmesine yol açan, hükümdarın halka karşı görevleridir. Bu görevleri onu halkın nazarında öncelikle devleti ve hükümdarı babalık mertebesine yükseltmesini sağlamıştır(Balcı, 2018: 169). Bu babalık sıfatı Şamani kağanları ve İslami sultanlarının, yabancı hükümdarlardan çok farklı olarak, yüksek insanı özelliklere sahip olmasını gerektirmekteydi. Türk devlet anlayışına göre hükümdarların millet ve halkına karşı, adaletli ve şefkatli davranmaları, bu babalık sıfatıyla alakalıydı(Turan, 2016: 122).

Türk devlet geleneğine göre kağanın görevi daha devlet kurulma aşamasına geçmeden önce başlamaktaydı. Türk ulusunu devletsiz bırakmamak, dağınık haldeki boyları bir araya toplayarak devletin kuruluşunu ve varlığını devam ettirmeliydi. Orhun Abidelerinde de kağanın, milleti çoğaltmak, fakiri doyurmak, çıplağı giydirmek gibi görevlerinin olduğu anlaşılmaktadır(Işık, 2018: 44).

Orhun Abidelerinde Bilge Kağan göreve ilk geldiği zaman millete karşı olan görevlerini şöyle anlatmıştır; “...*Varlıklı, zengin millet üzerine oturmadım. İşte aşsız, dışta elbisesiz; düşkün, perişan millette oturdum. Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım.*”(Ergin, 2016: 51).Bilge Kağan anıtından alınan bu yazıtlar, devlet adamlarının başlıca görevinin milletin refahını ve devletin varlığını sürdürmek olduğunu göstermektedir.

Oğuz beylerinden Salur Kazan Han, uyruğunda ki Üç-ok ve Boz-ok beylerini zaman zaman toplar, onlarla genel işler üzerinde konuşulur, onlara ve kalabalık halk kitlelerine ziyafet vererek yemek ve ihtiyaçlarını karşılardı. Bu şölen ve devlet meclisi toplantılarını Salur Kazan, Üç-ok ve Boz-ok beyleri için her yıl bir defa büyük bir şölen olacak şekilde düzenler, toyda yenilip içildikten sonra Kazan Han Hatununun elinden tutarak dışarı çıkar ve davetliler şölenin verildiği yerdeki tüm eşyayı yağmalardı (Erdoğan, 2014: 43-44). Halkın refahının sağlanması ve ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir yere sahip olan bu şölenler Türk kağan ve sultanlarının, Oğuz töresine ve onun tayin ettiği hukuki şekle göre beylere ve devlet adamlarına, halka açık ziyafet vermeleri babalık sıfat ve vazifesinin gereği idi (Turan, 2016: 123).

Kağanın en önemli görevlerinden biri halkı derleyip, toplamaktır. Halkı esaret altından kurtardıktan sonra halkı teşkilatlandırıp düzene sokmalıydı. Buna göre Türk milleti onu düzenleyen hakanın bir eseri idi. Teşkilatlanmanın sağlam temeller üzerine kurulması ve Türk kimliğine göre halkın eğitilmesi, ona Tanrı tarafından verilen en önemli görev idi. Çünkü tanrı, kağanı özel olarak kendisi için yaratmamış, ona kut, talih ve bilgelik vererek kağanlık için hazırlamıştı. Böylece kağan kendisini insani değer olarak halktan üstün göremeyecek, asıl görevi olan halkına hizmet ederek, Tanrının verdiği görevi başarıyla yerine getirmeye çalışacak idi (Ögel, 2016:148). Halkın dağınık olması devletsizliğin işaretidir. Orhun yazıtlarında dağınık olan ulusu derleyip, toplamak ve devleti kurmak anlamında “tüz ermiş” terimi kullanılarak, düzen ile devlet arasındaki ilişkiye işaret edilmiştir. Kağanların öncelikli görevi devleti kurmak için dağınık olan ulusu töreye göre derleyip, toplamaktır(Bıçak, 2013: 78).

Türk devlet geleneğinde kağanın en önemli görevlerinden biri de yasaları uygulamak ve halkına adaletli bir şekilde davranmaktır. Kağan boyları bir araya toplayarak iç ve dış barışı sağlamakla görevliydi. Bu yüzden memurları görevlendirir, yargıya başkanlık ederdi (Özdemir, 2017: 84).Uyruğu altında olan milletlere eşit mesafede durur, halkın ihtiyaçlarını karşılamaya özen gösterirdi. Oğuz töresine göre hükümdarlar babalık görevi gereğince, beylere ve millete adaletli davranmak, saygı göstermek ve şölenle onları ağırlayarak ziyafet vermek zorundaydı. Törenin bu kuralı ihlal edildiği zaman halkın şölenlerde yaptığı yağmalar gibi, halk hükümdardan hakkını talep eder ve isyan bile meşru hale gelirdi. Dede Korkut hikayelerinde Kazan Bey’in verdiği şölene Oğuz boylarının tamamını şölene çağırmadan gelenlere evini yağmalattıktan sonra şölene davet edilmeyen Oğuz beylerinden Uruz Beg’in: “Suçumuz ne idi ki yağmada bile bulunmadık” diye serzenişte bulundukları ve bunun üzerine artık “biz kazana düşmanız böyle bilsin” dedikleri belirtilmektedir(Turan, 2016: 127). Tanrı tarafından kendisine verilen görevleri yerine getiremediğinde, kağanlığı tehlikeye girerdi ve halkın isyanıyla karşı karşıya kalırdı. Bir hükümdar Tanrı’nın iyilik ve yardımına nail olduğu sürece halkına iyi bakar, onu zenginlik ve adalet içinde yaşatırdı. Bunu başaramayan Kağan’dan Tanrı’nın Kut’unu geri aldığı düşünülür ve ona karşı isyan etmek meşru sayılırdı (Güngör, 1997: 54).

Eski Türk topluluklarında hükümdar Tanrı’dan yönetim hakkını aldıktan sonra yeryüzüne adaleti yaymak için çalışırdı. Göçebe topluluğunda küçük suçlara uzun süreli

cezalar verilmezdi. Devlet teşkilatının kurulduğu yerlerde adalet kavramının tesis edilmesi görevi hükümdara aitti. Ceza işlerinin kesin hükümlere bağlanması ve takibi devlet tekelindeydi. Adli teşkilat, hükümdarın başkanlığındaki yüksek devlet mahkemesinde töre hukukuna göre toplanır ve gerekli yargılamaları yapardı (Dikici, 2005: 257).

2.3.7. Ordu Teşkilatı

Türk devlet teşkilatının en önemli özelliklerinden biri kadın ve erkek ayrımı olmadan herkesin savaşçı özelliklere sahip olmasıydı. İlk Türk devletleri askeri özellikler taşırlardı. Düşmanın ne zaman ve nereden ani saldırılarla geleceği bilinmediğinden, düşmanın malları talan etmesi ve ele geçirdiklerini öldürmesi tehdidine karşı halk her zaman savaşa hazırды. Bu nedenle ordu teşkilatı disiplin içinde yaşardı(Özdemir, 2017: 107).

Göçebe kültürünün etkisiyle yerleşik hayata geçmeyen Türk devletlerinde askerliği halk gönüllü olarak yapar, devletten bir ücret beklemezdi. Askeri teşkilat günümüzde kullanılan sistemle aynıydı. En büyük savaşçı birliğine tümen denilmekteydi ve bir tümen onbin kişiden oluşmaktaydı. Tümenler bin, yüz, on kişilik gruplara bölünmekteydi. Komutanların günümüzde ki yıldızlı sancaklar yerine at kılından yapılmış tuğlar kullanılırdı. Komutanların sahip olduğu rütbelere göre bu tuğlar farklı şekil ve sayıda olurdu. Kağanın tuğunun en tepesinde altından bir kurt başı vardı. Eski Türk devletlerinde askeri teşkilata verilen önemden dolayı en disiplinli devlet teşkilatının ordu olduğu söylenebilir (Güngör, 1997: 56).

Ordu teşkilatının en güçlü birliği sipahi birliğiydi. Türkler atı ilk defa evcilleştirip savaşta at gücünden faydalanmayı sağlayan ve sonrasında insanlığın hizmetine sunan millet olmuştur. Mesafeleri kısaltmış, uzağı yakın eden at kültürü sayesinde çok geniş coğrafyalara hükmetmiş, zamanın bilinen dünyasına Türk kültürünü götürmüştür. Üzengi basit bir araç olarak görülebilir. Fakat üzengi sayesinde at üzerinde savaşçının rahatça durabilmesine yardımcı olmuş, savaşların sonucuna olumlu etkide bulunmuştur. Ata hakim olmak askeri gücün yanında Türk kültürünün de yükselmesini sağlamıştır (Dikici, 2005: 234).

Türklerde ordu sadece savaş dönemlerinde toplanan bir örgüt değil, devamlı kurulan düzenli bir birlikti. Halk savaş dönemleri orduya katılırdı. Savaşların bittiği

dönemlerde savaş talimi olarak süreklilik avlarına katılır sürekli antrenman yapmak ve savaşa her daim hazır olmak için cirit oyunu oynatılırdı (Baykara, 2001: 170-171).

Türklerde askerlik bireysel düşüncelerin çok üzerinde ortak bir ülkünün, duygusal birlikteliğine sahiptir. Ancak ordu örgütünü oluşturan düşüncede duygusallığa yer olmadığından ordu, yüksek bir disiplin isteyen bir örgüttü ve kimin ne yapacağı belliydi. Türkler, kağanın komutasında dönemin en büyük ve en görkemli ordularını kurdular. Bu orduları çok uzaklara götürmeyi ve tüm ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek bir sistem oluşturdular (Aydoğan, 2006: 540).

Yönetim organlarında yer alan ve devletin işleyişinde etkili olan devlet adamları görevlerini yaparken; toplum yararını, devletin ve toplumun çıkarlarını her şeyin üstünde tutar, bu amaçla çalışırdı. Yönetimin en üstünde kağan yer alırdı. Bu uğurda kurula katılmaya özen gösterir, kurulda alınan kararları en iyi şekilde yerine getirmeye çalışırlardı (Aydoğan, 2006: 550).

Eski Türk devletlerinde düzenli bir ordu sınıfları yoktu. Savaş dönemi eli silah tutan herkes savaşa katılır devletin bağımsızlığına katkıda bulunur; sonra da obasına dönerek üzerine düşen görevi yapardı. İslamiyet'le birlikte devlet yapısı gelişti ve bu gelişme ordu yapısına da sirayet etti. Gazneli Mahmut ile birlikte Türk'lerden oluşan hassa ordusu kurmuştur. Böylece Türk tarihinde ilk defa devşirme usulü başlamış oluyordu (Güngör, 1997: 167). Türk tarihinde ordu düzeni her zaman önemini korumuş, ilk Türk devletlerinden itibaren günümüze kadar bu önemini devam ettirmiştir. İslamiyet ile birlikte yerleşik hayata geçen Türk devletleri düzenli ordu kurmaya özen göstermiştir.

2.3.8. İkili Siyasal Yapı

Devlet teşkilatı merkezden yönetilmesine rağmen dönemin koşulları ve ulaşımın zor olmasından dolayı merkezle birlikte kağanın denetiminde, kağan tarafından atanan kişilerin yönetiminde oluşan ikili bir teşkilat yapısı vardı. Bu yönetim anlayışında daima bir tarafın üstünlüğü tanınırdı. Ülke sağ ve sol kanatlar halinde teşkilatlanır, her iki taraf merkeze bağlı olarak Tanhu veya hakanın kontrolü altında tutulurdu. Sağ ve sol kanatlarının başındaki yöneticiler, asıl kağanın hakimiyeti altında töre hükümlerini yürütür, kendi bölgelerini ilgilendiren konularda dış ilişkileri geliştirir, il ile alakalı konularda toplanırdı (Işık, 2018: 49).

Devletin daha kolay bir şekilde yönetilmesiyle birlikte bu teşkilat yapısında coğrafi nedenlerde etkili olmuştur. Orta Asya coğrafya durumu bakımından eski Türk devletleri doğu-batı eksenini genişlemiş ve doğu-batı yönleri arasına yönelmişlerdir. Kuzeyde hayvancılık için gerekli otlara sahip olmayan tundra ve verimsiz bölgeler, güneyde yüksek Tibet dağları Türk devletlerin bu yönleri doğru genişlemesini engellemiştir. Bu coğrafyanın etkisiyle Türk devletlerinde ikili teşkilat yapısı doğu-batı eksenli olmuştur (Ögel, 2010: 285).

Eski Türk devletleri, dönemin iklim şartlarından dolayı ancak doğu ve batı yönlerine göre genişleyebileceklerinden, ikili teşkilat sağ-sol veya doğu-batı ilkesi üzerine kurulmuştur. Orta Asya Türk Devletlerinde sağ-sol ilkesine göre kurulmuş ilk devlet Türk devleti Büyük Hun Devleti idi (Özdemir, 2017: 115). Doğu-batı olarak adlandırılan bu ikili teşkilatta küçük krallar hakanın ailesinden seçilirdi. Kanatlarda ki bu küçük krallar yetki olarak Hun hükümdarına bağlıydılar ve Hun hükümdarını, Hunların büyük hükümdarı olarak isimlendirmişlerdi (Bedirhan, 2009: 154).

İlk Türk devletlerinden Büyük Hun Devleti'nde görülen ikili teşkilat yapısı Oğuz Kağan destanında anlatıldığına göre: Oğuz Kağan'ın bakanlarından Uluğ Türk rüyasında altından yapılmış bir yay görmüştü. Rüyasında gördüğü bu yay, gün doğusundan gün batısına kadar uzanmış imiş. Yine bu rüyada üç gümüş ok da kuzeye doğru gidiyormuş. Bu rüya görüldüğü zaman Oğuz Kağan tüm dünyaya akınlarda bulunarak, her yeri almıştı. Doğudan batıya kadar uzanan bu yay, Oğuz Kağan devletinin enlemesine seferler yapmasını ve teşkilat yapısını doğu-batı ekseninde geliştirmesinde etkili olmuştur (Ögel, 2010: 285). Rüya öncelikle doğu tarafın söylenmesi ikili teşkilat yapısında bu tarafın daha üstün olarak nitelendirmesini sağlamıştır. Efsaneler ve mitolojiler ilk Türk devletlerin teşkilat yapısında etkili olmuşsa da ilk akınlarında doğu tarafına yapılmış olması bu yönün kutsallığındandır. Gök-Türk devleti ilk kurulduğunda batı tarafında ki topraklar doğuya nazaran daha zengin olmasına ve bu Gök-Türk devleti kuran kabilelerin batı yönünde yaşamış olmasına rağmen başkent Ötüken'e taşınmıştır. Güneşin insanların aydınlanma ve ısınma ihtiyacını karşılaması, insanlara yaşama şansı tanımıştır. Tanrı'nın verdiği bu lütf, güneşin doğduğu bu yön diğerlerine göre daha kıymetli olmuştur (Balçı, 2018: 253).

Güneşin doğuş ve batış yönünden ilhamla meydana gelen bu sağ-sol teşkilatı kendisini sarayın içinde ve daha küçülerek, aile içinde bile gösterebiliyordu. Eski Türkler devlet teşkilatlarını asırların tecrübesi sonucunda meydana getirmişler ve olgunlaştırmışlardı. Böyle bir teşkilat yalnız din ve geleneklerin etkisiyle değil; pratik ve hayatla ilgili olması nedeniyle devlet teşkilatında kabul görmüş ve böylece genişlemişti. Bu sebeple bir Türk hükümdarı veya beyi, sarayında veya çadırında otururken, devlet veya kabile içindeki görev düzenini, güneşin sağ-sol yönüne göre düzenlerdi. Türklerin arasına İslamiyet'in girmesi bile sağın önemini kaybettirmedi (Ögel, 2010: 289). Türk devlet teşkilatının ikili yönetim anlayışı diğer Türk devletlerine desirayet etmiş, devlet sınırlarının büyümesiyle ikili yönetim anlayışı gelişmiştir. Özellikle Osmanlı Devleti'nde sınırların kıtaları aşması sonucunda merkezi yönetimden buradaki yerleri kontrol etmek zorlaştığından ikili sistemden çoklu sisteme eyalet sistemine geçilmiştir. İşgal edilen yerlerde padişahın buyruğu altında olmak şartıyla, bölgeden birileri seçilmiştir.

2.2.TÜRKLERDE DEVLET VE KİMLİK İLİŞKİSİ

Kimlik günümüz dünyasında psikoloji, sosyoloji, antropoloji, siyasal bilim gibi birey veya toplumsal yapıyla ilgili olan birçok bilimsel alanda güncelliğini hala korumakta ve en popüler kavramlar arasında ki merkezi konuma sahip olma özelliğini halen daha devam ettirmektedir.

Kimlik (identity) terimi, aynılığı ve sürekliliği içeren Latince “idem” kökünden ve fransızca“aynıyet” anlamına gelen “identie” kelimesinden türetilmiştir. Türkçe'de ise kimlik, “kim” soru kökünden türetilmiş olup aynı şekilde zorunlu bir mensubiyeti (aidiyet), aynı olmayı, tek olmayı, hangi kişi olmayı ifade eder. Sosyolojik olarak kimlik var olmak için farklılığa gereksinim duyar ve kendi kesinliğini güven altına almak için farklılığı ötekiliğe dönüştürür (Dalbay, 2018: 162). Kimlik bireyin, toplumun veya örgütlü herhangi bir yapının nasıl olduğu, ne için olduğu ile birlikte aynı zamanda ne olmadığı, niçin olmadığının ortaya konması durumları üzerinden tanımlanır.

Kimliği tanımlayan en önemli iki kriter: süreklilik ve farklılıktır; süreklilik zaman içerisindeki durumu, farklılık ise diğerine, ötekine göre sahip olunan konumu ifade eder. Başka bir ifadeyle, süreklilik kimlik referanslarının geçmişten günümüze kadar gelen ve geleceğe uzanan bir varlık olarak kavranmasından doğar. Bireyler bu

sürekliliği zamana yayılmış bir deneyler birikimi aracılığıyla algılar ve sadece kendilerinin veya topluluk üyelerinin anlayabileceği ortak bir amaç etrafında birleşir. Farklılık ise bireysel olarak benlik unsurlarından veya toplumsal olarak da bir kültür, somut bir toprağa bağlılık ve bir toplum oluşturma bilincinden kaynaklanır (Vatandaş, 2010: 17).

Kimliğin farkına varılan ve farkındalık yaratmak için kullanılan bir olgu halini alması, Fransız İhtilali'ne kadar götürülebilir. Kimlik Fransız İhtilali'nin getirdiği ulusçu düşüncelerin ortaya çıkması ile sosyologların ilginç çekmiştir. Her ne kadar ulus, milliyetçilik gibi akımlarla kimlik, sistematik bir şekil aldıysa da kimlik kavramını insanoğlunun kendisine “Ben kimim”, “Ben nereye aitim” sorularını sormasına kadar götürebiliriz (Dalbay, 2018: 162).

Kimlik, kişinin bir insan olarak kendini tanımlayan temel nitelikleri anlaması gibi hususları gösterir ve kısmen tanınma veya tanınmama, çoğu zaman da başkalarının yanlış tanınması yoluyla şekillenir. Dolayısıyla çevredeki insanların veya toplumun onlara kendileriyle ilgili aşağılanan, iğrenç, tiksindirici görülen bir imaj yansıtmaları halinde, insanların veya grupların zarar görmeleri söz konusu olabileceği gibi, tanınmama yahut yanlış tanınma, insanı, gerçeği yansıtmayan ve çarpıtılmış bir kimliğe hapsederek baskıya dönüşebilir (Erincik, 2011: 222). Diğer taraftan kimlik kişinin veya bir sosyal grubun çeşitli mensubiyetlerini açıklayan, onun tanınmasını sağlayan ve gözlemle kavranabilen özellikleri olarak da tanımlanır (Köseoğlu, 2015: 89). Bu özellikler bireyin veya toplumun siyasi, dini, ailevi özellikleri hakkında bilgi vermekte fakat sabit kalmamaktadır. Özellikle her kimliği bir kültür olarak kabul edersek, kültürün zaman içinde değişmeden aynı kalması imkansız hale gelmektedir.

2.2.1. Türklerde Devlet Kimliğini Oluşturan Maddi Unsurlar

2.2.1.1. Bozkır Kültürü

Sert bozkır coğrafyasında hayat şartları acımasızdı ve ancak bir topluluk etrafında birleşen ve topluluk yasalarına uyan bireyler sağ kalabilirdi. Bu bölge 1200-1400 metre arasında değişen yüksekliklerde yaylalara sahipti. Büyük çöküntüler ve yükseltilerden oluşan bu arazide Altay dağlarının yüksekliği 4600 metreye yakındı. Yağışların az olduğu bu bölgede kıtlıklar yaşanır, kışın soğuklar şiddetlenir ve nehirler buz tutardı. Böyle bir coğrafyada yaşamının yolu güçlü bir teşkilat yapısından geçirdi.

Türkler bu coğrafyada uzun yıllar egemenlik kurduklarından kendilerini “güçlüler” olarak adlandırmışlardır (Roux, 2004: 119).

Bozkırın geniş ve uzun tarihi, en güzel otlakları ele geçirmek için mücadele eden, itişip kalkışan ve bazı durumlarda gezinmeleri asırlar süren hayvan sürülerini yaylak ve kışlıklar arasında getirip götüren Türk-Moğol kavimlerinin tarihinden ibarettir. Bozkır tabiatı ve zor koşulları o uçsuz bucaksız bozkırlarda at sürmek için gerekli her şeyi, fiziki yapıyı ve hayat tarzını vermeyi de ihmal etmemiştir (Rene, 1980: 14).

Bozkır coğrafyası ve zorlu iklim şartları Türk yaşayışı, düşünce tarzı, inancı, dünya görüşü kısaca “Türk kültürüne” yön verici etkiler bırakmıştır. Toplumlar kendi içerisinde görülen her türlü kültür belirtisini kabul etmemekle birlikte, kendi yaşam tarzına uygun olanları benimsemektedir. Binlerce yıllık Türk tarihinin geçtiği bu coğrafyanın Türk’ler üzerinde bir etki bırakacağı muhakkaktır. Türk toplumlarının kendilerine mahsus bu kültür tipi “Bozkır kültürü” olarak ifade edilmektedir(Balcı, 2018: 73).

Bozkır kültüründe göçebe kültürünün devam etmesinde hayvancılık faaliyetleri ile birlikte nüfusu kendilerinden çok olan Çin’e karşı bağımsızlıklarını koruyamamak, esaretlerini kaybetmek korkusu Türk toplumlarının yerleşik hayat anlayışı tercih etmemelerinde etkili olmuştur(Özdemir, 2017: 65).Bu yüzden bağımsızlığın yolu sürekli göç etmekten geçirdi. Göçebe kültüründe düşmanın ne zaman görüneceği, saldıracağı belli olmadığından oba halkı oba reisinin isteklerine göre teşkilatlanır, bu amaçla dahil olduğu toplumun kimliğine bağlı kalmaya çalışırdı.

Toplumlar yaşadıkları coğrafyanın etkisi altındadırlar. Bu yüzden Orta Asya’nın bozkırlarında tarih sahnesine çıkan ilk Türkler, kültürel ve siyasal teşkilatlanmalarını bozkır kültüründen esinlenerek şekillendirmişlerdir. Bozkır kültürün etkisiyle meydana getirilen ve şekillenen Türk Kimliği’nin merkezinde Türk Devlet’i vardır. Bozkır coğrafyasında özgürce dolaşmanın yolu bir topluluğa dahil olmakla ve bu topluluğun kurduğu bir devletle gerçekleşebilirdi. Bozkır coğrafyasının sert ikliminde hayatını idame ettiren toplulukların geçim kaynağı hayvancılık ve yağma üzerine kuruluydu. İlk Türk devletlerinde doğal bir devlet sınırının olmaması, toplumun yağma tehlikesine karşı korunmasız hale gelmesine sebep olurdu. Düşmanın ne zaman ve nerede

karşılarına çıkacağı belli olmadığından, yaşamak için savaşmaya hazır olunmalıydı. Bu amaçla disiplin ve düzen önemli birer etkeni(Özdemir, 2017: 29).

Eski Türk toplumlarında Bozkır kültürü diye ifade ettiğimiz kültür tipinin merkezinde at yetiştiriciliği ve çobanlık faaliyetleri bulunsa da Bozkır kültürünün çetin hayat koşulları Türk devlet anlayışının şekillenmesinde büyük etki yapmıştır. Atın evcilleştirilip Türk toplumlarında bozkır coğrafyasında kullanılmasıyla birlikte geniş otlaklarda hayvan sürülerinin kollarlanması ve takip edilmesi kolaylaşmıştır. İlk önce binicilik alanında kullanılan at manevra ve hız özelliği sayesinde kısa zaman içerisinde askeri değeri kazanarak “Bozkır Savaşçılığı”nın temeli olmuştur(Durmuş, 2016: 85). At kültürü ile birlikte gelişen demircilik faaliyetleri savaş ile ilgili silahların yapılmasını kolaylaştırmış, Türk topluluklarının OrtaAsya’da uzun yıllar hüküm sürmelerini sağlamıştır. At sayesinde Türkler sürat kavramı ile tanışmış, komşuları üzerinde tesis ettikleri hakimiyet ile dünyanın ilk fatihleri olmuşlardır (Kafesoğlu, 1970: 2).

2.2.1.2.Aile,Boy,Bodun

Türklerde toplumun temeli aile idi. Eski Türklerde aile kan akrabalığına dayanır. Aile genellikle anne, baba ve çocuklardan oluşur. Türk ailesinde kadınlar, erkeklerle hemen hemen aynı haklara sahiptiler. Evlenen kız evlatları aile mirasından kendi üzerine düşen hakları alarak evlenir ve aile kurardı (Güngör,1997: 53).

Türk ailesi tip olarak geniş aile şeklinde görülse de, Türk ailesinin küçük aile tipinde olduğu daha doğrudur. Çünkü Türk ailesi Yunan’daki “genose” ve Roma imparatorluğunda görülen “zadruga” tipi ailelerinden farklıdır. Türk aile tipi liderlerin hane halkına köle gibi davrandığı ve aile bireylerinin reisin birer mülkü olarak görüldüğü aile tipinden farklıdır. Türk aile yapısında eşitlik ve ortaklık esastır. Ortaklık, aile içinde olduğu gibi aileler arasında da görülür. Otlaklar ve hayvanlar ortak mülktür (Kafesoğlu, 2016:220).

Türklerde sosyal yapının temelinde, toplumun çekirdeği olan aile vardır. Türk ailesi kan akrabalığı esasına dayanırdı. Aile yapısına verilen önem sayesinde dünyanın dört tarafına dağılan Türkler, varlıklarını korumayı başarmışlardır(Balcı, 2018: 80).

Türk ailesi, birçok yönüyle devlet teşkilatı ve siyasi sistemin temeli olmuştur. Çünkü birçok açıdan aile ile devlet arasında benzerlikler vardır. Dünyanın neresinde olursa olsun varlığını devam ettiren Türk aileleri Türk devletinin devamlılığı için

çalışmışlardır. Türk devleti adeta ailenin gelişmiş halidir. Türk ailesinin başında aile reisi olarak ailenin en yaşlı üyesi bulunur ve tüm aile onun emrindedir. Devlet ailenin bir genişlemesidir. Bozkır coğrafyasının sert hayat koşullarına karşı hayatlarını sürdürmek isteyen toplumların mücadele etmesi gerekirdi. Türk ailesi bu mücadele gücünden yoksun olan kadınları ve çocukları korumayı gaye etmiştir. Türk ailesinin bu özelliği Türk devletinin bir özelliği haline gelmiştir. Türk devletinin bu anlayıştan yola çıkarak babalık görevini üstlendiği öne sürülmüştür(Işık, 2018: 33).Bu babalık vasfı, Türk aile sisteminin sosyal, siyasi hemen hemen bütün kuruluşlarına ve fertlerinin davranışlarına yansımalarının bir sonucu olmuştur. Eski Türk devletlerinde adalet, hürriyet ve istiklal gibi konularda ve insanları yönetmeye yönelik sosyal davranışlarda, bütün bu saydıklarımızı yerine getirme ve korumakla görevli olan devletin “baba” kavramı ile anılmasının temelini Türk ailesinin ana, baba ve evlat arasındaki ilişkilerinde görmek mümkündür. Türk aile anlayışına göre aile reisi, öncelikli olarak hane halkını düşman tehlikesinden, kötü alışkanlık ve işlerden korumalı, ailesinin tüm fertlerini gerekli olgunluğa ulaştırmalı ve onları eğitmelidir. Aile reisi ailesinin sağlığını korumalıdır. Kendi ailesinden başlayarak toplumdaki bireylere eşit davranmalıdır(Kafesoğlu, 2016:221).

İlk Türk toplumlarının oluşmasında aile bağlılığının yanı sıra, karşılaşılan sorunlar, tehlikelere karşı koruyabilmek ihtiyacından kaynaklanan bir araya gelme ve geçimi kolayca sağlayabilme düşüncesi gibi faktörler rol oynamıştır. Ailelerin bir araya gelmesiyle “boy”, eski Türkler’de “bod” gibi bir siyasi bir örgütlenme ortaya çıkmıştır. Kaşgarlı Mahmud, Oğuzca bir kelime olan boyun “kavim, kabile, aşiret” anlamında olduğunu belirtmiştir. Boy içindeki sorunları çözmek, dayanışmayı artırmak, hak ve adaleti sağlamak üzere boyun başında görevli bir boy beyi bulunurdu. Boy beyi sadece boy içindeki sorunlarla uğraşmaz boy ile devlet arasında ki ilişkileri kontrol eder, gerektiğinde boyun menfaatleri için devlete isyan ederdi(Balcı, 2018: 86).

Siyasi bir örgütlenme olan boy, aralarında dil birliği olan ailelerin bir araya gelmesiyle oluşurdu. Kendi toprakları ve savaşıları vardı. Malları başka topluluklarınkinden farklı ve özel damgaları ile ayırt edilmekteydi. Aile ve soyların temsilcileri seçici heyeti meydana getirirdi. Bu heyet eski Türk devletlerinde mevcut meclislerin, ilk küçük örnekleridir. Bu heyet boy beyini seçmekle görevliydi. Boy

içinden cesareti, mali kudreti ve doğruluğu ile tanınan kimseler arasından boy beyi seçilirdi kolaylaştırıyordu (Çandarlıoğlu, 2003: 93).

Boyların büyümesi sonucunda daha büyük bir siyasi örgütlenme biçimi olan bodun ortaya çıkmıştır. Bodun kısaca boylar birliği olarak da tanımlanabilmektedir. Boyun başında boyun büyüklüğü, arazinin genişliği, halkın çokluğuna göre yabgu, şad, ilteber gibi unvanlar taşıyan yöneticiler vardı. Bodun bağımsız olabileceği gibi bir devletede tabii olabilirdi. Boylar genellikle soy ve dil birliğine sahip oldukları halde, bodunların daha ziyade, boyların sadece sıkı işbirliğinin neticesine meydana gelen siyasi topluluklar olduğu anlaşılmaktadır (Işık, 2018:40).

Bir boy, savaş yada başka bir yolla nüfuz kazanmışsa, onun beyi, boylar birliği olan bodunun başbuğu olurdu. Boyun büyüyüp, askeri gücü ve arazinin genişlemesiyle, birliğin sosyal, ekonomik birliğini ve statüsünün devamlılığını koruyabilmek için, boy beyinin ailesi “sülale” sıfatı kazanmaktaydı. Seçime ancak olağanüstü hallerde gidilmekteydi(Özdemir, 2017: 87).

Türk ailesi ile başlayan siyasi örgütlenme zamanla genişlemiş ve güçlenmiştir. Kan birliğine dayanan Türk ailesi zamanla bir araya gelmiş, bozkır kültürünün tehlikelerinden korunmak üzere aile birliğini oluşturmuştur. Aile birliğinin genişlemesi ile birlikte boy, boyların zamanla büyümesi teşkilatlanması sonucunda devletin ilk aşaması olan budunlar ortaya çıkmıştır. Türk devleti neticede en küçük toplumsal birim olan ailenin büyümesi, boy ve budun gibi safhalardan geçmesiyle ulaşılan bir sonuçtur. Bu nedenle devletin birçok özelliği Türk ailesinin iç ve dış ilişkilerinden gelen özelliklerdir.

2.2.1.3.Sosyal Tabaka

Eski Türkler bozkırın uçsuz bucaksız topraklarını at üzerinde boydan boya gezerek kendilerine özgür bir kültür yapısı geliştirmişlerdir. Bozkır kültürünün getirdiği sert hayat koşulları, karşı karşıya kaldıkları sorunlar, üyesi oldukları toplumlar, karşılaştıkları farklı medeniyetler Türk devlet anlayışının şekillenmesini sağlamıştır. Türk toplumunun sürekli göç halinde olması, toprağa bağlı olmamasından dolayı Avrupa’da ortaya çıkan aristokrat sınıfı gibi farklı bir sınıf ortaya çıkmamıştır. Türk toplumlarında halk ve beyler gibi iki zümre bulunmaktaydı. Birde bunların üstünde buyruklar, yüksek rütbeli devlet ricali sayılan tutun, çur, tarvetarkan vardır. Sonra da

hükümdar ailesinden teginler, hakanın vekili yabgu, şad ve hepsinin üzerinde hakan yer alırdı. Bu unvanlar kalıcı olmamakla beraber yönetimle ilgili yetkileri ifade etmektedir. Bu kişiler yönetici zümreden olsalar bile, vergi, cezalardan ve diğer yükümlülüklerden muaf değillerdi(Özdemir, 2017: 237).

Sosyal sınıfın önemli kavramlarından biri toplumsal hareketliliklerdir. Bu kavrama göre bireyin bir sınıftan diğerine veya bir statüden diğerine geçme sürecidir. Yatay statü aynı sınıf veya statü hareketliliğini ifade ederken, dikey statü ise farklı sınıf ve statüler arası geçişi ifade etmektedir. Sosyal hareketliliğin çok az görüldüğü statü yapılaşmalarına “kast”, toplumsal hareketliliğin oranının çok yüksek düzeyde olduğu yapılaşmalara ise “açık toplum” adı verilmektedir(Türkdoğan, 2004: 45).

Türk toplumunda sınıf olarak bey ve halk vardı. Halk sınıfından olan biri büyük bir başarı kazandığı zaman bey sınıfına yükselebilirdi. Aynı zamanda bey olan biri beyliğin gerektirdiği özellikleri kaybederse, halkına kötü davranırsa beyliği son bulurdu. Ortaçağ Avrupa’sında olduğu gibi aristokrasi ve halk arasındaki ilişkiden farklıydı. Halk ve bey bozkır coğrafyasında aralarında bir uyum olacak şekilde toplumu oluşturlardı. Kutadgu-Bilig’deki hükümdara ait şu sözler sınıf farkı gözetilmediğinin delilidir: “Ben işleri doğruluk ile hallederim; insanları bey ya da kul olarak ayırmam.”ifadesi Bey ile Halk arasında ki ilişkiyi göstermektedir(Balcı, 2018: 106).

2.2.2.Devlet ve Kimlik ilişkisinin Manevi Unsurları

2.2.2.1.Töre

İnsanların birbiriyle ilişkilerini düzenleyen, toplum içindeki yerini ve sahip olduğu hakları belirleyen, bazı kurallar mevcuttur. Eski Türk devlet anlayışının şekillenmesi, devlet ve insan arasındaki ilişkileri düzenlenmesinde etkili bu kurallar töre olmuştur. Eski Türk tarihi araştırmalarında Töre’ye “kanun” anlamı verip bu kaynaklara bakmak eğilimi baskındır (Başer, 2015: 108).Ziya Gökalp töreyi her ne kadar kanun olarak tanımlamışsa da törenin kanun gibi sadece yazılı kaynakları ifade etmediğini dile getirmiştir. Töre, yazılı kaynaklarla birlikte yazılı olmayan teamülleride ifade eder. Bu yüzden Töre eski Türklere atalarından kalan bu kuralların bir araya toplanmış halini ifade eder. Buradan yola çıkarak Gökalp töre kelimesini Türk kelimesiyle aynı cevherde olabileceğini söylemektedir (Gökalp, 1976: 14).Kafesoğlu ise, töreyi kanun anlamında

kullanmış ve töreyi Türk sosyal hayatını düzenleyen mecburi kaideler olarak tanımlamıştır(Kafesoğlu, 2016:237).

Bütün bozkır toplumlarında binlerce seneden beri yaşayan bir töre vardır. Büyük Türk hükümdarlarının bizzat kendileri, halkın sosyal yapısında yaşayan bu törelere tabi olmuşlardır. Bu kanunlar bizzat ataların yüzyıllarca süren ve biriktirilen düşüncelerinin neticesinde ortaya çıkmıştır. Türk beyleri, devlet ve milletleri eskiden beri var olan töreye tabi kaldıkça, Türk cemiyet ve devlet hayatı tam yolunda ve normal olarak cereyan ediyor demektir; hükümdardan istenen de ancak bu törenin yürürlüğünü temin etmektir (Togan, 1981: 195).

Türk töresinin oluşumunda Orta Asya'nın göçebe yaşamının etkisi büyük olmuştur. Devletlerin kuruluş ve yıkılış süreleri teşkilat yapılarına göre uzun veya kısa olabilmekteydi. Devletin uzun yıllar ayakta kalması için kesin ve katı kanunlara ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu kanunların bir düzen için yürütülmesine Türk Töresi denmekteydi. Türkler etrafları daima düşmanla çevrili bir hayat yaşadıkları için teşkilatlı, disiplinli bir şekildebirlik ve beraberlik içinde yaşamak zorundaydılar. Bu yüzden Türk ülkesinde düzeni sağlayan töre her şeyden önce gelirdi.

Töre yazılı hukuk kuralları değildi. Atalardan kalan bu kurallar bütünü Türk örf ve adet olarak sağlam bir şekilde yerleşmişti. Orhun Abidelerinde töresiz bir devletin var olamayacağı belirtilmiştir. Kurulan Türk devletleri bu düşünce çerçevesinde kurulmuş ve töreye uygun olarak yönetilmiştir. Kağanlar emirlerini, yargıçlar da kararlarını töreye göre vermiştir. Hakan töre kurallarına uymak zorunda kaldığından halka karşı görevlerini yerine getirmek ve halkına iyi davranmak zorundaydı. Böylece halk doğrudan doğruya törenin himayesi altındaydı (Hassan, 2015:122). Türk töresi, alanına göre oldukça sert ve kesin hükümler ihtiva etmiştir. Cezalar çok ağır olmasına rağmen, töre Türk cemiyetinin bel kemiği olduğundan, hiç kimse cezalara ya da oranlarına itiraz etmemiştir. Törenin daima doğru ve adaletli olanı emrettiğini herkes en baştan kabul etmiştir. Çünkü töre, milletin binlerce yıllık hayat birikimlerinden süzülerek gelmiş kurallar bütünüdür. Türklerin birlik beraberlik içinde yaşamasını sağlayan en önemli unsur töredir. Töre, her şeyden önce gelir ve sosyal nizamı oluşturur ve aynı zamanda devlet bütünlüğünü sağlardı (Güngör, 1997: 57).Böylelikle töre, ahlaki, sosyal, siyasi birçok kural koymuş, müesseselere kaynaklık etmiş, insanlığa

kendi hakikatlerini bildirmek ve onları huzur, refah içinde yaşatmak maksadıyla devlet gibi insanlığa en büyük faydayı getiren yüksek bir merkez müessese meydana getirmiştir. Yani törenin devleti de, insanı kendi hakikatine götürmek maksadının bir aracıdır (Tatar ve Tatar, 2005: 277).

Orhun Abideleri'nde töre ve il sürekli birlikte zikredilmiştir: “*üstte mavi gök, altta yağız yer kıldıkta, ikisi arasında insanoğlu kılınmış. İnsanoğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Kağan oturmuş. Oturarak Türk milletinin ilini töresini tutu vermiş, düzenleyi vermiş*” (Ergin, 2016: 41). Burada il devlet anlamında töre ise kanun anlamında kullanılmıştır. Türk devleti töresiz, kanunsuz olamazdı. Kanunun olduğu yerde halk kendini devlete yakın bulur, içinde yaşadığı devleti sahiplenirdi (Gökalp, 1977: 14).

Töre'nin anayasa niteliğinde değişmeyen bazı ilkeleri vardır. Kutadgu Bilig'de bunların “könilik” (adalet), “Uzluk” (iyilik, faydalık), “Tüzlük” (eşitlik) ve “Kişilik” (insanlık, evrensellik) olduğu anlaşılmaktadır. Devletin adil, iyi bir toplumun faydasına olması töreye göre hükümdarın devletinin uzun ömürlü olmasının temel kuralıydı. Devlet töreye uydukça ayakta kalır ve uzun ömürlü olurdu. Bu yüzden Türk milleti devlet ve töreye saygı duyar devlet ve töreyi beraber zikrederdi. Türk töresinde adalet anlayışının bir sonucu olarak bütün insanlara eşit uygulanırdı (Balcı, 2018: 144-145).

Orhun Abideleri'nde “Öyle kazanılmış, düzene sokulmuş ilimiz, töremiz vardı. Türk, Oğuz beyleri, milleti, iştin: Üstte gök basmasa, altta yer delinmese, Türk milleti, ilini, töreni kim bozabilecekti? Türk milleti vazgeç, pişman ol! Disiplinsizliğinden dolayı, beslemiş olan bilgili kağanınla, hür ve müstakil iyi iline kendin hata ettin, kötü hale soktun.” denilmektedir (Ergin, 2016: 49). Türk töresinin kaybedilmesi veya Türk töresine karşı gelmek, devletin yıkılması ve Türk milletinin yok olması için bir neden olarak görülüyordu. Töre devletin oturduğu temel düzendi. Türk töresi Türk milletinin düşünce ve tarihini içine işlemiş ve onları kendi düzeni içine almıştı. Çünkü yalnızca töre ile devletin var olması imkansızdı. Bundan dolayı milletin töreyi bilmesi, benimsemesi ve ona uymuş olması gerekirdi (Ögel, 2016: 282).

Töre ilk Türk toplumlarında ortaya çıkmışsa da dönemin şartlarına ve ihtiyacına göre zamanla değişmiş veya değiştirilmiştir. Bu değişim hareketi millet veya kağan eliyle olmuştur. Eski Orta Asya Türk toplumunda hukuk kurallarının ortaya çıkışında üç

yoldan bahsedilebilir: Kağan eski Türk hukukunda yasamanın bir kaynağı sayılırdı. Bu yüzden başa geçen kağan töreyi bir nebze olsa da düzenlerdi. Eski Türk Orta Asya devlet sisteminde kağanın hukuk kuralı koyma görevi, ülkeyi düzenleme, idare etme ve halkı bir arada tutma ödevinin bir sonucudur. Kağan töreyi düzenlerken bu görevi şahsi düşüncelerine göre değil Tanrı'dan aldığı Kut düşüncesine uygun olarak yapmıştır. İkinci yol ise kurultaylar tarafından alınan kararlardır. Kurultay eski Türk devletlerinde büyük bir öneme sahipti. Üçüncü yol ise Türk toplumlarında zamanla meydana gelen, yavaş yavaş ve kendiliğinden oluşan kurallar, kağanın kabul ettiği nispette Türk Töresi'ndensayılırdı (Pamir, 2009: 363-368).

İlk Türk Devletlerinden beri görülen ve siyasi telakki hedefini güçlendiren siyasi erkin denetlenmesi töre ile olmaktadır. İlk Türk devletlerinde İslamiyet öncesinde bu denetleme töre ile olmuşken İslamiyet'inkabülüyle birlikte bu durum etkisini devam ettirmiş, zamanla İslami kurallar ışığında “töre”, yani yazısız anayasal kurallar, mahiyet ve içeriğinden olmasa da kapsamından tedrici olarak uzaklaşarak, örfi hukuka doğru evrilmeye başlamıştır. Bu evrilme, gerek hakimiyet sahasına gerekse güçlü devlet yapısına süreklilik katmıştır. Türk töresi ilk Türk devletlerinde ortaya çıkmışsa da yıkılan devletin devamında Türk töresi çerçevesinde yerine başka bir devlet kurulmuştur. Türk töresi sürekliliğini her Türk devleti döneminde sağlamıştır (Coşkun, 2016:129-130).

2.2.2.2.Kut Anlayışı

Devlet hukuki bakımından emretme hak ve yetkileri ile emri tatbik etmek kudretine sahip yüksek bir düzendir. Bu düzeni zorbalıktan ayıran nokta ona itaat eden toplumun hakimiyeti meşru olarak kabul etmesidir. Meşruiyet topluluklara göre değişiklik arz etmekle birlikte hakimiyetlerinin kaynağını esas alarak, gelenekçi, kanuni ve karizmatik olmak üzere üçe ayırmak mümkündür. Gelenekçi hakimiyette meşruiyet kaynağı, eskiden beri süre gelen ve değişmeyeceğine inanılan düzenin kutsallığını benimsemeye dayanır. Kanuni hakimiyette hükümdarlığın şartları ve koşulları kanunla tespit edilir. Karizmatik hakimiyette ise hakimiyetin, hükümdarın Tanrı tarafından üstün vasıflarla donatıldığına ve yönetme yetkisinin bu vasıflardan kaynaklandığı kabul edilir(Özdemir, 2017: 46).

Eski Türk hükümlerlik görüşü, hükümdarlık yetki ve kudretinin kendilerine Tanrı tarafından bağışlandığına inanılan karizmatik bir tip olarak kabul edilmiştir. Asya Hun imparatorunun unvanı: “Gök-Tanrı’nın, güneşin, ayın tahta çıkardığı Tanrı kut’uTanhu” idi. Asya Hun Devleti Tanhusu şöyle diyordu: “Benim hükümdar olmam Tanrı tarafından kararlaştırıldı”. Bu gibi unvanların kullanılması Türk hükümdarın tanrı tarafından seçildiğinin bir göstergesiydi. Bozkır Türk hükümdarı Tanrı tarafından kut ve ülüg ile donatıldığından işbaşına gelmekteydi. Türk hakanı adeta göğün yeryüzündeki temsilcisidir(Kafesoğlu, 2016:239-240). Bu görüş diğer Türk devletlerinde de görülmüştür. Uygur hakanları da eski Türk kağanları gibi hakimiyet anlayışını Tanrı’ya bağlamışlardır. Bundan dolayı “Gök ve Ay Tanrı’da kut bulmuş” gibi unvanlarla kendilerini tanıtmışlardır(Balcı, 2018: 124). Orhun Abideleri’nde ise Bilge Kağan’ın yönetme yetkisinin Tanrı tarafından verildiğini şöyle anlatılmaktadır: “Tanrı gibi gökte olmuş, Türk Bilge Kağan”(Ergin, 2016:89). “Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, babam kağanı ile annem hatunu tahta oturttu” (Ergin, 2016: 74-75).“Tanrı buyurduğu için, devletli olduğum için kağan oturdum”(Ergin, 2016:91).Bu tarihi kayıtlar gösteriyor ki, Eski Türk devletlerinde yönetme hakkı “Kut” ile ifade ediliyordu.

Eski Türk kitabelerinde evren düzenin yani dünyanın ve toplumun organizasyonunun ve insanın kaderinin Tanrı’ya bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu bakımdan, daha Göktürkler döneminde rastlanan şekli altında, Türklerde GökTanrı’nın en azından kavram olarak yaratıcı ve her şeye gücü yeten Tanrı şeklinde idrak edildiğini ifade etmek gerekiyor. Nitekim böyle olduğu içindir ki, Türklerde siyasi iktidar ve hakimiyet kaynağını Tanrı’dan almaktadır (Enver ve Güngör, 2003: 61). Yönetme hakkını Tanrı’dan alan Türk Kağanları İnsanı vasıfları olarak üstün olmuşlardır. Kut bulan kağan bu yetkisiyle yönettiği toplumun üzerinde değildi. Kağanlar da insanoğlu idiler. İnsanoğlu ise, diğer varlıklar gibi yaratılmıştı. İlk önce yukarıda gök, aşağıda ise yer yaratılmıştı. İkisi arasında insanoğlu, kişioğlu yaratılmış, kağan da bir insanoğluydu (Ögel, 2016: 75). Türk mitolojisine benzer şekilde diğer milletlerde görülen kralın şahsının da ilahi olarak kabul edilen inançlardan farklı olarak; kral hata yapmaz, kral masumdur düşüncesi yoktur. Türk inanç sisteminde ilahi olan kağan değil görevlendirmedir. Hakan olmak o kişi için nasip, kaderdir(Özdemir, 2017: 50).

Kutadgu Bilig’de Kut’un tabiatı gereği kararsız olduğunu, kut alan kağanın kut geldiğinde emniyet hissine kapılmasının yanlış olduğu yazar. Kutadgu Bilig’de kutun

nitelikleri şöyle ifade edilir. “Akarsu ve güzel söz gibi kut da durmadan dünyayı dolaşır. Kut’a inanılmaz, o vefasız ve dönektir; yürürken uçuverir, ayağı kaygandır.”(Başer, 2015:63). Kut gelip geçici olduğundan kağanlar bu bilinçle Tanrı tarafından verilen yönetme hakkını elinde tutmak için çalışmışlardır. Bu inanç sadece kağanlara değil, bütün Türk milletine hakimdi. Milletin inancına göre, Tanrı tarafından verilen Kut’a sahip olan yönetme hakkını kazandığından tahta çıkardı; görevlerini yaptığı sürece tahta kalmaya devam ederdi, görevinde başarılı olamadığı zaman Tanrı tarafından bağışlanan kut geri alındığından kağanlığı sona erer, tahttan indirilirdi. İkinci Gök-Türk Devleti’nde Oğuz isyanları başladığında tahtta oturan İnal Hakan isyanı bastıramadığından, “Kutu taplamadı” inancıyla tahttan indirilmiştir(Özdemir, 2017: 49).

Yusuf Has Hacib’in eserinde, “Bey anasından doğarken beylikle doğar.”, “Babası bey ise oğul da bey doğar ve oda babaları gibi bey olur.” ibareler kullanılmıştır. Türklerde, yöneticilerinden hiçbiri seçme yoluyla tahta oturmamış ve hakanlık hiçbir zaman seçim yoluyla kazanılmamıştır. Türk hakimiyet düşüncesinde kutun babadan oğula geçtiği kabul edildiğinden Türk devlet geleneğine göre kut kağanın tüm ailesine verilmiş sayılıyordu. Tüm aile üyelerinin tahta geçme hakkı vardı(Balcı, 2018: 125).

Devlet yönetme yetkisi bütün aile mensuplarına verilmiştir ve bu durum göçebe inanç ve düşünüş biçiminde hakanlık yetkisinin göğe ait olması ve tanrısallığı anlayışı ile ilgilidir. İşte bu nedenledir ki, eski Türk geleneklerinde kağan ailesinin ya da hanedanının kutsallığı açık olarak görülmektedir. Öyle ki hükümdar ailesine ya da hanedana mensup olanların kanının akıtılması yasaktı ve Türkler Müslüman olduktan sonra da bu düşünce devam etmiş hatta Osmanlı hanedanı için de geçerliliğini korumuştur. Hükümdar ailesine mensup bir kişinin öldürülmesi gerektiğinde kanlarının kutsal sayıldığından akmaması için kendi oklarının kirişi ile boğulurlardı (Arslan, 1987: 59).

Kut, halkı hükümdara karşı korurdu. Türk halkını korumak amacıyla, zalim ve liyakatsiz hükümdarların yönetme hakkı elinden alınırdı. Kut kalıcı olmadığından kağan görevini yerine getirmediğinden halkın direnme hakkı olduğundan, kağan tarafından tahttan indirilirdi. Hükümdar olan kişi, Tanrı’yla uyum içinde olmak zorundadır. Eski Türk devletinde siyasi iktidar kavramı “Kut” tabiriyle ifade edildiğinden dolayı hükümdar kut’luktur. O ulu Tanrı’dan kut bulmuştur. Kut sahibi olmanın göstergesi ise,

hükümdarın halkın sorunlarını çözmesi, güçlü bir devlet yapısı kurmak ve savaşları kazanarak toplumu memnun etmesidir (Durgun, 2014; 19).

Tanrı devlet yönetiminin en önemli denetleyicisidir. Türk töresinin temel ilkesi olarak kabul edilen Tanrı buyruklarına uymadığında, Tanrı hem hakanı hem de halkı cezalandırmaktadır. Göktürklerin Çin'den ayrılarak, bağımsız bir devlet kurmaları, Gök-Tanrı'nın iradesi ile gerçekleşmiş; hükümdar onlara Tanrı tarafından verilmiş; ancak, halk Kağanı terk edip Çinlilere boyun eğdiği için Tanrı şu emri iletmıştır: “Öl! Türk halkı öldü, imha oldu, yok oldu.” Devletin bağımsızlığının yolu hükümdarın başarısına bağlanmış, toplumsal varoluşun devletle ilgili olduğunu gören halk, hükümdarın tasavvurunda olan temel değerlere bağlı kalmasını ve onlara göre eylemde bulunmasını beklemiştir (Bıçak, 2013: 81).

2.2.2.3.Cihan Hakimiyeti Anlayışı

Dünyada birçok milletler ayrı ayrı devletler kurmuşlardır. Bazı milletler ise tarihte bir tane devlet kurabilmiş ya da devlet kuramadan başka devletlerin buyruğu altında yaşamışlardır. Kurulan tek bir devletin tarihi yazılabiliyordu; fakat o milletin kalbine ve kültürüne devlet kurma ve yönetme geleneği bir türlü girememişti. Antik Yunan siteleri gibi küçük şehirlere sıkışıp kalan insanlarda devlet fikri ancak bir teori olarak kalabiliyordu. Orta Asya, Çin, Roma gibi büyük devlet ve toplumlarda devlet fikri ilk oluşunu ve şeklini aile inancı ve kuruluşlarından alarak gelişmişlerdi. Bu yüzden bir devlet yıkılsa bile, ailenin ve kişilerin kalbine ve iliklerine kadar işlemiş olan bu köklü devlet geleneği sebebi ile yeni bir devletin kuruluşu olağan bir iş haline gelmişti. Devlet fikri ve anlayışı, geleneklerin ve dinsel inanışların temelinde yatar (Ögel, 2010: 269).

Türklerin evren ve evrenin yaratılışı görüşü, tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren kimliği, coğrafyası, siyaseti ve tarihi konularında merkezi bir öneme sahiptir. Sert ve acımasız olan bozkır coğrafyasından başlayıp, Avrupa kapılarına kadar uzanan yaşam öyküsü, farklı inanç ve dünya görüşlerini Türk kültür ve dünya görüşüne uyumlu hale getirerek dahil etmişlerdir. Bu bağlamda Türklerin siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısını şekillendiren, yönlendiren ve bunu coğrafyada hakim kılan temel etken, evren tasavvurudur. Evren tasavvurunun Türk kimliği ve devlet düşüncelerini anlamada mihenk taşı teşkil ettiği ifade edilmektedir (Ayata ve Yücel, 2015:80).

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren oluşmuş olan Türk evren tasavvurunun önemli kavramlarından biri Tanrı (Tengri) terimidir. Tengri Türk evren tasavvurunda etkili olan bir yapıdır. Türkler tarih boyunca birçok dinin etkisine girmişlerdir. Tanrı terimi tüm bu benimsedikleri dinlerde de yerini korumuş olduğundan Türk evren tasavvurunu anlamak açısından önemli kavramlardan biridir(Durgun, 2014: 15).

Eski Türkler’ de hakimiyet hakkının Tanrı tarafından bağışlandığına inanılıyordu. Tanrı tarafından verilen yönetme hakkı olan kut, halka karşı hükümdarı sorumlu kılıyordu. Hükümdar tahtta kaldığı süre boyunca halkın ihtiyaçlarını sağlamak ve dağınık halde ki Türk boylarını derleyip toplamakla görevliydi. Aksi takdirde kutu geri alınır ve tahttan indirilirdi. Bu yüzden Türk cihan hakimiyeti düşüncesinin merkezinde, kanun-adalet, hizmet, barış ve itaat vardı(Balcı, 2018: 195-196).

Türkler’de cihan hakimiyeti düşüncesinin şekillenmesinde Türkler’in yaşadığı bozkır coğrafyası, devlet teşkilatı, Türk dini gibi faktörler etkili olmuştur. Tarih boyunca devletlerin kuruluşu, efsanevi bir temele oturtulmuştur. Efsanede bildirilenlerin tarihi gerçekler taşıyıp taşımadığı çoğunlukla sorgulanmamıştır. Modern öncesi toplumlarda efsaneler, düşünce üretiminde dolayısıyla sorunların çözümünde etkili bir şekilde kullanılmışlardır. Bu yüzden modern öncesi toplumlarda evren tasavvuru çerçevesinde devletin kökenleri ve görevlerinin açıklanması efsaneler aracılığıyla yapılmıştır(Bıçak, 2013: 65).Türk destanları, efsaneler, bazen de tarihi olaylar, milletlerin yaşayış, düşüncelerini ve inanışlarını anlamak için başvurulacak kaynaklardır. İlk cihan hakimiyeti Türklerin fetihlerini destani bir şekilde anlatan Oğuz-name’ye göre Oğuz kağan tarafından kurulmuştur. Destan Oğuz Han’ın Çin, Hindistan, Azerbaycan, İran, Suriye, Anadolu, Mısır, Rus ve hatta Frenk ülkelerini fethettiğini ve buralara düzen getirip milli nizamı sağladığı yazılır. Oğuz Kağan semavi bir menşeden gelmiş ve insanüstü özelliklere sahip olarak doğmuştur. Oğuz han babasına karşı verdiği mücadeleden galip geldikten sonra kağanlığını ilan eder (Turan, 2016: 97-98).

Destana göre Oğuz Han, kağan ilan edildikten sonra “Güneş bayrağımız, gökyüzü otağımızdır” diyerek dünyanın fethine hazırlandığı zaman etrafta ki hükümdarlara elçiler göndererek şöyle diyordu: “Ben Uygur hakanıyım. Yeryüzünün dört tarafına hükümdar olmam gereklidir. Sizden itaat bekliyorum, yoksa üzerinize ordu sevk ederim.” (Kafesoğlu, 2016:245).Oğuz Kağan destanında Tanrı’nın evrende kurduğu

sarsılmaz, bozulmaz düzenin bir benzerinin yeryüzünde insanlar tarafından da kurulabileceğini göstermiştir. Yeryüzü devleti düşüncesi Türk devlet düşüncesinde ve siyaset anlayışında model olmuştur(Durgun, 2014; 16).

Oğuz Kağan gökten inen birinci eşinden Gün, Ay ve Yıldız; ağaç kovuğundan, yani yerin derinliğinden gelen ikinci eşinden Gök, Dağ, Deniz isminde çocuklarına ülkeyi bırakmıştır. Oğuz Kağan'ın ilk çocukları gökten diğer üç çocuğu ise yerin sonsuzluğundan geliyordu. Böylece yer ve gök birleşiyordu. Oğuz Kağan dünya fethini gerçekleştirip yaşlanınca, “Çok savaşlar yaptım, Gök Tanrı'ya borcumu ödedim” cümlesiyle cihan hakimiyetinin dini bir görev olduğunu bildirmiştir(Özdemir, 2017: 171).Efsanede geçen gök, dağ, deniz, ada, ağaç gibi kavramlar Türk evren modelini ortaya koymaktaydı. Oğuz Kağan efsanesinde geçen ağaç kovuğu, hayat ağacını temsil etmektedir. Bu ağaç yeryüzünden başlayıp kutup yıldızına kadar uzanmaktadır (Çoruhlu, 2002: 92). Oğuz Kağan Dünya devletini gerçekleştirmek için dünya fethini gerçekleştirerek bu Hayat Ağacı'nın basamaklarını tek tek aşarak Tanrı'ya ulaşacaktı. Diğer unsurlar ise evrenin temel unsurlarını oluşturmaktadır (Çoruhlu, 2002: 18).

Yeryüzü devleti veya cihan devletini kurma düşüncesi Oğuz Han ile başlamış ve diğer tüm Türk devlerine sirayet etmiştir. Bu efsanelerle birlikte mitolojik unsurlarda cihan hakimiyetinde etkili olmuştur. Türkler cihan hakimiyetini gerçekleştirmek için yola koyulduklarında önlerinde bir kurt onlara rehberlik ediyordu. Tanrı'nın cihan hakimiyetini gerçekleştirmek için seçtiği hükümdar ve onlara rehber olan kurt ile Türkler uzun yıllar bu cihan düşüncesini gerçekleştirmek için çalışmıştır (Turan, 2016: 98).

Türkler'in bozkır coğrafyasından başlayıp Avrupa kapılarına dayanmalarında, sürat ve savaşçılık özellikleri etkili olmuştur. Bozkır coğrafyasında atın evcilleştirilmesi ve savaşta kullanılmasıyla atın, Türk kültüründe kutsal bir varlık sayılması, destan ve Orhun Kitabeleri'nde yer alması tabii idi. At Türk destanlarında kahramanlar gibi gökten inmiş bir varlık sanıyorlardı. Bu yüzden ölen Türk kağan ve kahramanları onları cennette de atlarına binecekleri inancıyla atlarıyla birlikte gömmüşlerdi (Turan, 2016:133).

Tanrı tarafından kut alarak yönetme yetkisine kavuşan hükümdar, halkın varoluş şartlarından biridir. Halkın hükümdar aracılığıyla kutsandığına, evrene dahil olduğuna

inanılmıştır. Tebaası için kutsal olan hükümdar halkın hayatlarını elinde tutar. Başa geçen hükümdarın ilk görevi, halkı bir bayrak altında toplamak ve Tanrı'nın isteğine uygun olarak bütün insanları göğün altında toplamaktır(Bıçak, 2013: 82).Buradaki halk kavramı Türk halkından ibaret değildi. Aksine Tüm milletlerin bir arada barış ve huzur içinde yaşadığı bir devlet yapısıydı. Bu devlet yapısında Tanrı'nın barış ve adalet kavramları hakim olacaktı. Bu devlet düzenini kurma görevi ise kut ile birlikte Türk Kağanlarına verilmişti. Türk kağanı milletin babası olduğundan halkı beslemek vazifeleri, cihanın sahibi oldukları için de yabancı milletlere şefkat ve adalet göstermesi anlayışı cihan hakimiyeti anlayışının bir yansımasıdır.

Oğuz Kağan hükümdar olarak tahta geçtiğinde dünya devleti amacını gerçekleştirmek için Tanrı'dan kut aldığını şöyle ifade etmiştir. “Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisi arasında insanoğlu kılınmış. İnsanoğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Kağan oturmuş.”Burada Oğuz Kağan dünyanın dört kattan oluştuğunu ifade ediyordu. Bunlardan ilki Gök, ikincisi Kağan, yani hükümdar, üçüncüsü Kişioğlu, yani insanlar ve en sonuncusu ise yer olarak ifade edilmiştir. Bütün bunlar, gökle yer arasında sıralanmıştı ve en üstte tanrı vardı. Fakat Tanrı ile Dünya devleti, kesin olarak birbirinden ayrılmışlardı. Yaratılış sırasında önce gök, sonra yer, daha sonra da kişioğlu geliyordu. Türk Kağanı, insanları idare etmek ve bir arada tutmak için sonradan Tanrı tarafından, insanoğlunun üzerine tahta oturtulmuştu (Ögel, 2010: 280). Türk evren tasavvurunun merkezinde Tanrı, yeryüzünde ise Türk Kağanı vardı.Tanrı'dan kut alarak insanoğlu üzerinde egemenlik hakkı kazanan Oğuz Kağan dünya devletini gerçekleştirme amacını şöyle ifade eder:

“Yurdum ırmaklarla denizler ile dolsun

Gökteki güneş ise yurdun Bayrağı olsun,

İlimizin çadırı, yukardaki gök olsun,

Dünya devletim ol olsun, halkımız da çok olsun!” (Ögel, 2010: 118).

Oğuz Kağan evren tasavvurunda tekrardan su, gök, deniz gibi evrenin temel unsurlarını yeniden vurgulamıştır. Yurdun su ve denizlerle dolması, yani bütün nehir ve ırmaklara hakim olma isteği, su ögesini öne çıkarmaktadır. Efsanede, çadırın direği bayrak olarak tasvir edilmiş ve dönemin inancı gereği güneşin dünyanın etrafında dönmesi gibi bayrakta dünya etrafında dönecek ve milletler tek bir bayrak altın da bir araya toplanacaktı. Göğün otağ olarak tasviri ise, dünya devletini kurma kaygısının bir

göstergesidir. Göğün dünyanın tümünü kuşatması gibi, devletin de bütün dünyaya hakim olması gerektiğini ortaya koymaktadır(Bıçak, 2013: 67-68).Bu düşünce yapısı ilk Türk devletlerinde dinin bir sonucu olarak oluşmuştur. Cihan hakimiyeti ülküsü diğer devletlerde de canlılığını korumuştur. İslamiyet ile tanışan Türkler bu düşünce yapısı İslami düşünce yapısıyla harmanlamışlardır.

2.3. TÜRKLERDE DEVLET ANLAYIŞININ FELSEFİ ZEMİNİ

Orta Asya bozkırlarından Türk kültürü ve devlet geleneğinin etkisiyle Türkler Anadolu topraklarına kadar gelmişlerdir. Bu özelliklerin oluşturduğu Türk kimliği, yıkılan Türk devletlerinin devamı niteliğinde olan yeni devletlerin kurulmasını sağlamıştır. Bu devletlerin en sonuncusu Osmanlı Devleti'nin oluşturduğu siyasal mirasla kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'dir. Altı yüzyıllık bir süreç zarfında dünyanın birçok kıtasında hakimiyet kuran Osmanlı Devleti'nin siyasal kültürü ve devlet geleneği incelendiğinde bunların Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalındığı anlaşılmıştır. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve İslamiyet etkisiyle oluşan yeni Türk devlet geleneği ve cihan hakimiyet mefkuresi bu bölümün temel konusu olacaktır.

2.3.1. Dünya Devleti Düşüncesi

Osmanlı Beyliği 13. Yüzyılın ikinci yarısında Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğol saldırıları sonucunda yıkılmasıyla birlikte Anadolu'da doğan iktidar boşluğunu dolduran küçük beyliklerden biriydi (Faroqhi, 2012: 33). Söğüt kasabasında küçük bir teşkilatlanma ile kurulan ve başkanlığını Ertuğrul Gazi'nin kurduğu bu topluluğun liderliği,1281 yılında Ertuğrul Gazi'den Osman Bey'e geçti. Osman Bey başladığı fetihlerle ve iç bölgelerden gelen Türkmen göçlerinin etkisiyle Bizans kalelerini ve kasabalarını alabilecek bir güce erişmişti (Akşin, 2018: 21). Osmanlı Beyliği öteki beylikleri işgal edip bünyesine alarak Anadolu beylikleri içinde en güçlü ve en zengin beylik haline geldi (İnalcık, 2009: 8). İlk başlarda Bizanslıların dikkati çekmeyen bu beylik dünya devletini kurmak üzere gelişen ve büyüyen bir devlet halini alacaktı.

Osmanlı Devleti 1299 yılında Kayı boyunun başına Osman Bey'in geçmesiyle kuruldu. 1923 yılına kadar süren 622 yıllık tarihinde dünya siyasetini şekillendiren en büyük Türk Devleti olmuştur. Birçok bölge ve kıtayı içine alan Osmanlı Devleti, imparatorluk kurma geleneği olan Türkler tarafından dünya devleti şeklinde kendini

gerçekleştirmiştir (Bıçak,2013: 282-283). Dünya devleti amacı İslamiyet'i yaymak şeklinde kendisini göstermiştir.

Osman Bey önderliğinde büyüyen beylik, 1326 yılında Bursa şehrini işgal ederek burayı başkent ilan etmiştir. Bursa'nın fethini İznik izledi (Faroqhi, 2012: 33). Beyliğin sürekli Batı yönüne doğru ilerlemesi ve bir anda büyümesinin iki nedeni vardı. Bunlar: Gaza geleneği ve Türkmenlerin kitle halinde göçü (İnalcık, 2009: 8). İslamiyet'in Kabulü ve Türk boylarının arasında yayılması ile birlikte dünya devleti amacı İslamiyet'in yeryüzünde hakim kılınması isteği ile birleşmişti.

Hristiyan Avrupa dünyasının “Kudüs'ü kurtarma” gayesi ile kurduğu, amaçlarının Türkleri Anadolu topraklarından atmak ve bütün Ortadoğu'yu ele geçirmek için 1096 yılında başlattığı ve 1291'de Latin Hristiyanlığının doğudaki son üssü olan Akka'dan çıkarılmasına kadar süren yaklaşık iki yüzyıllık dönem içindeki siyasi askeri harekete Haçlı seferleri, bunlara katılanlara askerlerin zırh ve savaş elbiselerinin üzerinde Haç bulunmasından dolayı Haçlılar adı verilmiştir(Kutlu, 2011: 75-76). Bu saldırıların Anadolu Selçuklularının yıkılmasından sonra devam etmesi Anadolu topraklarında yaşayan Türkler için bir tehdit oluşturmuştu.

Anadolu topraklarında Anadolu Selçuklu devletinin uyguladığı gaza ve cihan ideolojisi ile Türk halkını Bizans topraklarına kadar ilerlemişti. Devletin yıkılmasıyla birlikte ortaya çıkan güç boşluğundan yararlanan Bizans ordularının saldırıları ile beyliklerin varlığı tehlikeye girmişti. 1291 yılında Papalığın İslam ülkelerini işgal etme emri ile birlikte İslam dünyası kendisini bir ölüm kalım meselesi içinde gördü. İşte bu durum karşısında İslam dünyasında kutsal savaş, gaza, bir ölüm kalım sorunu olarak ortaya çıktı. Anadolu'da uç Türkmenleri, Moğollara ve Bizans'a karşı bu gaza hareketinin ön safında mücadeleye girmek zorunda kalmıştır(İnalcık, 2009: 9). Bu zorunluluk Anadolu'da yaşayan Türkler'in bir arada yaşamasını ve birlikte hareket etmesini zorunlu kıldı. İslam'ın gaza ruhu Bizans tehdidi karşısında ve Osmanlı hanedanı etrafında toplanmıştı. Osman Bey'in işgal ettiği Bursa İslam cihadının ve Anadolu'ya gelen Türkmen göçlerinin yeni merkezi halini almıştı(Turan, 2016: 237).

Moğol boylarıyla birlikte Oğuz Türkleri ve Türkmenler Anadolu topraklarında iskan edilmiş ve bölge bölge yerleşmişlerdir. Yerleşen bu boylar yan yana köyler ve mahalleler kurmuş, bozkır kültürünün gerektirdiği göç hayatı ve dünya görüşü yerini,

Türk devletinin bayrağı altında bir vatan ve millet bilincinin yerine bırakmıştır (Parmaksızoğlu,1982: 10). Bu bilinç ile Osmanlı, beylikten bir anda devlet sıfatına erişmiştir.

Söğüt civarında kurulan Osmanlı Devleti'nin genişleme politikası ile birlikte devlet büyümüştür. Osman Bey, İslam öncesi Türk devlet anlayışı ile birlikte Selçuklu Devlet anlayışını harmanlamış ve ortaya yeni çıkan kozmopolit bir kültürle devleti yönetmiştir. Osmanlı Devleti'nin bir anda büyümesi ve genişlemesi kendine özgü bir yapı sergilemesinden kaynaklanmıştır Osmanlı Devleti'nin kurucu ve yöneticileri bir yandan amaçlar doğrultunda ilerlerken, diğer yandan da, geleneksel anlayışla kurulan devletin manevi temellerini geliştirmişlerdir. (Durgun, 2014: 25).

Eski Türkler'de yönetim hakkı Kut ile kağana verilmekteydi. Bir diğer kağan olma şartı ise Oğuz Kağan'ın soyundan gelmekti. Türkler İslamiyet ile birlikte yönetimin hakkının kendilerine ait olduğunu belirtmek üzere Oğuz Kağan soyuna atıfta bulunmuşlardı. Büyük bir komutan olan Timur, Oğuz Kağan soyundan gelmediğinden Han veya Sultan gibi unvanlar almamıştı(Özdemir, 2017: 48). Osman Bey eski Türk geleneklerinden yola çıkarak kendisinin Tanrı tarafından seçildiğini iddia etmiş ve Osmanlı hanedanının Oğuz Kağan'dan geldiğini söylemiştir (İnalcık, 1958: 68). Şeyh Edebali'nin kızı Mal Hatun ile evlenen Osman Bey rivayete göre Şeyh Edebali'nin Bilecik sırtlarındaki tekkesinde misafir olmuş, orada bir gece geçirmiştir. Misafirlğinde duvarda asılı olan Kur'an hürmetine saygısından el bağlayarak oturmuş ve hiç yatmamıştı. Bir ara uykuya dalan Osman Bey'e Cenab-ı Hakk tarafından kendisine şu hitap geldi: *"Ey Osman, madem sen benim kelimuma büyük saygı gösterdin, ben de senin evladına kıyamete kadar devam edecek bir ulu devlet verdim"*(Gündüz, 2016: 25).

Oğuz Kağan destanında hedeflenen dünya devleti amacı, Osman Bey'in gördüğü rüyada kendisini göstermiştir. Osman Bey rüyasında göbeğinden bir ağaç çıkararak tüm dünyayı kapladığını görmüş, sabah ise bu rüyayı Şeyh Edebali yorumlayarak ona ve soyuna dünya hakimiyetinin Tanrı tarafından bağışlandığını müjdelemiştir(Durgun, 2014: 25). Osman Bey'in gördüğü bu rüya İslami gaza ideolojisiyle uyuyor ve Osman Gazi'yi uçların en ileri kutsal savaş lideri haline getiriyordu (İnalcık, 2009: 11). Ayrıca rüyanın Şeyh Edebali tarafından yorumlanması ve Osman Gazi'nin cihan devletini kurmak üzere görevlendirildiğinin bildirilmesi, eski Orta Asya Türk devlet geleneğinde

hakimiyetin Tanrı tarafından bağışlanması ve bunu bir şaman ya da veli ile kağana bildirmesi geleneğinin bir benzerini oluşturmaktadır (İnalcık, 1958: 69).

Anadolu Selçuklu Devleti'nin güçlü olduğu dönemde egemenlik hakkına sahiptiler ve bu egemenlik hakkı diğer tüm beylikler tarafından kabul edilmişti. Yıkılış sürecinin başlamasıyla ortaya çıkan yönetim boşluğunda Osman Gazi kendi devletini kurmuştur. Bilecik şehri fethedilince DursunFakih Cuma namazının kılınması için Sultandan izin alınması gerektiğini Şeyh Edebalı vasıtasıyla Osman Gazi'ye iletince Osman Gazi yönetim hakkının kendisine Allah tarafından verildiğini şöyle ifade etmiştir. *"Ona sultanlık veren Allah, bana da hanlık verdi. Eğer minneti şu sancak ise, bende kendi sancağımı götürüp uğraştım. Eğer o, ben Al-i Selçuk'um derse bende Gök-alp (Oğuz Han'ın Oğlu) oğluyum"* (Özdemir, 2017: 48).

Geleneksel Türk devlet geleneğinde olduğu gibi Osmanlı Devletinin kuruluşu da manevi bir taban üzerine oturtulmuştur. Bu taban iki kaynaktan beslenmiştir. İlki Gök-Tanrı'nın kut vermesi; ikincisi kutsanmış bir atanın soyundan, şeceresinden gelmesidir. İslam öncesi Türkler'de kağan kendisini Tanrı'dan kut almış ve manevi atalardan gelen haklara sahip olduğunu ifade ederdi. Bu anlayış İslamiyet ile birlikte değişmiştir. Kut, Oğuz Kağan soyundan gelenlere devam ederken diğer yandan İslam'ın koruyucusu ve peygambere halife olmak unvanlarıyla birlikte iki kaynaktan beslenmiştir (Durgun, 2014: 23). Şeyh Edebalı bu iki taban üzerinden Osman Bey'e hükümdarlık görevinin verildiğini ifade etmiştir. Osman Gazi'ye *"Siz Kayıhan neslindensiniz"* ve rüya yorumu ile Kut'un Osman Gazi'ye verildiğini topluma bildirmişti. (Turan, 2016: 101).

İslamiyet ile birlikte değişen siyaset düşüncesine göre yönetme hakkı dinsel yasalarla sınırlandırılmıştır. İslam kaynaklarında yönetme hakkı babadan oğula geçmediğinden yönetme hakkı tek bir aileye verilmemiştir. Emeviler ile birlikte halifelik babadan oğula geçmeye başlamıştır. Türkler İslamiyet ile birlikte eski Türk töre ve inanışlarına göre yüzyıllarca uyguladıkları egemenlik anlayışlarını kurulan yeni devletlerde İslam öncesi ve sonrası egemenlik anlayışı ile ilişkilendirmeye çalışmışlardır. İslamiyet'te olmayan kutsal hanedan anlayışı ve kutsal hanedan karizmasını Türk-İslam geleneğinde yönetimi meşrulaştırmak için kullanmışlardır (Özdemir, 2009: 132).

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu müjdeleyen Şeyh Edebalı'nın Osman Bey'in rüyasını yorumlaması ve kendisinin soy olarak Oğuz Kağan'dan geldiğini söylemesi bu anlayış ve inançtan kaynaklanmaktadır. Bu inanç da İslamidir. Zira Peygamber efendimiz İslamiyet'in ilk yıllarında sona eren cahiliye dönemine ait güzel adet ve gelenekler devam edilmesinde bir sakınca görmemiştir(Özdemir, 2017: 47). Osmanlı Devleti, kuruluşunda dayandığı bu ilkeler ve gerçekleştirdiği hedefler açısından Oğuz Kağan efsanesinde ortaya konulan dünya devleti tipine uygun özelliklere sahip olmuştur. Osman Bey'in koynuna giren ışıktan oluşan ağacın bütün dünyayı tutması ve "kıyamet gününe kadar sürecek bir devlet ihsan eyledi" ifadesi devletin sonsuzluğunu ifade eden "devlet-iebed müddet" fikrini yansıtmıştır (Bıçak,2013: 293-294).

Osmanlı Devletinin kuruluşundan itibaren uç beylikten büyük bir imparatorluğa geçiş süreci fetihlerle olmuştur. Bu noktada hakimiyet alanı genişletmek amacıyla kuruluşundan gerileme dönemine kadar fetih devlet için vazgeçilmez bir amaç olmuştur. Uç beylerin hakimiyet altına alınması ile birlikte Türk töresinden esinlenerek kurulan Osmanlı Devleti Anadolu topraklarında sönmek üzere olan ve Türk kültürünün köklü bir ögesi olan cihan hakimiyeti felsefesinin bütün özelliklerini yeniden canlandırmıştır (Parmaksız, 1982: 19).

Osmanlı Devlet geleneğini oluşturan cihan hakimiyet fikrini İstanbul'un fethi ve Kızıl Elma efsanesi oluşturmaktaydı. Kızıl Elma, Türkler arasında cihan hakimiyetinin önemli sembol ve efsanelerden biridir. Bu efsane kimi zaman Türklerin yaşadıkları bölgeye göre daha batıda, ulaşılması gereken bir yer, kimi zaman da bir ülkenin önemli bir eserinin üzerinde parıldayan altından yapılma bir kütle şeklinde bir cisimdi. Kızıl Elma düşüncesi Türklerde çok eski inançlara ve töreye dayanmıştır (Özdemir, 2008:504).

Dünya devleti düşüncesi ilk Türk devletlerinde asıl hedef olarak görülmüşken İslamiyet ile birlikte bu fikrin ilk basamağını İstanbul'un fethi oluşturmaya başlamıştır. Türk siyaset ve fikir adamları arasında gelişen bu milli ve İslami düşünce askerler ve halk kitleleri arasında "Kızıl Elma" adı ile yayılmış ve İstanbul'u temsil etmiştir(Turan, 2016: 265).

Şehrin girişinde bulunan heykel I. Justinianus'un 543 yılında kazandığı zaferlerin anısına dikilmişti. Ancak Roma İmparatorluğun kıtaları aşan sınırlara

ulaşması, geçen yüzyılların ve anıtın görkeminin etkisinden dolayı, heykeldeki kişinin İstanbul'un kurucusu olan Büyük Konstantin olduğu düşünülmüştür. İmparatorun elinde tuttuğu küre, Ortaçağ boyunca bir hakimiyet simgesi olarak kabul gören “globuscruciger” yani küre ve haç sembollerini simgeliyordu (Aytaç, 2019:1). At üzerinde duranbu heykelin sol elinde bulunan madeni küre şehrin istilasına engel olan bir tılsımı ifade etmekteydi. Hristiyan kaynaklarına göre ise bu küre altından bir elma olup, heykelin sağ eli ise Kudüs'ü ve Müslümanları göstermekteydi. Küre, imparatorun dünyayı elinde tuttuğuna işaret etmekteydi. (Turan, 2016: 265).Osmanlı Devleti'ni İstanbul'a yönelten ülkü bu heykelin elinde bulunan ve hakimiyeti simgeleyen küre olmuştur. Osmanlı Devlet geleneğinde cihana hakim olmak imparator makamında duran altın topu ele geçirmek, Kızıl Elma'ya ulaşmak yani Bizans İmparatorluğuna hakim olmak demektir (Parmaksız, 1982:20). Türkler ulaşacakları ve kendilerine amaç edindikleri zaferlere, başarılarla ulaşmadan önce bu hedeflere Kızıl Elma adını vermişlerdir (Özdemir, 2008:504).

Türkler için dünya devletinin merkezi İstanbul sayılmıştır. Bu nedenle dünya imparatorluğunun merkezi olan İstanbul'u elinde bulunduran kişi dünya devletinde imparatoru olacaktı. Türk ve Bizans geleneğine göre, hanlığın veya imparatorluğun merkezine fiilen sahip olan kişi, imparatorluğun da haklı sahibidir. Bu yüzden Osmanlı Devleti kuruluş döneminden itibaren yüce İslam Dinini dünyaya yaymak ve cihan imparatorluğunu kurmak üzere kendisine I. Justinianus'un elinde bulunan küreyi ele geçirmeyi kendisine ülkü edinmiştir (İnalçık, 2009: 111).

Türklerin İslamiyet ile birlikte değişen dünya hakimiyet anlayışının temelinde yatan Kızıl Elma ülküsünde İstanbul'a değer vermelerinin bir başka nedeni de Peygamber Efendimizin hadisidir. Hz. Peygamberin “İstanbul bir gün fetholunacaktır, onu fetheden emir ne güzel emir, onu fetheden asker ne güzel asker” hadisi ve Osman Gazi'ye konu olan “İstanbul'u aç, gülzar eyle” (Özdemir, 2017: 178)vasiyetine nail olma hedefi Kızıl Elma ülküsünün ilk basamağı olmuştur. İstanbul, Kızıl Elma ülküsünün ilk basamağını oluşturmuşsa da Kızıl Elma ülküsü İstanbul'un fethi ile sonlanmamış, bu seferde Avrupa kıtasını fethetmek düşüncesini ortaya çıkarmıştır.

16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Hicaz bölgesini topraklarına katması ile halifelik makamı Osmanlı'ya geçmiştir. Şah İsmail'in kendisini Müslüman dünyasının

lideri olarak tanıtması ve Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışması, dünya devleti liderliğini isteyen Yavuz Sultan Selimin Safevi Devleti üzerine seferini zorunlu kılmıştır. Bu seferden sonra Memluk Devleti üzerine sefere çıkan Yavuz Selim, Osmanlı hanedanlık anlayışını Halifelik unvanı ile tanıştırmıştır (İnalcık, 2009: 143).

Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarını Tuna havzasından Fırat'a, Ukrayna ovalarından Kuzey Afrika'ya ve Habeşistan, Romanya'nın iç kesimlerine taşıyan Cihan İmparatoru Muhteşem Süleyman'dır (Ortaylı, 2017: 280). Kanuni Sultan Süleyman yarım asra yakın hükümdarlığı Türk ve Osmanlı cihan hakimiyet davasının en yüksek ve en muhteşem devrini teşkil eder. Fatih ile başlayan Kızıl Elma mefkuresinin ilk ayağı olan İstanbul'un fethi ile devlet büyümüş, Yavuz Selim ile doğu sınırları genişlemiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise cihan hakimiyetinin bir sonraki durağı olan batı dünyasının fethi kalmıştır (Turan, 2016: 311).

Kanuni Sultan Süleyman döneminde devletin sınırları genişlemiş ve Avrupa kapılarına kadar uzanmıştır. Yeni hilafet anlayışının temel fikri dünya devleti ve gaza anlayışı ile İslam'ı himaye ve korumak olmuştur (İnalcık, 2009: 147).

2.3.2. Devlet-i Ebed-Müddet Düşüncesi

Devlet kavramı, ilkece düzen anlamında kullanılmasının yanında, devlet, evren düşüncesinde içkin olan düzeni ifade eden en önemli kavramlardan biridir. Devlet düzen anlamında sorumlu olduğu alanlar toplum ve dünya düzenidir (Bıçak, 2013: 336). Osmanlı Devleti'nde bu dünya ve toplum düzeninin karşılığını nizam-ı alem oluşturmaktaydı. Dünya düzeni anlamında kullanılan bu kavram ile Osmanlılar anlam itibarıyla kendi ülkelerindeki kamu düzenini ifade etmişlerdir. Kamu düzeninin yanında Tanrı tarafından oluşturulan kusursuz düzenin yeryüzünde devlet tarafından gerçekleştirilebileceğini ifade eder (Öz, 1999: 29).

Devlet-i ebed-müddet kavramı, Osmanlı resmi ideolojisini, devletin kutsallığını anlatmak üzere kullanılırdı. Devlet-i ebed-müddet kavramı devletin zengin, askeri yönden gelişmiş ve güçlü olması, adil vergi, tebaanın adil kanunlarla yönetilmesi ve bunlardan daha önemlisi, İslam hükmünün yürütülmesi gibi görevlerle sıralanıyordu. Devlet-i ebed-müddet, devletin sonu olmayan bir kavramı ifade etmekteydi (Ocak, 2013: 96).

Hem bireyin hem de toplumun varoluşunun temel taşı oluşturarak devletin ebedi müddet olarak tanımlanması, devletin yerine getirmesi gereken görevlerin yanında, devleti ve Tanrı'yı temsil eden hükümdar çerçevesinde gerçekleşir. İslam öncesi Türk devlet geleneğinde tahta geçmek için kut alma durumu, İslam ile birlikte vahiy inancıyla ilişkilendirilmeye başlanmıştır (Bıçak, 2013: 337). Türk devlet geleneğinde hükümdar toplum için değerli sayılmış ve bu anlayış Orhun Abideleri'nde yansımıştır. Orhun Abidelerinde “*Üstte mavi gök, altta yağız yer kıldıkta, ikisi arasında insan oğlu kılınmış. İnsan oğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Kağan oturmuş. Oturarak Türk milletinin ilini töresini tutu vermiş, düzenleyi vermiş. Dört taraf hep düşman imiş. Ordu sevk ederek dört taraftaki milleti hep almış, hep tabi kılmış, baş eğdirmiş, dizliye diz çöktürmüş*” şeklindeki ifadelerle devlet geleneğinden bahsedilmiş ayrıca bu ifadelerde Cihan devlet anlayışı gözler önüne serilmiştir (Ergin, 2016: 41). Bu anlayış Türklerin İslam ile tanışmaları ve bu coğrafyalara yerleşmeleri ile birlikte kendisini “Padişah-ı ruy-ı zemin “Zillullahifi'l-arz” (Tanrı'nın gölgesi yada halifesi) kavramıyla anlamlandırılmıştır (Eroğlu, 2003: 23). Bu kavramla birlikte cihanşümül İslam'la harmanlanmış ve cihanşümül anlayışı hak din İslam'ın yeryüzünde bütün insanlıkla tanışması amacını taşıyan “İla-yı Kelimetullah” diğer bir anlamıyla cihad olarak ifade edilmeye başlanmıştır (Özdemir, 2017: 174).

Devletin sorumluluk alanı toplum ve dünya düzenidir. Düzen fikrinin Osmanlı Devleti'nde ki karşılığı nizam-alemdir. Alemin dünyayı belirtmesinin yanında, evrendeki tanrısal düzeni, dünya da devlet eliyle gerçekleştireceğini ifade etmektedir. Devletin ebedi müddet olarak ifade edilmesi, devletin sonu olmayan bir kurum anlamına geldiğini belirtmektedir. Osmanlı Devleti'nin resmi adı “her zaman, her şeyden yüce ve öyle kalacak olan Osmanlı Devleti” anlamına gelen Devlet-i Aliye ya da Devlet-i Aliye-i Osmaniye'dir (Durgun, 2014: 27). Devletin devamı ve kutsallığı bireylerin varlığından daha önemlidir. Bireyler sonsuz ve ölümsüz olan devletin devamı için vardır, devletin devamı ise herkesten ve her şeyden önce gelmektedir. Bu yaklaşımı Osmanlı Devleti yönetiminde ve siyasal yapısında kendisini göstermiştir. Osmanlı yükselme dönemi padişahlarından olan Fatih Sultan Mehmet döneminde görülen kardeş katli devlet-i ebedi müddet anlayışını yansımasıydı.

Osmanlı kaynaklarına göre hanedan mensupları arasında rastlanılan ilk öldürme vak'ası, Osman Gazi'nin amcası Dündar Bey'in hayatına bizzat son vermesidir. Bilecik

tekfuru bir eğlence düzenlemiş, ziyafetin ortasında Osman Bey'e elini öptürmek istemiş ve anlaşıldığı kadarıyla Osman Bey de tekfurun elini öpmek zorunda kalmıştır. Düşürüldüğü bu onur kırıcı durum Osman Bey'in içinde yer etmiştir. Dündar Bey'in tekfurla işbirliği yaparak Osman Gazi'ye suikast düzenlemek ve aşiretin başına geçme isteğini Osman Gazi'ye yapılan isyan olarak algılanmıştır. Beyliğin başına geçen Osman Bey, tekfurdan intikam almak ve devletin devamı için amcasını yayının tahtası ile vurarak öldürmüştür (Akman, 1997: 43-44).

Osmanlı döneminde eski Türk devletlerinde görülen ikili teşkilat yapısı ve yönetim hakkının bölüştürülmesi anlayışı merkeziyetçi hakimiyet anlayışından dolayı reddedilmiştir. Bununla birlikte, Osmanlılar, kimin tahta geçeceği konusunda eski Türk devletlerinde mevcut kuralsızlığı aynen devam ettirilmiştir. Bu yüzden, 16. yüzyıl ortalarına kadar, çoğu zaman padişahın ölümü veya yaşlılığına rastlayan dönemlerde, şehzadeler arasında müthiş ve kanlı bir saltanat mücadelesinin çıkmasına yol açmış, tahta geçmeye hak kazanan, diğerlerini bertaraf etmek zorunda kalmıştır (Ocak, 2013: 104).

Eski Türk geleneğine göre, bir hükümdarın çocuklarından her birinin babasının yerine geçme hakkı vardı. Veraseti düzenleyen bir kanun olmadığı için yönetimde söz sahibi olmak ve meşru tanınmak için mücadele eden şehzadelere halkın çoğunluğu, Allah'ın yardımının işareti olarak yorumladıkları savaşı kazanma zorunda olduklarını söylerdi (İnalcık, 2009: 84). Bu taht mücadeleleri devleti yönetim ve ekonomik anlamda yormuştur.

Yıldırım Bayezid tahta geçtiği dönemde devletin devamı ve taht kavgasını engellemek amacıyla kardeşini katletmiştir. II. Mehmed taht kavgalarına son vermek ve devlet-iebed müddet düşüncesi için, tahtta geçen padişah, sebep göstermeden kardeşlerini katledebileceğini bir kanun ile düzenledi ve kendi ismiyle anılan kanunnameye bununla ilgili bir madde koydurdu. Bu maddede: “her kimseye evladımın saltanat müyesser ola, karındaşların nizam-ı âlem için katl etmek münasiptir. Ekser ulema dahi tecviz etmiştir, “anınla amel olalar” denmekteydi (Aslan, 2017:6). Türk devletlerinde görülen devletin sonsuz ve kutsallığı anlayışı Osmanlı Devleti'nde görülmüş ve bu kanun ile taht kavgaları engellenmeye çalışılmıştır. Devlet nizam-alem için kardeş katli devletin devamı için önemli katkılar sağlamıştır.

Fatih döneminde yapılan bu hukuki gelişme, tek bir nedene dayandırılır; o da İstanbul'u fethettikten sonra merkezi ve mutlak bir imparatorluk kurmak için sınırsız bir otorite kazanma çabasından kaynaklanmıştır. Fatih, devlet teşkilatında, kanunlarla yaptığı yeniliklerle mutlak otoritesini gerçekleştirmek istemiştir (İnalcık, 2005:32). Mutlak otorite ve merkezi yönetime verilen önem sayesinde Osmanlı Devleti tarihteki diğer Türk devletlerine nazaran çok daha uzun ömürlü olmuştur. Osmanlı yönetim anlayışında devlet otoritesi dışında bir otoritenin varlığı inancı kesinlikle reddedilmiştir. Fatih Sultan Mehmet Han bu inanç ve düşünceyle kendi adını taşıyan kardeş katli kanunlarını ortaya atmıştır. Bu inanç Osmanlı Devleti'nin var olan düzenini korumanın ve devletin devamının ancak bu şekilde sağlanabileceğine yönelik inançtan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle devlet siyasal ve ekonomik alanda denetimini ve yönetim biçimini, gerileme dönemi ve reform hareketlerine kadar değiştirmeden sürdürmüştür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KİMLİK İNŞASINDA DEVLET GELENEĞİNİN ETKİSİ

3.1. OSMANLI'DA MODERNLEŞME SÜRECİ VE DEVLET-KİMLİK İLİŞKİSİ

3.1.1. Osmanlı Devletinde Toplumsal Yapı

Osmanlı Devleti'nin bir anda imparatorluk durumuna yükselmesinin fetih politikası dışında merkezi yönetime önem vermesi, uyguladığı hukuk sistemi, dinin rolü ve hoşgörü politikası da etkili olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin temel kaynaklarının en önemlisi ve yönetim felsefesinin temel taşı adalet kavramıdır. Adalet saraylarında “Adalet mülkün temelidir” şeklinde görülen bu yazı Osmanlı yönetim anlayışını yansıtmaktadır. Nizam-ı Alem ancak yeryüzünde adaletle sağlanabilir. Daire biçiminde tasvir edilen adalet kavramına Osmanlı literatüründe “daire-i adliye” yani “adalet dairesi” denir. Adalet olursa devlet ayakta durur. Bunun tersi ise zulümdür (Öz, 1999: 30).

Adalet, devlet kavramının ortaya çıkmasından önce var olan ve devletin örgütlenmesiyle birlikte ortaya çıkan zamanla devlete yüklenen bir görev olarak varlığını sürdürmüştür. Kadıların ciddi sorumluluk ve görevler yükleyen Osmanlı Devleti adalet konusuna verdiği önemi göstermiştir. Toplumsal adaletin ve düzenin sağlanması padişahın otoritesini devam ettirmesi açısından önem taşımaktadır. Osmanlı Devleti güçlü bir kimliğe sahip olmasına rağmen Emeviler gibi kendi dinlerinden olmayan toplumları kendi kimlikleri içinde sindirmeye ve eritmeye çalışmamıştır. Toplumları bütünleştirmeye yönelik politika izleyen Osmanlı Devleti bu bütünleştirici politikayı “vergi vermek ve hakimiyetini, otoritesini kayıtsız şartsız tanımak ve boyun eğmek” şartına bağlamıştır (Ocak, 2013: 121). Osmanlı toplum düzeni yasalarla korunmuştur. Bu düzen farklı toplum ve mezhepler üzerine kurulu olup, bu kozmopolit toplum modeli inanç farklılıklarına göre biçimlenmiştir (Kurtaran, 2011: 60).

Osmanlı yönetim anlayışına göre, Osmanlı toplumu ikiye ayrılırdı ve bu ayrım dini statülerine göre yapılırdı. Müslüman veya Gayrimüslim olarak ikiye ayrılan halkın,

tümüne reaya denilmiş ve reaya, Allah'ın yeryüzünde padişaha bıraktığı emanetler (Vedayi-i Halik-i Kibriya) olarak kabul edilmiştir. Padişah, “sen ki bu emanetleri koruyup kollayamıyorsun, bu yüzden meşru hükümdar değilsin” gibi suçlamalarla karşılaşmamak için emanetleri adaletli bir şekilde yönetmekle sorumludur. Yönetilen reâyâ da dine göre itaat edilmesi farz olan yani ulu'l-emr olan padişaha itaat etmekle yükümlüdür (Armağan, 2011: 142). İktidar ve toplum arasında karşılıklı yazılı olmayan bir antlaşma mevcuttu. Bu antlaşma itaat ve toplumun ihtiyaçlarını sağlama üzerine kuruluydu.

Türk devletlerinin egemenlik anlayışı ve devlet yönetimi geleneklerinden yola çıkarak kendine has bir yönetim anlayışı oluşturan Osmanlı, devlet kavramını her şeyin üstünde tutmuştur. Kendisine has oluşturduğu adalet ve millet sistemi kuruluş döneminden itibaren halkın devlete bakış açısını değiştirmiş ve Osmanlı öncesi Avrupa topraklarındaki ötekileştirme kavramını sona erdirmeye çalışmıştır. Halkın, Devlet olmazsa adaleti sağlayacak ve tebaayı koruyacak başka bir kurumun olmaması düşüncesi ise devlete olan bağlılığı ve onun zarar görmemesi fikrini doğurmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde yönetenler ile yönetilenler, klasik İslam devletlerinin hiçbirinde görülmediği kadar açık ve bariz hatlarla birbirinden ayrılmış ve kesin statülere kavuşturulmuştur. Osmanlı Devleti düzenin genişleyip, kurumlaşmasıyla birlikte, toplumun bağımsız ve toplumdan olabildiği ölçüde hem ulaşılmaz hem saygı duyulan hem de Osmanlı toplumu için kutsal bir noktaya taşınmıştır. Bu sebeple de Osmanlı Devleti kendisini yalnızca Müslüman tebaanın temsilcisi olarak değil, bütün bu budunsal ve dini farklılıkların üstünde ve kesişme noktasında, tüm toplumun temsilcisi olarak görmüştür. “Osmanlı” kavramının ifade ettiği kimliğin anlamı burada ortaya çıkmaktadır. Bu düşüncenin doğal bir neticesi olarak Osmanlı Devleti kendisini Devlet-i İslamiyye olarak değil, Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye (veya bunun kısaltılmışı olan Devlet-i Aliyye) diye tanımlamıştır (Ocak, 2013:121-122). Yüzyıllar boyunca bütün diplomatik belgelerde başka tabirlerin yanında en çok kullanılan terim bu olmuştur. Ancak devletin kutsallığını sadece adalet kavramıyla açıklamak yetersiz olacaktır. Tarihsel süreç içerisinde kurulan onlarca Türk Devleti'nden alınan gelenek unutulmamalıdır.

Osmanlı Devleti'nin kısa bir sürede büyümesi ve cihan imparatorluğu statüsünü almasının nedenlerinden biride hoşgörü politikasıydı. Türk kağan ve sultanları, cihan hakimiyeti mefkurelerine ve ilahi menşeden geldikleri inancına sahip oldukları ve kıtalara hakim oldukları halde, yönetimlerinde baskıcı olmamış ve demokratik bir düşünceyle devleti yönetmişlerdir(Turan, 2016: 239). Türk kağanları Tanrı'nın gökyüzünde kurduğu sarsılmaz düzenin aynısını yeryüzünde oluşturmak üzere adaletli davranmışlardır. Türk devlet geleneğinin en önemli kaynaklarından Orhun Abidelerinde Tanrı'dan hakimiyet alan kağanın hakimiyet ve bağımsızlığını başlıca töre koyma şeklinde anlatır. Devletin varlığı, hakanın töre koyma yetkisi ile ayakta durduğu anlatılır. Orhun Abideleri'nde İstemi Kağan ve Bumin Kağan'ın Türk milletinin üzerine oturduklarında töreye uygun olarak kendi yasalarını oluşturmuşlardır. Türk devletini kuran kağan, ataların yolundan giderek ilk önce kendi yasalarını ortaya koyar (İnalcık, 2005:29). Adalet kavramı Türk devletlerinin ilk kuruluş aşamasını oluşturmaktadır.

İlk Türk devletlerinde toplumsal düzen ve adalete önem verilmiş ve bunların korunması görevi kağan tarafından üstlenilmişti. Kağan aldığı Kut ile yönetimden sorumlu tutulduğundan bu kavramların yerine getirilme görevinde başarısız olduğu takdirde Tanrı tarafından verilen kut'u kaybedeceği ve yönetim hakkının sona ereceğini bilmekteydi. Bu anlayış İslamiyet ile birlikte değişmemiş aksine İslam dininin bireye verdiği önemden dolayı daha da güçlenmiştir.

Hükümdar dünya sorunlarıyla ilgilenmek zorunda olduğundan dini sorunlarla ilgilenme görevini halife üstlenmiştir. Sorumluluk alanları ve hukuk yapıları birbirinden farklı olmuştur. Bu farkları İslami usullere göre olmuşsa da Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden itibaren bu anlayışı değiştirmiş ve şeriat kurallarıyla birlikte hükümdar tarafından konulan miras, eşya, borçlar, aile gibi konuları düzenleyen kanunlarla birlikte ortaya çıkan örfi hukuk olmak üzere iki farklı hukuk kaynağı kullanılmıştır (Bıçak,2013: 303).

İslam dini ile birlikte gerek kamu gerekse de özel hukuk kurallarını düzenleyen ve dini temellere dayanan şeri hukuk ortaya çıkmıştı. Müslüman toplumunda kişi ister hükümdar, isterse halife olsun kanun koyucu sıfatı takınamazdı. O ancak İslam kanununun uygulamasında gözetimci olabilirdi. Şeriat üzerinde herhangi bir yorumda bulunma yetkisi yoktu (İnalcık, 2009: 227). Bu anlayış kuruluş döneminde kendisini

göstermiştir. Gerçekte, tamamıyla özel koşullar altında gelişip büyüyen Osmanlı Devleti, Şeriatı aşan kendisine özgün bir hukuk sistemi geliştirmiştir. Bu hukuk sistemi ise örf yani hükümdarın sırf kendi iradesine dayanarak toplumun yararına Şeriatın alanına girmeyen konularda devletin kanun koyma yetkisidir (İnalcık, 1999: 5). Hükümdar toplum yararına uygun olarak yasa koyma hakkını kullanır. Örfi hukuk Türk devlet geleneğinin her döneminde görülmektedir. İslamiyet'in savunucuları olarak ortaya çıkan Türkler de, Türk Devlet geleneğinde doğrudan doğruya hükümdarın devlet içinde tam anlamda mutlak bir mevki kazanması ve kendi iktidarlarına ortak veya onun üstünde bir otorite tanımayan mutlak karakterini daima saklı tutma anlayışı bu dönemde de etkisini göstermiştir (İnalcık, 2005:29).

Fatih Mehmet Han döneminde merkezi yönetimin güçlendirilmesi için kendi iradesinde bağımsız kanunnameler çıkarmıştır. Bu kanunları ise Şeriatın dışında kalan Örfi kanunlarla yapabilmıştır (Gündüz, 2016: 345).

Gündelik yaşamın temel belirleyicisi olan din olgusu, dinin evrenselliği konusunda devlet yönetiminde de anlam taşımaktadır. Çünkü İslam, bütünseldir, tüm insanları kapsayandır. İşte dinin bu kapsayıcı ve tartışılmaz yönü devlet politikalarından, sultanın yönetme gücüne kadar hem yönetme gücünü hem de yöneten-yönetilen ilişkisini şekillendirmiştir. Türkler fethettikleri yerlere sulh, asayiş, zenginlik, adalet ve bahtiyarlık getirirlerdi. Yerli halk üzerinde baskı uygulamazdı. Yüzyıllarca başka devletlerinin hakimiyeti altında yaşayan milletler Türk boylarının bu topraklara girmesi ile asayiş ve huzur kavramları ile tanışmışlardır (Öztuna, 2011: 51). Devletin bu özelliği ile birlikte toplumlar Türk devletlerinin egemenliği altına girdikten sonra devlete bağlı kalmışlardır.

Osmanlı Devleti bütün tarihi boyunca bireye değer vermiş ve devlet politikalarında bu özelliğini göstermiştir. Hümanizm anlayışının örnekleriyle dolu olan Osmanlı tarihinde gaza ve cihat ilkeleriyle yapılan fetihlerde, kuşatılan kalelerde savaşa girişmeden önce halka vire ve aman teklif edilirdi (Parmaksızoğlu, 1982: 74).

Türkler arasında, yönettikleri toplumlar, milletler içinde “öteki” olarak görülen ve milletleri ayırt eden ve tarihi düşmanlığa maruz kalan bir toplum, kesim bulunmamıştır. Avrupa'daki ayrımcılık ve ötekileştirme benzeri yabancı düşmanlığı pek görülmemiştir. Bunda Türklerin asırlar boyunca farklı coğrafya ve kültürler içerisinde

bulunmaları ve tarihleri kadar, Orta Asya ve Akdeniz Dünyası'nın binlerce yıllık tarihlerine dayanan eski medeni, yerleşik ve köklü kültürünün etkisi vardır. Bu yüzden Türk tarihinde herhangi bir soykırım izine rastlanılmamıştır. Birey toplumun bir ferdi olarak devlet için her dönemde önemini korumuştur.

İslam öncesi Türk devlet geleneğinde toplumsal yapı ve devlet anlayışları mülkiyetsizlik ve sınıfsızlık ilkelerine dayandığından, Osmanlı toplumsal yapısı da bu ilkeler üzerine kurulduğundan toprağa dayalı sınıflı bir yapı oluşmamıştır. Avrupa'dan farklı olarak özel mülkiyete dayalı bir sınıf olan aristokrasinin ortaya çıkmamasından dolayı da devlet ve halk ayrımı söz konusu olmamıştır. Halk devleti, sınıflı toplumlarda olduğu gibi düşman olarak değil aksine baba olarak içselleştirmiştir(Durgun, 2014: 31). Osmanlı Devleti'nin sosyo-ekonomik yapısını belirleyen yapı devlet içerisinde yer alan, toplumsal sınıf özelliğini tam olarak yansıtmayan toplumsal gruplardır. Bu gruplarda belli bir sınıf bilinci yoktur. Sınıflar arası geçişler engellenmemiştir. Osmanlı toplumsal, ekonomik ve siyasal yapısı dört gruptan oluşmuşsa da genel olarak Osmanlı toplumu iki ana gruba ayrılmıştır (Kongar, 2006: 56). Bunlardan birincisi Askeri adı altında toplanan ve görevleri gereği vergilerden muaf olan kısmı; ikincisi ise şehirliler, köylüler ve göçebe aşiretlerin meydana getirdiği reaya denilen vergi mükellefi sınıfıdır. Bu iki grubun dışında reaya sınıfından olup, padişah emriyle bir kısım vergilerden muaf tutulan ve askeri ile reaya arasında muaf ve müselleme reaya adıyla anılan bir bakıma serbest bir sınıfta eklemek gerekir (Halaçoğlu, 1991: 91). Reaya her ne kadar vergi veren sınıf olmuşsa da yönetime katılma hakları yoktu.

Asker ve ulema, devletin merkezi yapısını ortaya koymaktadır. Asker devletin varoluşunu gerçekleştirdiği gibi, aynı zamanda devletin emrinde toplumun güvenliğinden sorumludur. Ulema sınıfı devletin memuru olarak toplumla sürekli ilişkide bulunma nedeniyle devleti temsil eder. Ayrıca devlet halk nezdinde memurlarla temsil edilmektedir. Osmanlı nizam-ı alem anlayışının en önemli kavramlarından olan adalet ve din kurumu da büyük ölçüde Ulema tarafından temsil edilmektedir (Bıçak,2013: 323).

Türklerin İslamiyet'i kabul ettikten sonra bütün hayat tarzlarında olduğu gibi ekonomik faaliyetlerinde de bir takım değişimler olmuştur. Özellikle iktisadi alanda oluşturulan kurumlar toplumun ekonomik, yardımlaşma ve dayanışma gibi faaliyetlerini

düzenlemiştir. İslamiyet'in kabulünden sonra oluşturulan örgütlenmeler ile ekonomik alanda kurumsallaşmalar başlamıştır. Ekonomik faaliyetlerin devlet tarafından yürütülmesi ya da devletin bu konuda katkıda bulunması bir gelenek haline gelmiş, Selçuklu ve Osmanlılarda ticaretin gelişmesi için ticaret güzergahlarına dünyanın en bakımlı yolları, kervansarayları ve hanları inşa edilmiş ve bu yolların güvenliği devlet tarafından sağlanmıştır (Alkan ve Yıldızgil, 2018: 241).

Türk kültür tarihi açısından üzerinde durulması gereken, ekonomik yapıyı oluşturan ve XIII. yüzyıl Anadolu'sunda ortaya çıkan örgüt ya da kurumlardan biri olan Ahilik ve onun temsil ettiği esnaf örgütleridir. Ahi, Arapça bir sözcük olarak kardeşim anlamına gelmektedir. Ahilik teşkilatı ve esnaf örgütleri, bünyesinde kardeşlik ilkesini barındıran ve birey olarak bazı niteliklere sahip olmayı zorunlu kılan sosyal kontrol aracıydı (Turan, 2014: 350).

Ahi Evran ismiyle bilinen İranlı Şeyh Nasirüddin Mahmud, ahlaki bilgiler veren alçakgönüllülük, yiğitlik, eli açıklık, başkalarını sevmek, dünya malına önem vermemek, hoşgörü gibi ahlaki temellere dayanan Ahi Teşkilatı'nı kurmuştur. Ahi Evran, kurmuş olduğu Ahi Teşkilatı'nın başkanı ve aynı zamanda "Ahi Babası"dır (Akbaş, Bozkurt ve Yazıcı, 2018: 168). Anadolu'da Kayseri şehrine yerleşerek bir deri dükkanı açmış ve çevresindeki esnaf arasında Ahilik anlayışının yerleşmesini sağlamıştır (Akgündüz, 2014:11-12). Ekonomik hayatı düzenleyen Ahilik, bireylerin meslek edinmeleri ve iktisadi şartlarının iyileşmesinde önemli rol oynaması dışında teavün sandığı ile loncaya mensup ihtiyarlara, fakirlere, yetim ve dullara maddi açıdan destek olmuştur (Gökalp, 1976: 152).

Zamanın gereklerine göre Ahi Teşkilatları farklı özellikler kazanarak lonca isimli esnaf örgütlerine dönüşmüşlerdir. Bu şekilde ortaya çıkan loncalar uzun yıllar boyunca Osmanlı imalathane ekonomisinin devlet kontrolündeki temel yapıtaşını oluşturmuşlardır (Akbaş, Bozkurt ve Yazıcı, 2018: 173). Kapalı bir toplum olan loncalar, üyelerine ahlak kurallarını aşıl原因, ekonomik ve sosyal güvenceler sağlayan, meslek bilgisi ve sevgisini aşıl原因, haksız rekabeti önleyen bir üretim sistemi görevini görmüştür (Bıçak, 2013: 319).

Osmanlı Devleti'nin toplumsal ve siyasal yapısını anlayabilmek için toprak sistemine değinmekte fayda vardır. Osmanlı ekonomik ve sosyal yapısı kendisinden

sonra gelen Türkiye Cumhuriyeti devletinin ekonomik karakteri ve sosyal yapısını etkilemiştir. Diğer bir deyişle, küçük köylü-aile işletmelerine dayanan sosyo-ekonomik yapıyı, Osmanlı toprak sistemine borçluyuz. 1950'ye kadar Türkiye ekonomisi ve sosyal yapısı Osmanlı dönemindeki yüzyıllık geleneksel ana karakterini korumuştur (İnalçık, 2009: 245). Osmanlı Devleti de gelişip fethettikleri topraklar genişleyince, bu topraklarda kendilerinden önceki Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları ve Beylikler gibi toprağı işleyip idare etmişlerdir (Halaçoğlu, 1991: 78).

Osmanlı toprak sistemi, Türk tarihinin bütünü içinde, başlangıcından itibaren, yaşanan coğrafyanın ve onun üzerinde yaşayan insanların yaşam tarzlarının, inanç ve ülküleri doğrultusunda, özgün bir gelişim çizgisi izlemiştir. Kendinden önceki Türk devletlerinde uygulanan toprak sistemlerini geliştiren Osmanlı Devleti, başlangıçtaki çekirdek ve öz yapıyı muhafaza ederek yeniden şekillendirmiştir. Devletin büyümesine paralel olarak toprak sistemi Osmanlı'da mükemmelliğe ulaşmıştır (Dikici, 2005: 324-325).

Ekonomik sistemi tarıma dayalı olan devletlerin, toprak sorunlarını çözmesi, karmaşık ve zorlu bir iştir. Bu sorunların çözümü ve kamusal yararın en üst seviyede tutulabilmesi için gelişmiş bir örgütlenmeyi gerekli kılar (Aydoğan, 2006: 671). Osmanlı ekonomik yapısının temelini oluşturan toprak sistemi, hukuki-mali ve idari-askeri olmak üzere ikiye ayrılır (Bıçak, 2013: 317). Toprak düzeni devletin yapılanmasını şekillendirmiştir. Osmanlı Devleti'nde gelirlerin büyük kısmını topraktan alınan vergiler oluşturmaktaydı. Topraklar vergilerine ve kullanım amaçlarına göre sınıflara ayrılmıştı. Türk ordusunun büyük bir kısmının temini ve yerleştirilmesi toprak düzeni yani tımar sistemi ile çözülmüştür (Dikici, 2005: 323).

Saray teşkilatında yer alan yüksek rütbeli devlet memurlarına, savaşta başarıları ve hizmetleri karşılığında verilen ve geliri padişah ve ailesine ayrılan sınıflandırılmış araziler bulunmaktadır. Toprak sistemi içerisinde en önemli vurgu ise tımar sistemine yapılmalıdır. Taşra yönetiminin temelini oluşturan tımar sisteminde, tımar sahiplerine verilen tımar arazilerinin mülkiyeti devlete aitti. Belirli bir asker yetiştirmek üzerine verilen bu topraklar, tımar sahiplerince ekilmek zorundaydı. Belirli bir süre ekilmeyen topraklar, tımar sahiplerinden alınırdı (Alkan ve Yıldızgil, 2016:

231). Bu sistemde devlet, vergi toplamak ile uğraşmazken savaş dönemlerinde tımar sahiplerince savaşa hazır şekilde devletin emrinde bir ordu bulunmaktaydı.

Devlet, tımar sahipleri aracılığıyla üretimi denetliyordu. Devlet yerel yönetimin sorumlularını atamak, görevden almak ve yerel halkın sorunlarıyla ilgilenmek zorundaydı. Devletin atama ve görevden alma yetkileri, tımar sahipleri üzerinde merkezin kesin denetimini sağlamaya yardımcı olmaktaydı (Kongar, 2006: 59). Devlet imparatorluğun en uzak noktalarına tımar sistemi sayesinde ulaşabiliyordu. Tımar sahibi bulunduğu bölgede devletin temsilcisi olmasına karşın bir yerlinin ayrıcalıklarına sahipti. Tımar sistemi ile ordu ülke içinde yaygınlaşmış ve bu ordu mevcut sınırlar içinde jandarma görevi görerek merkezi otoriteyi güçlendirmekteydi.

Tımarlı askeri birlikler hem tarımsal üretimin devamını sağlamış hem de padişah otoritesini temsil etmiştir. Bu yönüyle devlet eliyle ve devletin yönlendirmesiyle oluşan bir güçten ve siyasal otoritenin güçlü etkisiyle oluşan bir siyasal kültürden söz edebiliriz. Bu siyasal kültür Anadolu Selçuklularından kalan İktâ sisteminin en kusursuz haliyle Osmanlı devletine miras olarak geçmesinin bir sonucunda oluşmuştur. Aynı zamanda toprak üzerinde özel mülkiyetin tımar sistemi nedeniyle oluşamaması, toplumsal sınıfların bir güç olarak devlet karşısında yer alamaması sonucunu da doğurmuştur(Ateş, 2017: 36).

Batı’da devlet, bir sınıfın öteki sınıfı ezmek için kullanıldığı bir araç halini almışken, Osmanlı toprak yapısında özel mülkiyet kısıtlı olduğundan toprağa dayalı bir sınıf oluşmamıştır. İslam inancında mülk (toprak) yalnızca Allah’a aittir. Bu nedenle zenginlik ve mülk sahibi olmak İslamiyet’te hoş karşılanmamıştır. Osmanlı toplum yapısı özel mülkiyetin oluşmamasından dolayı devlet anlayışı mülkiyetsizlik ve sınıfsızlık temeline dayanmıştır. Osmanlı Devleti’nde toprağa dayalı bir sınıf oluşmamıştır (Bıçak,2013: 323-324). Burjuva sınıfı oluşmadığından toprağı işleyen toplum köle statünde tanımlanmamış, aksine Türklerde devlet halk, halk da devlet olarak tanımlanmıştır (Dikici, 2005: 325). Toplumun sosyo-ekonomik yapısı devlet güvencesinde bireyin yararına göre şekillenmiştir. Devlet halkın refahına göre hareket etmiş, Nizam-ı Alemleri gerçekleştirmek için adaleti en iyi şekilde sağlamaya çalışmıştır.

Osmanlı siyasal ve toplumsal düzeninde devletin ilk kurulduğu andan itibaren feodalitenin engellenmesi için adalet sistemi sağlanmaya çalışılmıştır. Nizam-ı Alem

ilkesinin sağlanması adalet ile ilgiliydi. Çünkü adalet, toplum düzeninde bireylerin yerini koruyan, devlet çarkının devamlı dönmesini sağlayan, devletin egemenlik aracıdır. Ayrıca adaleti sağlamakla bireylerin devlete bağlılığı artmakta ve devletin soyut çıkarlarına önem verilmesi sağlanmaktadır. Böylece yöneticilerin devletin devamını sağlamak üzere, devlet için en iyinin olduğuna da karar vermekte, devlet her şeyin üstünde olduğundan kutsal kimliği gereği öncelikle korunacak varlık olmaktadır.

3.1.2. Osmanlı Devleti'nde Modernleşme Hareketleri

Yenidünya düzeninde ulus-devlet ve ulusal iradenin ortaya çıkmasıyla birlikte yurttaş kimliği belirginleşmiştir. Toplumdaki her birey yurttaşlık fikrine katkıda bulunarak ve ona itaat ederek ulus kimliğini kurmaya veya benimseye başlar. Bu yeni kimlik bireyi tek bir dil, bayrak, vatan gibi sembolleri kabullenmeye ve bu sembolleri kabul etmeyenleri dışlamaya, ötekileştirmeye yönlendirir. Avrupa'da başlayan ulus, siyasi birlik, bağımsızlık ve milliyetçilik gibi yeni fikir akımları insanları hatta devletleri bile kimlik inşasına yönlendirmiştir. Ulus kimliği bireyleri feodal bağımlılıklardan, kulluk konumundan kurtarmış ve “ulus”, “yurttaş” gibi soyut anlamlar içeren kavramlar etrafında birleştirmiştir. Fakat aynı zamanda, bireylerin birinden farklılaşmadığı düşüncesinin temeli bu “ulus”, “yurttaş” gibi soyut anlamlar içeren bu kavramların ön plana çıkarılmasıyla kurulmuştur (Ağaoğulları, 2010: 197-198). Böyle siyasi bir ortamda kimlik inşasına veya ulus devlet kavramına sırt dönen devletlerin yıkılma dönemleri başlamıştır. Yüzyıllar boyunca birçok farklı halkı bir arada tutan Osmanlı Devleti gibi bir imparatorluğun ulus, bağımsızlık gibi düşüncelerden etkilenmemesi imkansız bir hal almıştı.

16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti'nin siyasi ve yönetsel yapısı değişmeye başlamıştır. Fetih ve vergiler üzerine kurulu Osmanlı maliyesi bu dönemden itibaren savaş ganimetlerinin azalması üzerine toplumsal ve ekonomik yapıda bozulmalar başlamıştır. Bozulan sosyo-ekonomik yapıyı düzeltmek üzere ekonomik ve askeri alanda reform yapma gerekliliği görülmüştür. Osmanlı, ilk defa batının üstünlüğüne 1686-1699 yılları arasında Macaristan'da alınan büyük yenilgilerin tesiriyle farkına vardı. 17. yüzyıldan sonra gerileme dönemine giren Osmanlı Devleti'nde ıslahatçılar I. Süleyman'ın “Altın çağı” olan dönemini yeniden canlandırmak üzere ıslahatlara başlamışlardır. Özellikle 19. yüzyılda saray gittikçe artan

batı hayranlığı düşüncesine kapıldı. Devlet ve toplum düşüncesinde temel değişikliğin gerektiği kararlı ve kesin bir modernleşme hareketi Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla başlamıştır (İnalcık , 2013b:42).

Osmanlı Devleti'ni reform yapmaya yönelten iç sebepler ekonomik ve toplumsal hayattaki bozulmanın etkisiyle olmuştur. Bu dönemde görülen yüksek enflasyon, sipahilerin topraklarını terk etmesi, tımar sisteminin bozulması, yeniçerilerin ticarete atılması ile merkezi otoritenin zayıflaması ile ayanların gücünün artması gibi nedenler devleti reform yapmaya yöneltmiştir. Osmanlı otoritesinde görülen zayıflama devleti ebed müddet düşüncesinin temel felsefesinden biri olan adalet kavramının zulme dönüşmesi sonucunda devlet-toplum düzeni bozulmuş bu durum ise halkı isyana, seçkinleri reform yapmaya yönlendirmiştir. Özellikle Osmanlı ekonomisini ve toplumsal yapıyı belirleyen tımar sisteminin bozulması vergi ve asker toplamayı zorlaştırmıştır. Toprak sisteminden elde edilecek vergiler iltizam usulüne göre toplanmaya başlanmış bu durum Osmanlı toplumsal yapısında feodal sınıfa benzeyen güçlü bir sınıf olan ayanları ortaya çıkarmıştır (Akşin, 2018:14). Bu durum Osmanlı yönetim anlayışında etkili olan merkeziyetçilikten, zayıflamış, otoritesini yitirmeye başlayan bir düzene kayış anlamına gelmekteydi (Heper, 2015: 63).

Osmanlı Devleti Batı başkentlerine gönderdikleri memurlarla Avrupa'da meydana gelen gelişmeleri raporlamaları ve teknolojik gelişmeleri bildirmelerini istemiştir. Özellikle askeri reformlara önem veren Osmanlı padişahları, Osmanlı eski gücünün ancak gelişmiş bir ordu ile sağlanabileceği düşüncesindeydiler. Osmanlı reform hareketlerine yönelten düşünce, devletin çöküşünü engellemektir. Çünkü devlet eskisi kadar güçlü değildi ve temelde mali nedenlerden dolayı siyasal alanda etkisini ve gücünü eskisi kadar hissettirememektedir. Devletin tekrardan yükselmesi için hem içte hem de dışta barışın, adalet ve düzenin sağlanması zorunlu görülmüştür (Berkes, 2018: 92).

18. yüzyıldan sonra Reform hareketleri Osmanlı toplumsal yapısında kültürel ve bilimsel alanlarda önemli değişiklikler yarattı. Reform döneminde Osmanlı matbaası kuruldu. Avrupa ülkelerine özellikle Fransa'da hükümet yöntemleri, eğitim ve askeri sistemlerin incelenmesi amacıyla devlet adamları görevlendirildi (Ersanlı, 2003: 54). Osmanlı'da 18. yüzyılda yapılan reformlar padişahların ömrü ile sınırlı kalmış ve

yapılan reformlar imparatorluğun dağılışıını durduramamıştı. Fransız İhtilali ile başlayan ve Avrupa'ya yayılan milliyetçilik hareketleri Osmanlı Devletini etkilemiştir. Özellikle Balkan topraklarında başlayan ayrılıkçı hareketler, Anadolu'da oluşan kaos ve asayişsizlik ortamı, Osmanlı merkezi otoritenin zayıfladığının göstergeleri arasındadır. Bu dönemde Tımar sisteminin bozulmasıyla birlikte vergilerin önceden satılmasıyla ortaya çıkan yeni vergi düzeni olan iltizam usulü ile “ayan” denilen yeni bir ekonomik güç ortaya çıkmıştır. Merkezi otoriteye karşı siyasi bir güç olarak rakip olan bu sınıf, merkezi otoriteye karşı ilk zaferini Senedi-i İttifak ile kazanmıştır (Ayata ve Yücel, 2015:43-44).

2. Mahmut ile Osmanlı Devletinde ilk anayasal gelişmeler başlamıştı. Osmanlı klasik yapısının bozulması neticesinde ortaya çıkan ayanlar ve padişah arasında imzalanan bu antlaşma ile merkezi yönetime kafa tutan valilerin bağılılıklarını yeniden sağlamaktı (Gümüšoğlu, 2014: 72). Bu antlaşmanın anayasa hukuku açısından önemli maddeleri kısaca şöyle sıralanabilir:

- 1-Devletin dayandığı temel padişahın otoritesidir ve herkes uymak zorundadır.
- 2-Padişah emir ve yasaklarının Sadrazam'dan geçmesi.
- 3-Padişah haksız yere ayanları cezalandırmayacak ve sürgün etmeyecek
- 4-Vergilerin toplanmasında ayanlar yardımcı olacak ve devlet otoritesi korunmaya çalışacaktır (İnalcık, 1964:605).

Böylece Osmanlı tarihindeki ilk anayasa ortaya çıkmış oldu. Uzun süreli ayakta kalamayan bu antlaşma, toplumsal yapıda meydana gelen çöküşleri engelleyemedi. Avrupa'da alınan yenilgiler ve toprak kayıpları devam etmekteydi. 19. yüzyılda özellikle 2. Mahmut döneminde başlatılan reform hareketleri sadece askeri alanları kapsamamış; ekonomi, dil, eğitim, sanayi, toplumsal yapı gibi tüm alanları kapsar nitelikteydi.

Osmanlı Devleti'nin modernleşme ile birlikte siyasi yapısı ve devlet toplum ilişkileri değişmeye başlamıştır. Modernleşme hareketlerinin temel amacı olarak devletin devamını sağlamak amacıyla yapılmış ve Batı bu modernleşme sürecinde örnek alınmıştır. 17. 18. ve 19. yüzyıllar içerisinde yapılan askeri, idari ve toplumsal reformlar Osmanlı Devleti'ni gerileme ve çöküşten kurtaramamıştır. 2. Mahmut'un yerine tahta

geçen Abdülmecit, tek taraflı olarak kendi iradesiyle Mustafa Reşit Paşa tarafından hazırlanan; Osmanlı Devleti'nin modernleşme sürecinin ilk ve önemli adımını olan 1839 Tanzimat Fermanı'nı ilan etmiştir. Tanzimat ilan edilme şekliyle Fransız Devrimi'nde ilan edilen Halklar Bildirgesi gibi halk hareketi sonucunda değil padişahın tek taraflı iradesiyle ortaya çıkmıştır (Gümüsoğlu, 2014: 80). Devlet yapısında bir değişiklik getirmemekle birlikte devletin idaresini sağlamak amacıyla, Müslüman ve Hristiyan bütün tebaanın can, ırz, namus ve mal güvenliğini sağlamayı; mahkeme olmadan kimsenin cezalandırılmayacağı, verginin düzenli ve adaletli bir şekilde ödenmesini sağlamayı; askerlik ödevinin düzenli bir şekilde uygulanmasını sağlama şartlarını içeren Tanzimat Ferman'ı ilan edilmiştir (Kongar, 2006: 66). Bu fermanla modernleşme sürecinin toplumsal ayağı oluşturulmaya çalışılmıştır. Tanzimat Fermanı, toplumun tüm üyelerinin ırk, din gibi farklılıklara bakılmaksızın aynı potada eritilme çabasıdır. Tanzimat Fermanı'nda kişi haklarının kanunlar çerçevesine alınmasında Avrupa'da etkili olan liberalizm ve 1830 İhtilallerinin izleri görmek mümkündür (Armanoğlu, 1997: 223).

Gayrimüslim halkın, eşitlik, vergilendirme, toprak mülkiyeti gibi konularda talepleri Osmanlı Devleti'nin Batılaşmasına yardımcı oluyordu. Batılaşma ile birlikte devlet Tanzimat Fermanı ile değişen zihniyete uygun kanunlar yapmak ve kanunların uygulamasını denetlemek üzere yeni kurumlar oluşturmaya başlamıştır. Vilayetlerde idare meclisleri kurulmaya başlanmış, ceza ve temyiz mahkemeleri kurularak Osmanlı tebaasına özellikle gayrimüslimlere mahalli idarelerde bir söz hakkı verilmekteydi (İnalcık, 2013a: 63-64). Bu durum Tanzimat Döneminin modernleşmeyi kurumsal boyutlarıyla ve devlet desteği ile gerçekleştirdiğini göstermektedir. Tanzimat ile birlikte Osmanlı bürokrasisinde değişimler yaşanmıştır. Toplumsal hiyerarşinin dar olduğu Osmanlı Devleti'nde piramidin alt kısmını dolduran devlet dairelerine alınmaya başlayınca piramidin alt ve üst kısımları genişleyeme başlamıştır. Bürokrasinin alt ve üst kısımlarını beslemek üzere batı tarzı okullar açılmıştır (Mardin, 2016:58).

Osmanlı siyasal kimliğinde Tanzimat ile birlikte geleneksel yapı çözülmeye başlamıştır. Tanzimat'ın getirdiği eşitlikçi siyaset Bu siyasal kimliğin çözülmesinde en önemli faktördür. Tanzimat Dönemi'nde yapılan reformlar noktasında Osmanlı çabasının en önemli nedenlerinden biri de öncelikle Müslüman ve Gayrimüslim halkın eşitliği anlayışının resmi olarak halka ve Avrupa'ya açıklanması şeklinde tespit

edilebilir. Kimlik bağlamında bu eşitlik siyaseti, Osmanlı toplum yapısını belirleyen ve geleneksel farklılaştırıcı ve ötekileştirici anlayışa sahip millet sisteminin yavaş yavaş sarsılmasına neden olmuştur. Temelinde din ve inanç farklılığı esasına dayanan Geleneksel Osmanlı kimliği, Tanzimat ile birlikte yerini eşitlikçi bir anlayışa bırakmıştır (Okumuş, 2005: 18).

Tanzimat döneminde devlet ve toplum arasındaki ilişkileri belirleyen Şeriat ve din faktörü idi. Bu dönemde toplumda ve devlette meydana gelen yapısal değişikliklerin sonucunda devletin laikleşmeye doğru gitmesiyle, Osmanlı millet sistemi geri plana atılmaya başlanmıştır (İnalcık, 1964: 621). Bu egemenlik anlayışında devlet, otoritesini temelde dinden almakta idi. Tanzimat ile dünyevileşmenin bu dönemde başlamasıyla birlikte dinin ve “dini bürokrasi”nin egemenlik alanları sınırlandırılmakta, merkezi bir ağırlığa sahip olan din faktörü bu ağırlığını yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Osmanlı toplumunda yeni açılmaya başlanan kurumlar Avrupa’da ortaya çıkan Sekülerizm tarzı laik kurumlar tesis edilmiş, Laik siyasal alan yavaş yavaş dinin karşısında genişlemeye başlamış ve böylece soyut bir devlet anlayışı ortaya çıkmaya başlamıştır (Okumuş, 2005: 12).

Adaleti ve eşitlikçi bir anlayışı tesis etmek için yeni kurumlar oluşturulmuştur. Bu düşüncüyü sağlamak üzere yazılı hukuk kuralları aracılığıyla Osmanlı Devleti’nin yerel, bölgesel ve bireylere göre farklılık gösteren uygulamaları kalkmıştır. Busayede egemenlik ilişkilerinde meşruluğun kaynağının değişmeye, yönetim alanında merkezin yerele daha fazla hakim olmaya başlamıştır. Yönetim konusunda egemenliğin kaynağının değişmeye başlaması, siyasal ve toplumsal anlamda algıların değişmesini de beraberinde getirmiştir. Yapılan uygulamaların ve atılan adımların temelini ve meşruiyetini yazılı hukuk kuralları oluşturmakta ve toplumu bütünüyle kapsayan eşitlikçi bir bakış açısıyla güvence altına almaktadır. Bu durum Osmanlı Devleti’nin bir hukuk devleti olduğunu göstermese de kuruluşundan beri izlediği geleneksel yönetimden ve geleneksel aklından ciddi bir dönüşüm olarak değerlendirilebilir. Bu durum siyasal kültür bağlamında değişimin önünü açan bir uygulamadır. Reayanın ve padişahın kullarının toplumsal statüsü değişmeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti’nde Kırım Savaşı’ndan sonra hazırlanıp imzalanan bir diğer anayasal gelişme ise Islahat Fermanı’dır. Tanzimat Fermanı’ndaki eşitlik esasını

sağlamak üzere temel haklar güvence altına alınmıştır. Müslümanlar için herhangi yeni bir hak söz konusu değildi ve sadece Gayrimüslim tebaa lehine haklar içermekteydi (Sander, 2009:311).

19. yüzyıl reformlarında Osmanlı İmparatorluğunun, Avrupa tarzı eğitim alan, siyasal bakımdan etkili grupların ortaya çıkmasını sağladı. Tanzimat ve Islahat Fermanı'nın sağladığı şartlar ve reformların sadece Hristiyan topluma yönelik olması olumsuz tepkilere neden olmuştur. Diğer bir tepki ise, padişahın yetkisini sınırlandırmak üzere yapılan reformlarla birlikte, bu yetki sınırlamasını uygulatacak herhangi bir yasama organının kurulmamasıydı. En önemli tepki ise yapılan Tanzimat Fermanı'nın imparatorluğun çöküşünü engelleyememesiydi (Kongar, 2006:67). Bu tepkilerin sonucunda ortaya yeni bir sınıf çıkmıştı. Bu sınıf Sultan III. Selim'den itibaren çeşitli alanlarda temsilciler ve öğrenciler Avrupa tarzı eğitim almak üzere yurtdışına gönderilmeye başlamıştı. Bu öğrencilerin oluşturduğu ve Avrupa'da özgürlük, milliyetçilik, vatan gibi fikirlerle tanışan Genç Osmanlılar veya Yeni Osmanlılardı. Yeni Osmanlılar Cemiyeti, Osmanlı Devleti'nde anayasal ve meşruti monarşinin kurulmasını hedeflemekteydiler. Bu amaçları ile Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren devletin siyasal yapısını değiştirmeyi hedefleyen ilk hareket olmuştur (Sander, 2009: 316).

19. Yüzyılda yıkılışı engelleyemeyen Osmanlı Devleti'nde batı tarzı eğitim veren modern eğitim kurumları inşa edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin kaderi şimdi bu Tıbbiye, Harbiye ve Mülkiye gibi modern eğitim kurumlarında yetişmiş vatansever hisleri gelişmiş askeri-bürokratik sınıfın çabalarına bağlıydı. Fransız Devrimi'nin getirdiği özgürlük, eşitlik, vatan idealleri ve milliyetçilik ideolojisiyle yetişmiş ve devlet-i ebed müddet düşüncesiyle devletin nasıl kurtarılacağı hakkında şiddetli tartışmalar yapmışlardır (Örmeci, 2010: 97). Bu tartışmalar Osmanlı'da Batılı düşüncelerin yaygınlaşması ve siyasi-toplumsal hareketlerin benimsenmesi şeklinde edebiyatta kendisini göstermiştir. Genç Osmanlıların fikir adamları Namık Kemal, Ziya Paşa, Mithat Paşa gibi önemli edebiyat adamlarıydı (Lewis, 2017:188).

Avrupa'da ortaya çıkan milliyetçilik fikri, Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslim milletler arasında erkenden kabul edilmeye başlandıysa da Türkler arasında kabul görmesi, diğerlerine oranla daha geç olmuştur (Vatandaş, 2010: 116).

Osmanlı toplum yapısı millet sistemi üzerine kuruluydu. Bu millet sisteminde milletler ırk veya düşüncelerine göre değil, kabul ettikleri din faktörüne göre ayrılmıştı. Avrupa’da ortaya çıkan ulusçuluk fikri ile gayrimüslimlerin milli kimlik etrafında toplanmaları, Osmanlı millet sisteminin çöküşünü beraberinde getirmiştir. Yeni Osmanlılar devletin kurtuluşunu yeni bir “Osmanlı Kimliği” düşüncesinde aramışlardır (Ayata ve Yücel, 2015:45). Osmanlı Devleti’nde uygulanan millet sisteminde Yahudi ve Hristiyan dinlerine atıfta bulunmaktaydı. 2. Mahmud’un Rumeli seyahati sırasında Şumnu’da toplanan gayrimüslimlere söyledikleri Osmanlı Millet sistemini açıklamaya uygundur:

“Siz Rumlar, siz Ermeniler, siz Yahudiler, hepimiz Müslümanlar gibi Allah’ın kulu ve benim tebaamsınız; dinleriniz başka başkadır, fakat hepiniz kanun ve İrade-i Şahanemin himayesindesiniz” (Vatandaş, 2010: 115).

2. Mahmud’un söyledikleri millet sisteminin toplumların dinine göre ayrıldığını göstermekteydi. Yeni Osmanlılar’ın kurmaya çalıştığı “Osmanlı Kimliği” farklı din ve inanışlardan öte ortak bir ulus inşa etmekte; bu ulusta “Osmanlı Milleti” idi (Yıldız, 2001: 59). Osmanlı Devleti’nde halk arasında ki farklılıkları benzer hale getirmek, yaşanan sorunların çözümü ve gerileme için kurtuluş yolu olarak görülmüştür. İmparatorluk sınırları dahilinde yaşayan halkın dil, din farkı göz etmeden, tek bir potada eritmek, eşit vatandaşlığa dayalı bir kimlik üzerine kurulu Osmanlı milleti yaratılmak istenmiştir (Durgun, 2014: 62).

Yeni Osmanlıların etkisiyle 2. Abdülhamit döneminde Osmanlı’nın ilk anayasası olan Kanun-i Esasi’nin kabul edilmesiyle Meşrutiyet ilan edilmiştir (Engin, 2016: 70). Modernleşme ve yenileşmenin halk nezdinde kabul görmesi için benimsenen yöntem eski tarz usulde olup; devlet izni olmadan hiçbir değişimin olamayacağı gibi, değişimin halk nezdinde kabulü içinde devlet tarafından yapılmasıydı (Durgun, 2014: 34). 2.Abdülhamit Meşrutiyet ile birlikçe geçilen anayasal düzeni Osmanlı-Rus savaşını bahane ederek meclisi feshederek anayasayı rafa kaldırmıştır. Bu dönemde 2. Abdülhamit tüm ulusal ve liberal hareketleri yasaklamış, Genç Osmanlıların devamı niteliğinde olan Jön Türk hareketi 1889 yılında tekrardan örgütlenmiş ve derneğin ismini Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak değiştirmiştir (Gümüşoğlu, 2014: 251). Yeni Osmanlılar ile Abdulhamid yönetimi arasında ki mücadele I. Meşrutiyet ile sona ermesinden sonra Yeni Osmanlılar’ın devamı niteliğinde olan Jön Türkler ile

kaldığı yerden devam etmiştir. Yeni Osmanlıların düşünceleri, kadroları Jön Türkler kuşağını beslemiştir (Sadoğlu, 2010: 107)

2. Abdülhamit'in meşrutiyeti rafa kaldırmasından sonra Müslümanların eski ihtişam ve hakimiyetlerini yeniden kazanma amacının sonucu olarak İslam birliği politikası ortaya çıkmıştır. Ulus ve milliyetçilik ideolojilerin sonucunda başarısız olan Osmanlıcılık fikri bu dönemde yerini İttihad-ı İslam yani Osmanlı-İslam Milleti fikrine bırakmıştır (Yıldız, 2001: 63). Abdülhamit Osmanlı sultanın taşıdığı Halifelik sıfatını kullanarak, ortak Hristiyan toplumlarına karşı Müslüman halkı İslam bayrağı altında bir araya getirmeyi hedeflemiştir (Mardin, 1991:94). Fakat İslamcılık politikası Osmanlıcılık düşüncesiyle aynı kaderi paylaşmış ve imparatorluğun çöküşünü engelleyememiştir.

Sultan II. Abdülhamid'in meşrutiyeti ve meclisi feshederek kurduğu baskıcı rejimde devleti ebedi müddet düşüncesiyle devletin kurtuluşu için yeni arayışlara başlamıştı. Abdülhamit döneminde Mülkiye ve Harbiye'de eğitim gören öğrenciler arasında Yeni Osmanlıların düşünceleri yayılmaktaydı. Kanun-i Esasi rafa kaldırıldıktan sonra sağlığını tekrardan kazandığı söylenen V. Murat'ı yeniden tahta geçirmek için şehzadenin oturduğu Çırağan Sarayına iki başarısız silahlı girişim olmuştu. Ancak, harekete önderlik eden Ali Suavi baskın esnasındaki arbedede öldürüldü. Osmanlı tarihindeki ilk sivil darbe böylece sona erdi. Uzun bir zaman içerisinde başka bir örgütlü eylem olmadı ve Jön Türk üyeleri yurtdışına kaçarak mücadelelerini burada vermeye başlamışlardı (Zürcher, 2000: 130).

Padişahı devirmeye yönelik girişim başarısız olmuşsa da Jön Türkler'in ismi öğrenciler arasında yayılmaya başlamıştı. 2. Abdülhamid'in imparatorluğun toprak kaybını durduramaması ve baskıcı yönetimi karşısında orduda ve devlet bürokrasisinde hızla kendisine sempati besleyen destekçi sayısını arttıran İttihat ve Terakki Cemiyeti, yurtdışındaki Jön Türk hareketlerini de tek bir çatı altında toplamayı başararak istibdat rejimini yıkmanın yollarını aramaktaydı. Bu amaçla İttihat ve Terakki, 1889'da Mekteb-i Tıbbiye'de anayasal düzeni tekrardan getirmek amacıyla dört öğrencinin girişimiyle İttihad-ı Osmani Cemiyetini kurmasıyla ortaya çıkmıştır (Akşin, 2017: 48-49). İttihat ve Terakki Cemiyeti hazırladığı nizamnamede kuruluş amacını şu şekilde açıklamaktadır:

“Mevcut hükümetin adalet, eşitlik, hürriyet gibi insan haklarını ihlal eden ve bütün Osmanlıları gelişmeden alıkoyarak vatani yabancı tahakkümüne düşüren idare tarzını

İslam ve Hristiyan vatandaşlarımızı uyarmak amacıyla kadın ve erkek bilcümle Osmanlılardan oluşan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti teşekkül etmiştir”(Lewis, 2017: 285).

Osmanlı milliyetçiliği de meşrutiyetçiliği 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'yla ve bu savaşın bitimindeki ilk Rus Devrimi'yle bir kıpırdanma belirtisi göstermişti. Avrupa'nın en büyük emperyalist güçlerinden biri Asya devleti karşısında büyük bir hezimet yaşamıştı. Bu hezimetin getirdiği kargaşada Çar, Rusya'da bir yasama meclisini kurarak bir ölçüde meşrutiyetçiliği kabule etmişti. 1905 Rus devriminden sonra geri kalmış olmasına rağmen İran'da da beklenmedik şekilde devrim olmuştu. Gerçekleşen bu iki devrim Osmanlı muhalefet hareketine esin kaynağı oluşturunuyordu (Zürcher, 2000: 134). Japonya'nın amaçlarıyla aynı hedefi paylaşan cemiyet, imparatorluğu parçalanmaktan ve Batı'nın ekonomik, mali denetimlerinden kurtulmak üzere kapitülasyonları kaldırmayı amaçlamışlardı. 1908 yılında Reval'de Boğazlar, İstanbul ve Makedonya'nın geleceğini masaya yatırmak üzere İngiliz ve Rus Monarkların toplanması İttihatçıları harekete geçirmiştir. Balkanlar'dan başlatılan baskılarla 2. Abdülhamit 1908 yılında II. Meşrutiyeti ilan etmiştir (Akşin, 2017: 147). II. Abdülhamid dönemini baskı ve şiddetin sürdüğü bir zaman dilimi olarak tanımlayan Bernard Lewis II. Meşrutiyet'in ilanı için şunları söylemektedir:

“Abdülhamid baskısının uzun gecesi sona ermiş, hürriyetin şafağı sökmüştü. Meşrutiyet yeniden ilan edilmiş, seçimlerin yapılması talimatı verilmişti. Türkler ve Ermeniler sokaklarda kucaklaşmaktaydılar, hürriyet ve kardeşlik devri gelmişti. O dönemin yazıları, kuşkucu Avrupa basınında bile yankılanan neredeyse çılgın bir sevinci yansıtmaktaydı”(Lewis, 2017:286).

II. Meşrutiyet uzun süreli olmadı ve İttihatçı aleyhtarı olan gazeteci Hasan Fehmi'nin öldürülmesi ve ertesi gün yapılan cenaze töreni itttihatçılar aleyhinde kitle gösterisine dönüştü. 13 Nisan 1909 yılında İstanbul'daki Avcı taburlarının askerlerinin sokaklara dökülmesi ve “Şeriat isteriz” sloganıyla ayaklandılar. 15. Nisan'da itibaren isyanı bastırmak üzere isyancılara karşı askeri sefer başlatıldı ve Hareket Ordusu'nun isyanı bastırmasıyla isyan sona erdi. II. Abdülhamit tahtan indirildi ve böylece İttihat ve Terakki Cemiyeti bu tarihten başlayarak 1. Cihan Harbi'ne kadar hükümeti kontrol eden egemen bir güce dönüştü (Zürcher, 2000: 139-148). İttihat ve Terakki'nin meşrutiyetin ilanı konusundaki başarısı ile yeniden parlamenter ve anayasal düzene geçilmiş, hürriyet ve özgürlükler getirilmiş, çok partili hayata geçilmiş, milli cemiyetler kurulmuş, milli iktisat, milli sanayi gündeme gelmiştir.

3.2.DEVLET MERKEZLİ KİMLİK İNŞASI VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan Tanzimat'a gelinceye kadar Osmanlı toplumu cemaat şeklinde teşkilatlanmış ve inançlarını dilediği şekilde yaşamaktaydı. Egemenlik Osmanogulları'na ve siyasi alanda Müslümanlara aitti. Gayrimüslimler, Müslüman toplum içerisinde kendi kimlikleri koruma imkanına sahiptiler (Kösoğlu, 2008: 215).

Fransız İhtilali'nin getirdiği milliyetçilik akımı modernleşme sürecinde Osmanlı İmparatorluğu'nda farklı milletlerin uluslaşma çabaları sonucunda dağılma dönemini başlatmıştır. Buna karşı olarak devleti ebedi müddet düşüncesi ile devletin nasıl kurtulacağı sorusuna cevap aranılmaya başlanmıştır (Yıldırım, 2014:74). Soruya verilen cevaplar ve uygulamalar yeni kurulacak devletin ideolojisini belirlemiştir. Yusuf Akçura bu sorulara “Üç Tarz-ı Siyaset” makalesi ile Osmanlı Devleti'nin saadeti ve istikbali için izlenmesi gereken politikaya cevap aramıştır.

Genç Osmanlılar hareketi kuruluşundan itibaren Osmanlıcılığa ve İslamcılığa görünürdeki bağlılığını korurken, gerçekte Türk ulusçuluğu davasına bağlanmıştır. Tanzimat döneminde devletin resmi politikası olarak kabul gören Osmanlıcılık fikri İttihatçılar tarafından eleştirilmemiş, hukuki-siyasi bir boyuta sahip olmadığından ve halkı mobilize edecek bir boyuta erişmediğinden kâğıt üzerinde geçerli olmuştur (Yıldız, 2001:76).

Siyasal pragmatik bir düşünceyle oluşturan Osmanlıcılık fikri, geleneksel toplumdan bir kopuşu ifade etmekteydi. Osmanlı toplumunu, yöneten-yönetilen ayrımını esas alan ve toplumu kategorilendirmede temel kıstas olarak dini kabul eden anlayış yerine, Fransız İhtilali ile ortaya çıkan vatandaşlık ve eşitlikçi esaslara dayalı modern bir anlayışı hedeflemiştir (Vatandaş, 2010: 113). Balkan Savaşları ile birlikte Rum, Ermeni, Bulgar etnik ulusçuluk hareketleri örgütlü hareketlere dönüşmüş böylece Osmanlıcılık fikri sona ermiştir. II. Abdülhamid ile birlikte resmi bir politikaya dönüşen İslamcılık, İttihatçıların I. Cihan Harbi'nde Almanya'nın isteği doğrultusunda Doğu politikası olarak uygulanmıştır. Doğu cephelerinde alınan yenilgilerle birlikte İslamcılık politikası tarihe karışmış ve İttihatçıların ana ideolojik fikrini Türk ulusçuluğu oluşturmuştur (Yıldız, 2001: 77-78)

Türkçülük veya Türk ulusçuluğu Avrupa’da ortaya çıkan milliyetçilik akımlarıyla paralel olarak ortaya çıkmamıştır. Kimlik olarak “Türk” sözcüğü ilk defa Genç Osmanlılar tarafından kullanılmıştır. Bu durum “Millet-i Osmaniye” ya da “Millet-i İslamiye” terimlerine karşılık olarak kullanılan Türk sözcüğü konusunda ki düşüncelerinin anlam olarak net olmadığını aksine bulanık olduğunun göstergesiydi (Karakaş, 2015: 165). Net bir milliyetçilik tavrı ortaya koyamayan Genç Osmanlılar, Osmanlı toplumunun bütününe saran Osmanlı Kimliği dışına çıkamamışlardır. Tanzimat sonrası Balkan devletlerinin bağımsızlık kazanmaya başladıkları zaman bile Türk düşünürleri Osmanlı kimliği ve bütünlüğünü savunmaya devam etmişlerdir. Osmanlı ulusu düşüncesi sürekli hafızalarında yer edinmiş ve bu yüzden Osmanlı ulusu düşüncesinin reddedilmesi fikrini kabul etmemişlerdir. İttihatçılar devletin en zor zamanında artık Osmanlı kimliği fikrinin başarısız olduğunu anlamış ve hayalci bir fikirden öteye gidemeyen Osmanlı ulus fikri yerine Türk milliyetçiliğini savunmaya başlamışlardır (Arai, 2016: 16-18).

Türk ulusçuluğunun gelişimin dönüm noktalarından biri olan II. Meşrutiyet döneminde yapılan reformlar siyasal ve sosyal hayatta liberalleşmeyi sağlamıştır. Bu dönemde siyasal örgütlenmeler kurulmuş, dergi ve makaleler yayınlanmaya başlamıştır. Türkçü faaliyetler artırılmış, bu dönemde ortaya çıkan dinci hareketler engellemeye çalışılmış ve her şeye rağmen modernleşme yolunda ciddi adımlar atılmıştır. Bu dönemde artan Türk milliyetçiliği ile birlikte eski Türk tarihini daha fazla inceleme, araştırma dürtüsünü ortaya koymuştur (Ersanlı, 2003: 91).

II. Meşrutiyet, Türk düşüncesi ve Türk milliyetçilik anlayışının iktidarda yer bulmasından dolayı özellikle düşünce ve kültür alanına ilişkin milli bir süreci başlatmıştır. 1908-1923 yılları arasında çeşitli fikir akımları ortaya çıkmış ve bu fikir akımları içinde Türk ulusçuluğu ve dil çalışmalarının ağır bastığı bir dönemi oluşturmuştur (Vatandaş, 2010:174). Avrupa’da ortaya çıkan milliyetçilik akımları ile devletsiz milletler devleti yaratmaya, milletsiz devletler ise milletini yaratmaya başlamıştır. Bu dönemde yapılan kimlik inşaları dil ve edebiyattaki gelişmelerle sağlanmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti’nde 1908 yılından sonra kültür alanında ortaya çıkan gelişmelerle Türk tarihi üzerine çalışmalar yapılmış, süreli yayınlar çıkarılmaya başlanmış, dernekler açılmış ve bu süreçte Türk tarihi yüceltilmiştir. Türk ulusçuluğunun doğuşu ve Cumhuriyet fikrinin altyapısını oluşturan ve yeni kurulan

devletin kimlik inşasına katkıda bulunan Jön Türkler'in düşüncelerini anlamak için kurdukları dernekler ve yayınladıkları dergileri incelemek gerekir. Bu dernekler ve dergiler aracılığıyla halkı bilinçlendirmek ve eğitmek, Türk milliyetçiliğini daha rahat anlatmak ve bu fikir etrafında halkı toplamak amacını gütmek dışında hedeflerine daha hızlı ve organize bir şekilde ulaşmayı da hedeflemişlerdir (Yıldızlı, 2015: 454).

Burada öncelikle Türk Derneği olarak başlayan sonraları Türk Ocakları olarak değişen, Türkçü dernek, Türkçülük düşüncesinin kurumsallaşmasına ve devletin hakim anlayışı olmasına büyük katkılarda bulunmuştur. Türk Ocakları'nın yayın organı olan Türk Yurdu dergisi bu dönem için tarihe ilişkin milli bir bakış açısının geliştirilmesi ve kurumsallaşmasında bir okul görevi görmüştür.

3.2.1. Türk Derneği

Jön Türk devriminden sonra Yusuf Akçura, Rus devrimine karşı verdikleri başarısız mücadeleden sonra basın özgürlüğünün sağlandığı Osmanlı Devleti'nin başkentine göç etmiştir. Milliyetçi harekete yeni bir soluk getirmek üzere Türk Derneği'ni 18 Ocak 1908 yılında İstanbul'da kurmuş ve II. Abdülhamid'in istibdat dönemi altında "İkdam Gazetesi" içerisinde dilde Türkçülük hareketi ile kendisini ifade etmeye çalışmıştır (Sadoğlu, 2010: 128).

Kurulan bu dernek Osmanlı Devleti sınırları içerisinde kurulan ilk milliyetçi örgütlenmeydi ve Türk dili, Türk kimliğini oluşturmayı amaç edinmişti. Kuruluş nizamnamesinde derneğin siyasal bir amaç taşımadığı ve sırf bilimsel gelişmelere hizmet etmek üzere kurulduğu ifade edilmişti. II. Madde ise cemiyetin amacını, Türk diye anılan bütün milletlerin geçmiş ve bugünkü yaptıklarını, eserlerini ve tarihlerini ortaya koymak, ortaya çıkan sonucu tüm dünyaya tanıtmak ve Türk dilinin gelişmiş bir medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine katkıda bulunmak olduğunu ifade eder (Arai, 2016: 25).

Dernek kurulduktan sonra kısa bir süre içerisinde yayın hayatına son vermiştir. Dernek Osmanlıcılık ideolojisine rağmen Türkçülüğün kültürel amaçla kurulmuş ilk mekanlarından biri olmuştur (Sadoğlu, 2010: 141). Türk Derneği kısa bir sürede faaliyetlerini son vermişse de, çıkardıkları ve dernekle aynı adı taşıyan Türk Derneği dergisi gerek Türkçülük gerekse Türk dili sahasında kaleme alınan yazıları topluca

içinde bulundurmakla Türkçülüğün gelişmesine önemli bir hizmette bulunmuştur (Yıldızlı, 2015: 456).

3.2.2. Yeni Lisan Hareketi

Selanik'te aydın bir grup tarafından Osmanlının içerisinde bulunduğu siyasal ve sosyal sıkıntılar, kaybedilen topraklarla her gün daha da küçülen bir devlet karşısında ulusçuluğu ve uyanışı hazırlamak amacıyla kurulmuştur (Vatandaş, 2010: 178). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Diyarbakır delegesi olarak 1909'da Selanik'te yapılan kongreye katılıp, daha sonra buraya yerleşen Ziya Gökalp burada felsefe dersleri vermeye başlamıştır. Gökalp Selanik'te Yeni Felsefe dergisinde felsefi yazılar yazmaktaydı ve derginin Genç Kalemler ile birleşmesi ile Gökalp aynı çatı altında yazılarını yazmaya devam etmiştir. Dergi dönemin genç Türkçülerden oluşmaktaydı (Sadoğlu, 2010: 142).

Genç Kalemler dergisinin Türkçeye hizmet etmeye Ali Canip Yöntem öncülüğünde Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'ın katkılarıyla başlamıştır. Genç Kalemleri önemli kılan etken "Milli bir edebiyatın oluşması için milli bir dilin şart olduğu gerçeğidir." ilkesini benimsemiş ve hareketin özünü "Konuşma dili ile yazı dilini birleştirmek" ilkesi oluşturmuştur (Yıldızlı, 2015: 456). Bu amacı ve düşüncüyü gerçekleştirmek için harekete geçen Genç Kalemler Yeni Lisan başlıklı bir makale kaleme almış ve bu makalede dilin nasıl sadeleşeceği, sadeleşecek dil Osmanlıca mı yoksa Türkçe mi olacaktı sorularına cevap aranmıştır. Dergide Türkçeyi sadeleştirmek ve Türk ulusçuluğunun gerektirdiği yeni bir lisanı yaratma amacını neden gerekli olduğu "*Şimdi yeni bir hayata, bir intibah devresine giren Türklere yeni, tabii bir lisan kendi lisanları lazımdır*" sözleriyle ifade etmekteydi (Arai, 2016: 62-63). Yeni Lisan hareketi yazı dili olarak İstanbul Türkçesine dayanan ulusal bir yazı dili yaratma hedefine ulaşamamış olsa da Cumhuriyet dönemi yazı dilini oluşturan temel gelişmeleri gerçekleştirmeyi başarmıştır.

3.2.3. Türk Yurdu

II. Meşrutiyet döneminin Türkçülük ideolojisiyle kurulan oluşumlardan biri olan Türk Yurdu Derneği 1911'de Mehmet Emin Yurdakul önderliğinde İstanbul'da kurulmuştur. Derginin altı kurucusundan yarısı Rusya kökenliydi ve Yusuf Akçura,

Ağaoğlu Ahmed, Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Hüseyinzade Ali gibi Türkçü aydınlar, derneğin yönetim kurulunda yer almaktaydılar(Sadoğlu, 2010: 153).

Dernek amacını ve izleyeceği yolu Osmanlı İmparatorluğun toplumsal yapısı göz önüne alınarak Türk unsurlarının haklarını korumak, Türk ulusçuluk fikrinin altyapısını oluşturmak, Türk milliyetçiliğin gelişmesini, yayılmasını sağlamak ve Türk aleminin menfaatlerini korumak üzere Türk dünyasının her bölgesinden olayları haber vermek olarak belirlemişti (Özkan, 2008: 296).Türk Yurdu Dergisi, Türk Derneği ve Genç Kalemler'in savunduğu fikirlerden daha ileri bir Türkçülük ideolojisi savunmaktaydı. Amaç olarak sadece Osmanlı Devleti'nde yaşayan Türk halkını değil aksine tüm dünya Türklerine hitap etmeye ve Türk ırkına mümkün olduğu kadarıyla ulaşmaya çalışmıştır. Derginin ilgi alanını Sibiryâ Yakutlarından Balkanlar'daki Türklere kadar bütün Türk dünyası oluşturmaktaydı (Sadoğlu, 2010: 155).Osmanlı Devleti'nde ilk defa böyle büyük coğrafyayı işaret eden, Türk ulusçuluğuna dahil eden bir dernek ortaya çıkmıştı. Türk Yurdu Derneği faaliyetlerine son vermesine rağmen derginin yayınlanmasına devam edilmiş ve dergi zamanla Türk Ocağı'nın gayri resmi yayın organı halini almıştı.

3.2.4. Türk Ocağı

Türk milliyetçiliğinin ve Türk ulusçuluğunun Jön Türk döneminde en etkili olduğu örgüt kuşkusuz Türk Ocağı olmuştur. Derneğe ilişkin çalışmalarda kuruluş tarihi fiili olarak 1911 ve resmi kuruluş tarihi Mart 1912 olarak gösterilmektedir. Bu dönemde Türk Yurdu dergisi, Türk Yurdu Cemiyeti'nin kapatılmasından sonra Türk Ocağı'nın yayın organı halini almıştır(Arai, 2016: 111).Türk Derneği, Genç Kalemler ve Türk Yurdu gibi derneklerin Jön Türk geleneği içerisinde aydınlar tarafından kurulması, Türkçülüğün bu aydınların oluşturduğu sınıfla kalması tartışma konusu olmuştur. Türkçü hareket halka inmeliydi ve böylece devlet içinde bulunduğu ortamdan kurtulabileceği inancı yeni bir ihtiyacın habercisi olmuştur. Bu amaçla yola çıkan Askeri Tıbbiye öğrencileri tarafından Türk Ocağı'nın 1908 yılında ilk temelleri atılmaya başlamıştır(Sadoğlu, 2010: 156).

Dönemin şartları Trablusgarp ve Bingazi'nin işgali, Karadağ isyanıyla başlayan Balkan Savaşları ile imparatorluğun yıkılışının devamı ile Osmanlıcılık fikrine gösterilen sadakat yerini yeni arayışlara yöneltmiştir. Bu arayışlar ve işgaller sonucunda

Türk Ocakları milli varlığı tehlikede görerek, imparatorluktan çok, Türkleri kurtarmak gerektiğine inanan Türk gençleri ve aydınlarının bir hayat hamlesi ile meydana getirdikleri cemiyet şeklinde karşımıza çıkmıştır (Sarımay, 1994: 120).

Düşünüldüğünde halka milli bir kimlik kazandırma amacıyla ortaya çıkan bu kurumlar doğal olarak dil ve tarih çalışmalarına yönelip bu uyanışın, halka doğru anlatılması için çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu nedenle dönemin önde gelen Türkçüleri Türk Ocağı çatısı altında birleşmişlerdir (Yıldızlı, 2015: 457). Türk Ocağı, Mehmet Emin, Ahmet Ferit, Yusuf Akçura, Emin Bülent, Ahmet Ağaoğlu, Fuat Sabit, M. Ali Tevfik gibi aydınların öncülüğünde 22 Mart 1912 yılında resmen kurulmuştur(Arai, 2016: 115).

Ocağın ilk başkanı Ahmet Ferit (Tek) 1914 yılında Türk Ocağının amaçlarını şöyle anlatmaktadır:

“Türk’ün maruz olduğu sefaletleri gidermek, onu duçar olduğu hastalıklardan kurtararak zinde ve faal bir hale koymak, tıfengi omzunda serserilik etmekten çekinerek, çitine, çubuğuna, destgahına, katarına, dükkanına, pazarına sevk etmek ve bu faaliyeti bedeviye ve iktisadiyenin temin edeceği refaha müsteniden onu okutmak, yükseltmek ve çoğaltmak, vatanında teksif ve takviye ile cidal ve rekabete müsait bir seviyeye çıkarmaktır”(Sarımay, 1994: 138).

Bu amaç etrafında dönemin tanınmış edebiyatçıları ve milliyetçileri Türk Ocakları’nda toplanıyorlardı. Ocaklar bir üniversite gibi çalışmaktaydı ve devletin kurtuluşu için çareler aramaktaydılar. Türk Ocakları Türk milliyetçiliği ve ulusçuluğunun kültürel ve entelektüel açıdan gelişmesinde büyük rol oynamıştır (Ersanlı, 2003: 97). Bu aydınların oluşturduğu Türkçülük ideolojisi, Osmanlı Devleti’nin yıkılışı ile birlikte yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş ve kimlik inşa sürecinin altyapısını oluşturmuştur.

3.3. BEKA SORUNSAĞI VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KİMLİK İNŞASI

Avrupa’da ortaya çıkan milliyetçilik ve ulusçuluk hareketleri Avrupa haritasını değiştirmiş ve ittifaklar dönemini başlatmıştır. Endüstri devri ile başlayan seri üretim ve makineleşme dönemi ile birlikte ticarete rekabetin artması, gümrük duvarlarının yükseltilmesi, yeni sömürge arayışları dünyanın en kanlı savaşlarından olan I. Cihan Harbini başlatacaktı. Meşrutiyet Dönemi boyunca Osmanlı devlet ve toplum yapısı değişmiş, devletin kurtuluşu için öne sürülen fikir akımları önemini yitirmiş ve sadece

elde Türk milliyetçiliği fikri kalmıştı. Devlet yönetiminin zayıflaması, devletin parçalanması, yaşanan ekonomik, siyasal, toplumsal bunalımlar Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecini hızlandırmıştır. 1914-1918 yıllarında Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına katılması bu devletin sonunu getirmiştir.

I. Dünya Savaşı ile birlikte Osmanlı toprakları işgal edilmiş, gizli antlaşmalar ile imparatorluk bölüştürülmüş ve Anadolu topraklarında yaşayan Türkler bu topraklardan sürülmek istenmiştir. 30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı hükûmetine imzalatırılan Mondros Ateşkes Antlaşması ile devleti zor günler bekliyordu. 1911 yılından beri savaşlarla boğuşan bir milletin maddi, manevi anlamda enerjisi tükenmiş olan bir milleti yeniden mücadeleye ikna etmek zordu. Bunu başarmak ve devleti bu zor durumdan kurtarmak için milleti ikna edecek bir lider lazımdı. İşte Mustafa Kemal Paşa güçlü bir lider olarak bütün bunları başarmak üzere ortaya çıkmıştı(Engin, 2016: 99). Bu zor şartlar altında Osmanlı hükûmeti galip devletlere karşı tam bir teslimiyet politikası izlerken, Anadolu topraklarında Mustafa Kemal'in önderliğinde başlayan ulusal kurtuluş hareketi, Temmuz-Eylül 1919 tarihleri arasında Erzurum ve Sivas Kongreleri ile örgütlenmiş ve kurtuluş mücadelesinin amaçları bu kongrelerde ana hatları ile belirlenmiştir. Kongrelerden çıkan ortak karara göre Ulusal sınırlar içinde vatan bir bütündür; geçici bir hükûmet kurulacak ve Manda ile himaye sistemleri kabul edilmeyecektir (Sander, 1997: 408).

İstanbul'un işgal edilmesi ile Osmanlı Devleti'nin fiili varlığının son bulduğu ve yerine yeni bir devletin kurulması düşüncesi oluşmaya başlamıştır. Yeni kurulacak olan devletin organlarının oluşturulması ve meclisin kurulması için mebusların Ankara'da toplanması gerektiği ifade edilmiştir. Bu amaçla seçilecek olan mebuslarla, İstanbul'dan kurtulan mebusların Ankara'da toplanması için davet gönderilmiştir. 23 Nisan 1920 tarihinde açılan Büyük Millet Meclisi açılmıştır (Engin, 2016: 101-102).Lozan Görüşmeleri öncesinde 1-2 Kasım 1922 tarihinde saltanat ve hilafet ilk önce birbirinden ayrılmış, 16 Mart 1920'den itibaren geçerli olmak üzere saltanat kaldırılmıştır. I. Meclisin görevinin tamamlanmasıyla 1 Nisan1923 tarihinde seçimlerin yenilenmesi kararı alınmış ve göreve başlayan II. Meclis 29Ekim 1923'te Cumhuriyet'i ilan etmiştir (Gözler, 2016: 178). Atatürk ulusların bağımsızlıkları için mücadelelerinde başarılı olsalar bile, modernleşme ve çağdaşlaşma yolunda başarılı olamadıkları sürece gelişmiş

devletlerin kuklası olurlar düşüncesini taşımaktaydı. Türk halkı kendini sınırları içine hapsedmemeliydi aksine çağdaş dünyaya ayak uydurmalıydı (Sander, 1997: 422).

3.3.1.Cumhuriyet: Devlet Merkezli Türklük

19. ve 20. yüzyılda kaybedilen topraklardan çekilen Türk halkı, Anadolu topraklarına göç etmek durumunda kalmıştır. Anadolu’da milli bütünlük sağlanmaya çalışılmış ve milli mücadele ile milli devletin temelleri atılmıştır. Milli mücadele döneminde halka “milli hakimiyete dayalı, kayıtsız şartsız bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak” mesajları verilmişti (Yazıcı, 2001: 379-380). Devlet-i ebed müddet düşüncesiyle başlayan mücadele döneminden sonra Misak-ı Milli sınırları içerisinde Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılışıdan sonra Müslüman halkta oluşan yeni bir ulusal devlet kurulmuştu. Ancak ulusal bir kimliğin sınırlarının belirlenmesi problemleri bir alandı (Yıldız, 2001: 119).

Osmanlı Devleti’nden miras kalan ve Osmanlı’nın yıkılmasında etkili olan kozmopolit toplumsal yapı, yeni kurulan Türk devletinde çok kültürlülük ilkesine dayalı olarak sürdürülemezdi. Osmanlı kimliği etrafında birleşemeyen toplumu tek bir kimlik etrafında birleştirmek gerekliydi. Avrupa ülkeleri bu oluşumu ulus devlet kavramıyla gerçekleştirmişti. Ümmet anlayışından millet ya da “budun” tipi olan arkaik kimliğe yani öze dönüş dönemi başlayacaktı (Türkdoğan, 2013:46-47). Atatürk, halkın Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılışı evresinde devletin bağımsızlığına ve otoritesine kayıtsız kaldığını ifade etmiştir. Bunun nedeni olarak yönetimin uzun vadede toplum yararını gözetmemesi ve halktan uzak bir yönetim anlayışına bürünmesine bağlar. Böylece Osmanlı insanı için kutsal olan aşkın devlet anlayışı çökmüş ve devletin gücü azalmıştır(Heper, 2015: 92).

Kurulan yeni devletin ulus kimlik inşası nasıl yapılacaktı soruları ortaya çıkmıştı. Burada milliyetçilik konusunda yapılan sınıflandırmaların en etkin kullanım milliyetçiliğin Fransız ve Alman tarzı olarak ikiye bölünmesiydi. Fransız tipi milliyetçilik, devlet temelli bir milliyetçilikti. Alman tipi milliyetçilik ise, etnik ve kültürel temele dayanmaktaydı. Fransız tipi milliyetçilik anlayışına göre bir devletin yurttaşı olmak ve kader birliğini benimsemek, o millettten olmak için yeterliydi. Irk ve din gibi unsurlar ikinci plandaydı (Kılıç, 2016: 17).İlk başta milliyetçilik sınırları belirlenmiş, bağımsız bir devlet kurmak amacını taşımaktaydı. Milli mücadele dönemi

ve uluslararası antlaşmalardan sonra toplumun kapitülasyonlar altında ezilmekten kurtarılması Anadolu toprakları üzerinde egemenliğin tanınmasının sağlanması anlamını ifade etmekteydi. Milliyetçiliğin tartışılması bu dönemde mümkün olmamışsa da yeni devletin kurulması ile birlikte Türk ulusal kimliği, ülkenin önemli iç meselelerinden biri haline gelmiştir (Karpas, 2015: 56).

Türkiye Cumhuriyeti'nde kimlik inşasına vücut veren, açık bir şekilde “Batıcılık”, “Ulusçuluk” ve “Laiklik” ilkeleri üzerinden yükselen Kemalist milliyetçilikti. Bu üç ilke Jön Türk döneminde yoğun bir şekilde tartışılmış ve dönemin siyasi hareketlerince benimsenmişti (Sadoğlu, 2010: 189). Bu üç ilke üzerinde yükselen Kemalist milliyetçilik anlayışı yeni kurulan ülkenin ismine de yansımıştı. Osmanlıda pekte hoş olmayan bir anlam ifade eden Türk ismi, Kemalist Cumhuriyet tarafından “Türklerin yaşadığı yer” anlamında kullanılarak Türkiye olarak ülkenin resmi adı haline gelmiştir. Kemalist milliyetçilik hem Pan-Türkçülüğe hem de Pan-İslama karşıydı. Bu yüzden yeni kurulan ülkenin ismi Kemalist ulusçuluğunun doğru bir resmini vermektedir: İslami olmayan, etnik imalar barından sınırları belirlenmiş bir ulusçuluk(Yıldız, 2001: 115-116).

Yüzyıllarca süren uzun çatışmalar ve mücadeleler sonucunda, batı toplumları, din ve ruhban sınıflarının baskısından kurtularak gelişme sağlamış ve son olarak demokrasiye ulaşmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise uygulanan politikalar devleti bir arada tutmakta başarısız olmuştur(Saylan ve Doğan, 2017: 241). Osmanlıcılık politikasıyla toplumu bir arada tutmak ve devlete olan sadakatlerini artırmak üzere topluma bir üst kimlik kazandırmaya çalışılmışsa da toplumda din ve kültür olarak farklı olan gayrimüslimler tarafından bu politika benimsenmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosu, Osmanlı Devleti'nde ortak ve milli bir devlet kimliğinin oluşturulamamasının başlıca sebebi olarak İslamiyet'i görmüşlerdir. Bu yüzden batılılaşma ile birlikte oluşturulan ulus kimliğinde, sekülerleşme kavramı Kemalist milliyetçiliğin temeline katılmıştır (Ayata ve Yücel, 2015: 64).

Mustafa Kemal Atatürk bu politikalar için şu analizi yapıyordu:

"Efendiler, büyük ve hayali şeyleri yapmadan yapmış gibi görünmek yüzünden bütün dünyanın husumetini, garazını, kinini bu memleketin ve bu milletin üzerine celbettik. Biz Panislamizm yapmadık. Belki (yapıyoruz, yapacağız) dedik. Düşmanlar da (yaptırmamak için biran evvel öldürelim) dediler. Panturanizm yapmadık (yaparız, yapıyoruz dedik,

yapacağız dedik) ve yine (öldürelim) dediler. Bütün dava bundan ibarettir." Yine Atatürk'ün Panislamizm siyasetine yönelttiği eleştiri de şu olmuştur: "Halifeye, dünyaya meydan okumak ve onun umum İslam umuruna tasarruf sahibi kılmak fikrinde olanlar, bu vazifeyi yalnız Anadolu halkından değil, onun sekiz on misli nüfustan mürekkep olan büyük İslâm kütlelerinden talep etmelidir. Yeni Türkiye halkının, artık kendi hayat ve saadetinden başka düşünecek bir şeyi yoktur." (Yazıcı, 2001: 379).

Burada Atatürk'ün ifade etmek istediği Pan-İslamcılık ve Pan-Türkçülüğün imparatorluğun yıkılmasında etkili olduklarını ve hayali birer politikadan öteye gidemediğidir. Bu iki politika Türk milletinin kaynaklarını heba etmekten öteye geçmemiştir. Yeni kurulan ülkede asıl unsurun Anadolu sınırlarında kurulan bir Türk Devleti'nin varlığı ve o devletin refahının olduğudur. Yıpranan, ezilen Anadolu halkı, Anadolu topraklarında, Türk kimliği etrafında birleşen, bağımsızlık ve çağdaş medeniyetler seviyesine çıkmayı hedefleyen, kendi sorunları ile ilgilenen yeni bir devlet kurulmuştur.

Kozmopolit bir toplum üzerinden yükselen Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile birlikte, Anadolu topraklarında Müslüman ve gayri Müslim unsurları kendi içinde barındıran Türkiye Cumhuriyeti'nde yurttaşlık kavramı hangi bağlar üzerinden yükselecekti sorusu ortaya çıkarmıştı. Türk ulusçuluğu, ulusu devletten hareketle tanımlamaya ve yurttaşlık bağlarını kurumsal hale getirmeye çalışan politik bir ulus inşasıydı. Irk ve menşei birliğinden uzak, farklı etnik grupları tek bir potada eritme gibi bir kimlik birliğinden yola çıkan Türk ulusçuluğu, Türk olma şartını Türkiye Cumhuriyeti devletine gönül bağı ile bağlı olma tesciline adanmıştı (Ateş, 2016: 251).

Ulus fikrini gerçekleştirmek üzere önceki kuşak Türkçüler gibi, edebiyat, tarih ve coğrafya gibi alanlara yoğunlaşarak, Türklerin İslam öncesi geçmişlerini inceleyip Türklerin muhteşem tarihini ön plana çıkartırlar. Toplumda aidiyet duygusu tarih üzerinden sağlanacak ve böylece Türk milleti uluslaşma yolunda övünç duyacağı bir geçmişten haberdar olacaktı. Yeni gelecek imajı, Kemalist ideolojinin tercihlerine uygun bir şekilde tasarlanmış ve geçmişten türetilmiştir. Türkçe dilinin saflaştırılması ve yeni tarih yazımı bunun iki ana örneğidir (Yıldız, 2001: 110). Bu iki ana örnek ilk Türkçülerin oluşturmaya çalıştıkları fakat uygun ortamın oluşmamasından dolayı devamını getiremedikleri bir düşünceydi. Yeni kurulan devletle birlikte uygun ortamın oluşmasıyla ilk dönem Türkçülerin yapmaya çalıştıklarını Kemalist milliyetçilik devam

ettiriyordu. 1919-1939 yılları kimlik tartışmalarının en yoğun geçtiği dönem olmuştur. Türkiye kuruluş döneminde farklı kültür ve inanç unsurlarını barındırmaktaydı. Osmanlı toplumsal yapısında görülen tüm unsurları farklılıklarıyla kabul etmek anlayışı Kemalist milliyetçilik döneminde tek bir kimlik ile kabul etmek anlayışına dönüşmüştü. Tek bir ulus kimliği sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik sorunlara çözüm olarak görülmekteydi. Bu anlayışa karşı çıkan farklı görüşler ve gruplar ortaya çıkmışsa da Kemalist milliyetçilik bu grupları sindirmeyi başarmış ve kimlik inşa sürecini tek başına yönetmiştir(Ersanlı, 2003: 106-107).

1920-1930 yılları arasında tüm dünyada milli kimliğin planlanması, milli kimliğin sağlanması gibi politikalarda kilit kavramı “ırk” oluşturmıştır. Avrupa’da millet ve ırk kavramları özdeş olarak idrak edilmekte ve ortak bir kader birliği, ortak kökene dayanan bir millet inşa etme sürecinin, toplumsal birlik ve beraberliği güçlendireceğine inanılıyordu. Bu dönemde tarihsel köken ve ırk olarak ülkeler birbirinden üstün olduklarını iddia ediyorlardı (Durgun, 2014: 91).

18. yüzyıldan itibaren ırk çalışmaları hızlanmış ve bilimsel gelişmelerin etkisiyle ırklar arasındaki farklılıklar araştırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalar ile birlikte ırk ayrıştırmaları başlanmış 19. yüzyılla birlikte, Antropoloji bilim dalı bu araştırmalara dahil edilmiştir. Irk üzerinden yürütülen tartışma ve ırk sınıflandırmaları arasındaki çizgilerin belirginleşmesi ile birlikte aşağı-üstün, iyi-kötü gibi kavramlar ırkçılığın nemalandığı önemli referanslar haline gelmiştir (Kaya, 2015: 24-25).

Bu dönemde ortaya atılan teorilerde ırkları üç kategoriye ayrılmış ve bunlarda kendi içinde üstün-aşağı olarak sınıflandırılmıştır. Üstün ırk olarak beyaz, aşağı ırk olarak siyah ve sarı ırk gösterilmiştir. Avrupalı bilim adamları Türk tarihini Osmanlı’dan itibaren başlatarak medeniyete katkıda bulunmadığını ifade ederek Türkleri sarı ırka dahil ediyorlardı. Avrupa’da tarih ders kitaplarında Uralların doğusunda kalan ırk sarı, batı tarafında kalan ırk beyaz, Himalayaların güneyinde kalan ırk siyah olarak yazılmaktaydı. Türk devletinin kurucularının hoşuna gitmeyen bu bilimsel tarife göre Türklere sarı ırk düşmekteydi (Durgun, 2014: 105).

Kurtuluş Savaşı ile Batı dünyasına açtığı savaşıla bağımsızlığını kazanan Türkiye Cumhuriyeti’nde Türklüğün özgüvenini, saygısını, cesaretini yeniden kazandırmak ve Anadolu topraklarının milli vatan olduğunu tespit etmek gerekiyordu. Türklüğün

Batı’da küfür kelimeleri olarak kullanılmasına son verilmesi ve Türklerin barbar, cahil ve vahşi gibi gösterilmesinin son bulması gerekiyordu (Yıldız, 2001: 162).

Batı Avrupa’da yazılan tarih kitaplarında Türkler hakkında olumsuz ifadeler kullanılmış özellikle Fransızca’dan Osmanlı’da okutulmak üzere tercüme edilen tarih kitaplarında Türkler için “Medeniyet yaratmayan barbar kavimler” ifadeleri kullanılmaktaydı. Kemalist dönemde inşa edilen ulus kimlik anlayışı bu tarih anlayışıyla mümkün görünmemekteydi. Türklerin tarihini tekrardan yüceltip, ulusçu duyguları artırmak ve insanları tek kimlik etrafında toplamak üzere, tarihin bu amacı gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanıldığı yeni bir tarih yazımı kendisine gelişme alanı bulmuştu (Durgun, 2014: 210).

Binlerce yıllık Türk tarihinde kazanılan zaferler, gerçekleştirilmek istenen dünya cihan hakimiyeti ve devlet geleneği anlayışı Osmanlının yıkılışından sonra bir tepki hareketi olarak ortaya çıkmış ve yeni devletin kuruluşunu tetiklemiştir. Osmanlı toplumsal yapısında Osmanlı kimliği üzerinden yükselen kimlik, halkın devlete olan bağlılığını sağlayamadığından devletin yıkılış sürecinde devleti kurtarmak fikrine halk destek vermemiştir. Avrupa’da yükselen etnik milliyetçilik ve ulus hareketlerinin doğu toplumlarını hedef göstermesi, devleti ebed müddet düşüncesiyle yeni bir tarih yazımını zorunlu kılmıştır. Çünkü modern tarih anlayışına göre dünya Avrupalı ve Avrupalı olmayan olarak iki sınıfa ayırmıştı. Avrupalı toplumlar medeniyet ve kültürü simgelerken Avrupalı olmayan toplumlar geri kalmış, gelişmeyen, ilerleme sağlamak için desteğe ihtiyaç duyan toplumlar olarak tasvir edilmişlerdir. Avrupalı olmayan toplumların ilerlememe nedenleri olarak ilkel inançları benimsemeleri, vahşi olmaları, entelektüel ve manevi unsurların eksik olmasından kaynaklanmaktaydı. Bu toplumların medeniyetle buluşmaları için Avrupalı toplumlar tarafından işgal edilmeleri ve buralara hizmet götürmeleri gerekmektedir. Bu hizmetlerin karşılığında ise yer altı ve yerüstü madenlerini sömürüp, zenginlikleri ülkelerine götürerek, halkı da köleleştirerek ödeşmek yer alıyordu (Durgun, 2014: 212). Yeni tarih anlayışı ve dil çalışmaları ile Türk ulusunun beyaz ırka mensup olduğunu ve Orta Asya’dan göç edip Mısır, Anadolu, Mezopotamya gibi büyük medeniyetleri oluşturduğunu Avrupalı toplumlara anlatma gerekliliği ortaya çıkmıştır (Yıldız, 2001: 163). Atatürk ve dönemin büyük aydınları Türklüğün gurur duyacağı bir tarih ve dil inşa sürecine başlamış, bu sürecin sonunda Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi ortaya çıkmıştır.

3.3.2. Devlet Merkezli Kimlik İnşasının Araçları

3.3.2.1. Türk Tarih Tezi

Kemalist milliyetçilik kültürel anlamda türdeş bir toplum inşa etme çabası içindeydi. İtalya Başkanı Massimo de Aseglio 1861 yılında siyasal birliğini tamamlayan İtalya’da ulus inşası üzerine “İtalya’yı yarattık, şimdi İtalyanları yaratmak zorundayız” sözü Kemalist ideolojinin gerçekleştirmek istediği amacı yansıtmaktaydı. İçinde heterojen unsurları barındıran bir toplumdan Türk ulusunu yaratmaya çalışan Kemalist milliyetçilik, zaman zaman yükselen etnik ve dilsel vurgusuna rağmen ulusçuluğu temelde ulusun birliği şeklinde ifade etmeye çalışmıştır (Sadoğlu, 2010: 213). Bu yolda girilen Kemalist milliyetçiliğin kimlik inşasında dil politikaları ve Tarih yazımı önemli iki unsur olmuştur.

Modernite ile birlikte önem kazanan Tarih ve Tarihçiliğin Avrupa’da millete bilinç verme ve ulusçuluk açısından önemli bir araç haline gelmesi 1789 Fransız İhtilali’nden sonraya tekabül etmiştir (Özkan, 2008: 295). 19. yüzyılın sonundan itibaren Osmanlı karşıtı politikalar ile Türkler barbar ve kültür yoksunu gösterilmeye çalışılmıştır. Avrupa’dan atılan Türklerin Anadolu topraklarındaki varlıklarının meşruluğu bile tartışılmaya başlanmış ve Orta Asya’ya sürgün edilip bu topraklardan gönderilmek istenmişlerdir (Copeaux, 2016: 29). Bunlarla birlikte üç kıtaya hakim olan Osmanlı’nın yıkılması, 1915 Ermeni olayları ve Yunanlıların bu topraklardan sürülmesinden sonra, Anadolu’nun Türk toprağı olduğunu göstermek üzere yeni bir Tarih Tezi anlayışı gerekliydi (Copeaux, 2016: 50).

Türk tarih Tezi’nin ortaya çıkışı ve şekillenmesinde Cumhuriyet döneminin ilk on yılında ortaya çıkan ve okullarda okutulan tarih kitaplarının büyük etkisi olmuştur. Bu kitaplar Türk ulusçuluğunun ortaya çıkış serüveni, Türk tarihi üzerinde yürütülmekte olan bilimsel ve kültürel çalışmalar hakkında bilgiler vermektedir. Türk ulusçuluğunun yeniden tanımlanabilmesi için Türk tarihini tamamiyle anlatan, bilimsel, çağdaş, derli toplu ve metodik ders kitaplarının yazılması zorunluluğu doğmuştu (Ersanlı, 2003: 114-115).

Türk Tarih Tezi’nin ortaya çıkışı ve şekillenmeye başlamasıyla birlikte okullarda yeni müfredata uygun hazırlanan tarih kitapları dağıtılmaya ve okutulmaya başlanmıştır. 1927-1928 yılında bütün okullarda uygulanan eğitim programının hedefi “Çocuklara

Türk milletinin mazisi hakkında malumat verip onlarda milli şuur uyandırmak; bugünkü medeniyetin uzun bir mazinin mahsulü olduğunu anlatmak; büyük şahısların hayat ve hareketleri tasvir edilerek çocuklara imtisale şayan numuneler göstermek” şeklinde ifade edilmiştir (Çapa, 2002: 41-42).

Türk ulusunun mazisinde büyük bir medeniyet olduğu ve Türk tarihindeki büyük başarıların yeni Türk ulusçuluğuna örnek teşkil etmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu amaçla yazılan ilk tarih kitabı Türkiye Tarihi olmuştur. 560 sayfadan oluşan ve ortaokullarda okutulan Türkiye Tarihi kitabı Hamit ve Muhsin ikilisinin imzasını taşımaktadır. Kitapta tarihi olayları “şahsi amillere” dayandırmanın hata olduğunu, asıl olayların sebep sonuç ilişkisi içinde anlatılması gerektiği kitabın giriş kısmında açıklanmıştır. Kitap Osmanlı ve Avrupa tarihini eş zamanlı olarak anlatmış, Türk siyasi kültürü ve devlet geleneğinin çok eskilerden beri devam ettiğini anlatmıştır. Türklerin ırksal özellikleri Osmanlı dönemi devlet yapısı ve İslamiyet ile birlikte önemini yitirmiştir. Osmanlı toplumsal yapısından miras kalan kozmopolit yapı için Türk kimliği inşa sürecinde ırk ve etnik bir bütünlük aranmamıştır. Kısacası kitap Batılılaşmak ve gelişmek için homojen bir toplum inşa ederek çağdaş bir devletin kurulabileceğini belirtiyordu (Ersanlı, 2003: 116-119).

Türk tarihi üzerine yazılan ve Tarih Tezi’nin temelini oluşturan *Türk Tarihinin Ana Hatları* kitabı Atatürk’ün isteği üzerine kaleme alınmıştır. 1930 yıllarının sonunda yazılan kitabın yazarları arasında Afet İnan, Mehmet Tevfik, Samih Rıfat, Yusuf Akçura, Dr. Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudi, Şemsettin, Vasıf ve Yusuf Ziya Beyler vardı. Bu yazarlar daha sonra kurulacak olan Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti’nin kurucu üyeleri olacaktı (Türk Tarih Heyeti, 1930: 1). Kitap 606 sayfadan oluşmaktaydı ve sadece 100 Adet basılmıştı. Kitap Atatürk’ün talebi ile incelenmek ve eleştirilmek üzere belli kişilere dağıtılmıştı (İnan, 2012:414-415). Kitap niçin yazıldığı sorusunu Türk Tarih Heyeti şöyle cevap vermiştir:

“Şimdiye kadar memleketimizde neşrolunan tarih kitaplarının çoğunda ve onlara mehz olan Fransızca tarih kitaplarında Türklerin dünya tarihindeki rolleri şuurulu veya şuursuz olarak küçültülmüştür. Türklerin, ecdat hakkında böyle yanlış malumat alması, Türklüğün kendini tanınmasında, benliğini inkişaf ettirmesinde zararlı olmuştur. Bu kitapla istihdaf olunan asıl gaye, bugün bütün dünyada tabii mevkiini istirdat eden ve bu şuurla yaşayan milliyetimiz için zararlı olan bu hataların tashihine çalışmaktır, aynı zamanda bu, son büyük hadiselerle ruhunda benlik ve birlik duygusu uyanan Türk milleti için millî bir tarih yazmak ihtiyacı önünde atılmış

ilk adımdır. Bununla, milletimizin yaratıcı kabiliyetinin derinliklerine giden yolu açmak, Türk deha ve seciyesinin esrarını meydana çıkarmak, Türkün hususiyet ve kuvvetim kendine göstermek ve millî inkişafımızın derin ırkî köklere bağlı olduğunu anlatmak istiyoruz'' (Türk Tarih Heyeti, 1930:1).

Kitap ağırlıklı olarak Osmanlı öncesi Türk tarihini anlatmıştır. Osmanlı öncesi Orta Asya medeniyetlerin tarihi üzerinden Türklerin işgal ettiği toprakların büyüklüğü vurgulanmış, milli gelişimimizin derin ırkî kökleri açıklanarak Türk karakterinin ortaya konulması amaçlanmıştır (Yıldız, 2001: 230). Bu amaçla Çin'den başlayarak Hindistan, Mezopotamya, Anadolu, İtalya gibi yerlere Türklerin gelişyle buralarda yaratılan olumlu sonuçlara değinilmiştir. Böylece Neolitik ve Antikçağ'dan itibaren gelişen ilerlemelerin evrensel mayasını oluşturan brakisefal halkların göçlerinin yola çıktıkları anayurt tarihi, Türklerin tarihini oluşturmaktaydı (Copeaux, 2016:61).

Liseler için TTA çalışmasının esin kaynağı alınarak yazılan ve dört ciltten oluşan *Ortamektep İçin Tarih* kitabı 1932 yılında yayınlanmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra hazırlanan ilk resmi tarih kitabı, 1933 yılında ortaokullarda okutulmak üzere sadeleştirilerek üç cilt haline getirilmiştir. Kitap Türk ırkını yücelterek Türklerin tarih boyunca kurdukları uygarlıklara vurgu yapmış ve bu uygarlıkların diğer uygarlıklar üzerinde ki etkilerini anlatmıştır (Ersanlı, 2003: 126). Türklüğün "ırk" olarak yüceltilmesi ve Türk medeniyetin diğer tüm medeniyetlerin atası olduğu ifade edilirken İslam-Osmanlı öncesi Türk varlığı ön plana çıkarılmıştır. Türk tarihinin devamlılığında Osmanlı Devleti, Türklükle ilişkisi olmayan yabancı bir devlet olarak takdim edilmiş, Türkiye Cumhuriyeti ve Türklerin asıl vatanı olan Orta Asya arasında güçlü bir bağın varlığından bahsedilmiştir. Türklerin tarihteki zaferleri, başarıları, dillerin gelişmişliği onların devlet kurma gelenekleriyle ilişkiliydi (Yıldız, 2001: 231).

Tarih çalışmaları, tek bir hedef ve düşünce etrafında bir ulusçuluk yaratmak amacıyla yapılmıştı. Türk uygarlık tarihi, devlet düşüncesi, kültürlerinin yazılması ve kitap haline getirilmesi konusunda yaşanan güçlüklerle rağmen daha geniş çaplı örgütlenmelere ihtiyaç duyulmuştu. Basılan ilk tarih kitapları belirli sayıda basılmış ve belli kesimlere gönderilmişti. Yapılanların yeterli olmadığı düşüncesiyle bir tarih kongresinin toplanması gerektiği ile ilgili karar alınmıştı. Bu kongre ile Türk Tarih Tezi'nin tarih kitaplarıyla bütünleştirilmesi ve ulusçuluk bilincinin yerleştirilmesi hedeflenmişti.

1932 yılında Mustafa Kemal'in aklında Türk Tarih kitaplarını revize etmek, Türk Tarihinin Anahatları kitabını yeniden yazdırmak ve tarih tezinin ortaya koyduğu önermelerin desteklenmesi amacıyla bir kongre toplama düşüncesi doğmuştu. Birinci Türk Tarih Kongresi Maarif Bakanlığı'nın girişimi ve Mustafa Kemal'in isteği üzerine Türk Tarih Tezi'ni tanıtmak amacıyla Temmuz 1932 yılında Ankara Halkevi'nde toplanmıştır(Ersanlı, 2003: 139).

Birinci Türk Tarih Kongresi, Kemalist milliyetçiliğin Ulusal kimliği, ırka bağlı dil fikri dahil, ırki unsurlarla ekleme kararının dışavurumudur. Kongrede, üstün ırk teorileri eleştirilmiş, Edward Pittard'ın ırk ayrımı üzerine çalışmaları ve görüşleri tarih tezinin bilimsel bir çerçevesi oluşturulmak üzere kullanılmıştı (Yıldız, 2001: 186). Pittard uzun yıllar yaptığı araştırmalar sonucunda 1924'te yayımladığı Irklar ve Tarih adlı kitabında Anadolu'da neolitik kültürün oluştuğunu, bunun Orta Asya kavimler göçüyle bağlantılı olduğunu ifade etmiştir(Toprak 2015:164). Pittard Asya'dan göç ederek gelen medeni insan tipinin oluşturduğu iddiasını İnan şöyle ifade etmiştir:

"Orta Asya'dan ve oradan yetişen, çoğalan, ve başlı başına bir kültür yaratan insan kütlesinden bahsederken, tek bir ırk düşünüyorum ve onun adına Türk diyorum. Bu telakkiyi, bu güne kadar, mahiyetine ilişmekten çekinilmiş, bir anayasaya uygun görmeyenler çok olacaktır; bunun bize ehemmiyeti ikinci derecededir; bizce mühim olan kabul ettiğimiz esasın ilim ve mantıka mutabık olmasıdır"(I. TTK, 1932:31).

Türk Tarih Tezi, Türklerin büyük ve çok eskiye uzanan bir ırk olduğu iddia ediliyordu. Medeniyetin beşiği Orta Asya'ydı ve Türklerin binlerce yıl önce bu topraklarda yaşadığı ve kökenlerinin bu topraklara dayandığı iddia edilmekteydi (Durgun, 2010: 79).

Orta Asya'da köklü bir medeniyet kuran Türkler, vatan şuuruna ve devlet geleneğine sahip bir medeniyetti. Yaşanan büyük kuraklık sonucu Türkler batıya göç etmiş ve Anadolu ve Doğu Avrupa'da yaşayan kültür ve toplumları etkilemiştir (Şimşek ve Satan, 2017: 209). Avrupalıların ifade ettiği gibi Türkler göçebe bir hayat sürmemiş aksine büyük ve yerleşik hayat tarzıyla bütünleşmiş bir medeniyet kurmuşlardı. Bu medeniyet kuraklığın getirdiği iklimsel değişikliklerden dolayı göç ederken, gittikleri yerleri de medenileştirerek bu göçü devam ettirmiştir(Toprak, 2015: 132-133). Bu yüzden Avrupa'nın sahip olduğu uygarlığı Türklere borçluydular. Orta Asya'dan göç eden Türklerin ilk durağı Anadolu toprakları olmuştur. Batı medeniyetinin oluşmasında kurucu rol oynayan Türkler, son birkaç yüzyıl bu görevlerini aksatmış olmuşlar da bu

geçici bir durumdur (Sadoğlu, 2010: 248). Tez Anadolu topraklarının Türklere ait olduğunu Osmanlı Devleti ile birlikte bu topraklara gelinmediğini, aslında Türklerin binlerce yıl önce Anadolu’da büyük medeniyetler kurduklarını ifade ediyordu. TTK son olarak Anadolu’nun Türk yurdu olduğu vurgusu şu sözlerle vurgulanmıştır:

“Kadim Etilerimiz, atalarımız bugünkü yurdumuzun ilk ve otokton sakini ve sahibi olmuşlardır. Burasını, binlerce yıl evvel ana yurdun yerine, öz yurtları yapmışlardır. Türklüğün merkezini Altaylardan Anadolu ve Trakya’ya getirmişlerdir. Bu mukaddes yurdun öz varisi, Türkiye Cumhuriyeti’nin yılmaz harisi o yüksek, asil Türk kavminin bugünkü genç ve dinç çocuklarıdır; biziz”(I. TTK, 1932: 40).

Kongrenin ikinci gününde “Türk Irk ve Medeniyet Tarihine Umumi Bir Bakış” başlıklı konuşmasıyla söz alan Maarif Vekili Dr. Reşid Galip, Türklerin brakisefal ırka mensup olduğunu şu sözlerle vurgulamıştır:

“Hakikat sizce ve bizce sabittir. Her asil manada cevheri tükenmez Türklük kanı taşıyanlar, bundan şüphe edemezler... Türk tarih otoriterlerinin bilgi ve irşat şimşekleri Türk tarihine asırlardır katran yağdıran yerli ve yabancı taassup bulutlarını paralaya paralaya dağıtacak, Türk tarihi Ergenekon’dan çıkacaktır. Bu yalnız tarihimizin değil, ezeli ve ebedi hakikatin zaferi olacaktır”(Oğur, 2018: 218).

Türkler antropolojik ırk sınıflandırmasına göre medeniyeti ortaya koyan sınıf olan “brakisefal-alplı” tipi ırk sınıfını temsil etmekteydi. Türk Tarih Tezi’nin ikinci aşamasını Güneş Dil Teorisi oluşturmaktaydı.

3.2.2.2.Dilde Sadeleşme Hareketleri ve Güneş Dil Teorisi

Türk ulusçuluğun inşa sürecinde toplumsal ihtiyaçlarla başlanılan ve ulusal bir dilin inşa süreci incelediğinde, planlanmış bir şekilde uygulanmadığı aksine süreç içinde kendiliğinden geliştiği görülmüştür. Öncelikle dilde sadeleşme ve geliştirilmesi ile başlayan dil politikaları, daha sonra ulusal düzeyde dil sorunlarının örgütlü bir şekilde çözüme kavuşturma şeklinde ilerlemiştir (Vatandaş, 2010: 203-204).

Kemalist ulusçuluk dil ve ulus kavramlarının birbirine eşit olduğu izlenimini vermekteydi. Atatürk 17 Şubat 1931 yılında Türk Ocakları’nın Adana şubesine yaptığı ziyarette Türk ulusçuluğunun inşa sürecinde dil üzerine araştırma yapılmasının önemini şu sözlerle anlatmaktaydı:

“Türk demek dil demektir. Milliyetin çok bariz; vasıflarından birisi dilidir. Türk milletindenim diyen insanlar, her şeyden önce ve behemehal Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan Türk harsına, Camiasına mensubiyetini iddia ederse buna inanmak doğru olmaz.”(Özdoğan, 2015: 248).

Atatürk dil ve milli hars arasında güçlü bir bağın olduğunu ve bu bağın ulusu birleştireceği düşüncesindeydi (Ateş, 2016: 251).

1920-1928 yılları arası dil devriminin hazırlık dönemi olarak görülmektedir. Osmanlı döneminde dil üzerine sadeleştirme çalışmaları yapılmışsa da, en büyük çalışmalar Kemalist milliyetçilik döneminde yapılmıştır. 1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde Latin harflerinin kabulü gündeme gelmişse de yaşanan tartışmalar ve eleştiriler üzerine yazı inkılabı zamanı gelmediği düşüncesiyle rafa kaldırılmıştır (Gündüz ve İsmail, 2014: 63).

1928 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla Latin alfabelerine geçişin zeminini oluşturan Dil Encümeni kurulmuştur. Dil Encümeni, Latin harflerinin konuşma dilinizin dayandığı İstanbul konuşma diline uygulanabileceği hakkında karar vermiş ve bu amaçla yeni bir harf sistemi oluşturmuştur. Dil Encümeni'nin raporu öneriden öteye geçmemiştir. Atatürk 9 Ağustos 1928 yılında bu önerinin kabul edildiğini ve yakında yasal düzenlemeyle harf inkılabının gerçekleştirileceğini ifade etmiştir. Atatürk yeni Türk harflerini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Bizim ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve lüzumu anlamak mecburiyetindeyiz. Anladığımızın asarına bütün kainat yakın zamanda şahit olacaktır.” (Sadoğlu, 2010: 225).

Yeni devletin kuruluşundan itibaren çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşma hedefinin ilk basamağı, Latin alfabesinin kabulü ile gerçekleşecekti. 1 Kasım 1928 günü meclisin açılış konuşmasında alfabe ve yazı devrimine geçişi sağlayan alfabe kanunu mecliste kabul edilmiştir (Gündüz ve İsmail, 2014: 63).

Dil çalışmaları ile çok eskilere dayanan Türkçe dilinin geniş ve köklü bir dil olma özelliği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. İtalya örneğinden yola çıkarak dilin milli en önemli millileşme araçlarından biri olduğunu anlayan Kemalist milliyetçilik, harf devriminden sonra dildeki Farsça ve Arapça sözcükleri atmaya ve yerlerine yeni karşılıklar bulmak üzere çalışmalar yapmıştır. Türkçenin sadeleştirilmesi ve geliştirilmesi için yasa çıkarmak yeterli değildi. Yeni dil çalışmalarına Türkçeyi konuşan her bireyin katkıda bulunmasını sağlayacak bir örgütlenme yoluna gidilmişti. Bu örgütlenme ile dil çalışmaları daha hızlı ve sağlam adımlarla ilerleyecekti. Peki, bu örgütlenmeler nasıl oluşacaktı?

Örgütlenme konusunda başlıca iki seçenek vardı: ilk seçenek Batı ülkelerinde örneğin Fransa’da, özel bir kurum veya bir dil akademisi oluşturmak. Bu iki örgütlenme fikri arasında dikkat çeken ayrılık, dil akademilerinin ulusal dillerin korunmasında daha etkili olduklarıdır (Özdoğan, 2015: 249). Nihayet 11 Temmuz 1932 yılında Çankaya’da Afet İnan, Yusuf Akçura, Semih Fırat gibi dönemin önde gelen aydınları ile Türkçenin yabancı dillerden arındırılması ve sistemli bir dil planlamasını gerçekleştirecek bir dil akademisi kurma fikri tartışılmaya açılmıştı. Toplantının sonunda dil üzerine araştırma yapmak üzere Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla bir derneğin kurulmasına oybirliği ile karar verilmiş ve cemiyetin nizamnamesi genel hatlarıyla belirlenmiştir. Böylece 12 Temmuz 1932 yılında dilin sadeleştirilmesi, dil alanında çalışmaları yaygınlaştırmak ve yabancı kelimeleri atarak dili Türkçeleştirmek için gerekli çalışmaları yapmak üzere günümüzde Türk Dil Kurumu olarak bilinen Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur (Oral, 2016:62-63).

Ulusal bir dil oluşturmak üzere TDTC’nin kurulmasından sonra dilde Türk dilinin önemini vurgulamak ve dünya dilleri arasındaki yerini tartışmak üzere kurultaylar yapılmıştır. I-II. Türk Dil Kurultayı’nın toplanma amacı, Türkçe dilinin incelenmesi ve sadeleşmesi için yeni terimlerin türetilmesi gibi konular olmuştur. Ayrıca Türkçe dilinin güzelliklerini ve Avrupa dilleri ile olan benzerliğinden dolayı Türkçe’nin Hint-Avrupa dil ailesine dahil edilmesi gerektiği ispat edilmeye çalışılmıştır. III. Dil Kurultayı 24-31 Ağustos 1936 yılında yepyeni bir dil ekolü ortaya koyarak başlamıştır: Güneş Dil Teorisi (Gündüz ve İsmail, 2014: 64-66).

Güneş Dil Teorisi’nin ilk temelleri Türk Tarih Tezi’nde atılmışsa da 1935 yılında Viyanalı dilbilimci Kvergie tarafından Atatürk’e gönderilen ‘‘Türk Dillerindeki Bazı Öğelerin Psikolojisi’’ adlı eser, Türk dilinin diğer dünya dilleri ile ilişkisi konusundaki teorisi ile zemin hazırlanmıştır. Güneş Dil Teorisi dünya dillerinin Türkçeden türediğini ifade etmiyor, Türkçe dilinin diğer bazı dillerle akraba olabileceği savını ortaya koyuyordu (Sadoğlu, 2010: 246-247). Bu teori ile dilde yabancı sanılan fakat çıkış kaynaklarının Türkçe olduğu savı ispat edilmeye çalışılan kelimelerin böylece Türkçe’den atılmasına ve yeni kelimelerin türetilmesine gerek kalmayacaktı (Özdoğan, 2015: 255).

III. Dil Kurultayı neredeyse tüm tezlerin Güneş Dil Teorisi çerçevesinde ele alındığı ve bu bağlamda şekillendiği bir kurultaya dönüşmüştür. Teoriden hareketle Türklerin asıl vatanı olan Orta Asya'nın tarihin en eski medeniyetlerine ev sahipliği yaptığı ve Türk dilinin bütün dillerin kaynağı olduğu kabul edilmiştir (Gündüz ve İsmail, 2014: 66). Basit bir akıl yürütmeye dayanan Güneş Dil Teorisi'nin kaynağı; ilk insanın çevresini tanımaya yönlendiren etken ışık, sıcaklık ve hayat kaynağı olan güneşti. Türkçe dillerinde “yaratmak”, “ateş”, “renk değiştirmek”, “gök”, “ışık” anlamlarına karşılık gelen ve ilk insanın güneşi telaffuz etmek için kullandığı anlamlı ilk sözcük olan “ağ” kelimesinin Türklerde kullanılması, ilkel ilk dilin Türkler tarafından kullanıldığının kanıtı sayılmaktaydı. Türk uygarlığı medeniyetin kaynağına kaynaklık etmişse; Avrupa'dan Afrika'ya hatta Amerika'ya kadar bütün kültür dilleri Türkçe dilinden türemiştir (Toprak, 2012: 451).

3.2.2.3. Coğrafya Tasavvuru: Anadolu

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan itibaren egemenlik altına alınan topraklar vatan olarak kabul edilmiş, burada yaşayan milletlerde din anlayışına göre sınıflandırılmış ve Osmanlı Tebaası olarak Osmanlı İmparatorluğu himayesinde özgürce yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Vatan geleneksel Osmanlı anlayışında anlam olarak son derece açık bir kavramdı ve doğum yeri, oturulan yer anlamlarında kullanılıyordu (Vatandaş, 2010:222). Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmaya başlamasıyla imparatorluğun kurtarılması için öne sürülen Osmancılık fikri ile batı tipi kimlik inşa süreci başlatılmıştır. Bu inşa süreci dönemin elde kalan toprakları üzerinde girilen kimlik inşa süreci milli olmaktan uzak, Osmanlı kimliği baz alınarak ortaya konulmuştur. Siyasal bir düşüncenin ürünü olan Osmancılık ile birlikte etnik gruplara eşit haklar tanınarak ayrılıkçı düşüncelerin ortadan kaldırılabilceği sanılıyordu. Böylece azınlıklar kendi ulusal devletlerini kurma fikrinden vazgeçeceklerdi (Ateş, 2016: 63).

Osmanlıcık ile birlikte kurtuluş yolu olarak görülen bir diğer ideoloji İslamcılıktır. Osmanlı coğrafyasında siyasal ve düşünsel bir hareket olarak modernleşmeci bir karakter ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Karakaş, 2015: 184). İslamcılık ideolojisi ile İslam unsurlarını soy farkı olmaksızın din merkezli bir kimlik ile tek millet haline koyma çabasıydı. Osmanlı tebaası inandıkları dine göre Müslüman

ve Gayrimüslimler olarak ikiye ayrılacaktı. Müslümanlar bu ideoloji etrafında birleşecekti (Akçura, 1998-22).

Osmanlı İmparatorluğunda Osmanlılık ve İslamcılık ideolojilerinin başarısız olması ile birlikte en son çare olarak görülmesine rağmen Cumhuriyetin örgütlenmesinde etkin olan Türkçülük ideolojisi ortaya çıkmıştır (Ateş, 2016: 73). Batıda ortaya çıkan ulusçuluk akımları ile birlikte İmparatorluklar dağılmaya başlamıştı. Bu üç ideolojisinin varlığı İmparatorluğu bir arada tutamamış, toprak kayıpları artmış, Türk milleti yok olma tehlikesi ile baş başa kalmıştır.

Binlerce yıllık devlet geleneğine sahip bir millet tarafından kurulan Osmanlı İmparatorluğu 19. Yüzyıldan itibaren parçalanmaya başlamış ve Türk milletinin beka sorunsalı ortaya çıkmıştı. Balkan Savaşları ile birlikte yaşanan büyük toprak kayıpları yerini Avrupa topraklarında hakimiyet kuran Osmanlı İmparatorluğu'ndan Anadolu topraklarında sıkışmış Ortadoğu veya Asya tipi bir devlet görünümüne bırakmıştı. Dünya Harbi ile birlikte Türk milletinin devamının sağlanabileceği tek cephe olan Anadolu topraklarına yeni devletin kimlik inşa sürecinde özel anlamlar yüklenmeye başlanmıştır (Toprak, 2013: 201, 205)

Osmanlı imparatorluğun dağılması ile birlikte devletsiz kalma korkusuyla ortaya çıkan Türk ulusçuluğu ile birlikte Anadolu sınırları içinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde, Turancılık veya İslamcılık gibi fikirler terk edilerek Misakı Milli sınırlarını kapsayacak bir vatan toprağı üzerinden kimlik inşa edilmeye başlanmıştır. Cumhuriyet Türkiye'sinde bu fikirlere mesafeli durulmuştur. Atatürk Türk kimliğinin Anadolu sınırları çerçevesinde inşa edilmesi gerektiğini şöyle ifade etmektedir:

“Efendiler, harici siyasetin en çok alakadar olduğu ve dayandığı husus, devletin dahili teşkilatıdır. Harici siyasetin dahili teşkilatla uyumlu olması lazımdır. Batı'da ve Doğu'da başka başka tabiatlara ve kültüre ve emele sahip birbirine zıt unsurları toplayan bir devletin dahili teşkilatı elbette asılsız ve çürük olur. O halde harici siyaseti de esaslı ve metin olamaz. Böyle bir devletin dahili teşkilatı bilhassa milli olmaktan uzak olduğu gibi, siyasi mesleği de milli olamaz. Buna nazaran Osmanlı Devleti'nin siyaseti milli değil, fakat şahsi, belirsiz ve istikrarsız idi. Muhtelif milletleri müşterek ve genel bir unvan altında toplamak ve bu muhtelif unsur kütlelerini aynı hukuk ve şartlar altında bulundurarak kuvvetli bir devlet tesis etmek, parlak ve cazip bir siyasi görüştür; fakat aldatıcıdır. Hatta, hiçbir sınır tanımayarak, dünyada mevcut bütün Türkleri dahi bir devlet halinde birleştirmek,

elde edilmesi imkansız bir hedeftir. Bu, asırların ve asırlarca yaşamakta olan insanların çok acı, çok kanlı hadiseler ile meydana koyduğu bir hakikattir''(Atatürk, 2015: 336).

Atatürk Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarını aşan fikir ve düşüncelerin bir hayalden ibaret olduğunu ifade etmiştir. Bu fikirlerin Osmanlı İmparatorluğunu böldüğünü veya dış devletlerce birer tehdit unsuru oluşturduğunu bu yüzden başlanacak kimlik inşa sürecinin Misak-ı Milli sınırlarını kapsaması gerektiğini ifade etmiştir. Bu sınırların belirlenmesi ve toplumun tek bir kimlik etrafında toplanmasını gerektiğini Ulusçuluğun ideologlarından Richard Price, 4 Kasım 1789 yılında yaptığı konuşmada şöyle ifade etmiştir:

''Ülkemiz derken, ...kastettiğimiz toprağı, şans eseri üzerinde doğduğumuz yeryüzü parçasını, ormanları ve çayırıları değil; üyesi olduğumuz cemaati ya da bizimle aynı hükümet çatısı altında birleşmiş, aynı yasalarla korunan ve aynı yurttaş politikaları ile birbirine bağlı arkadaşların, dostların ve akrabaların oluşturduğu bir bünye kastedilmektedir.''(Vatandaş, 2010: 221).

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren oluşturulan Anadolu tasavvuru Richard Price'nin düşüncelerine uygun bir şekilde yapılmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet dönemi kimlik inşa süreci vatan diye tasvir edilen Misak-i Milli sınırlarını içinde barındıran Anadolu topraklarını kapsamıştır.

3.2.2.4. Kültürel Dönüşüm: Medeniyetçilik

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren toplum ve bu toplum içinde yaşayan bireylerin eşit haklar ve görevlerle donatılmak, sosyal- ekonomik ve kültürel olarak ileriye taşımak, ''çağdaş uygarlık düzeyine'' ulaştırmak düşüncesi temel amaç olmuştur. Bu bakımdan Batı merkezli bir kimlik inşa sürecinde bu düşünce ve atılımlara yönelik devrimler yapılmaya çalışarak medeni bir toplum tipi yaratılmaya çalışılmıştır (Ateş, 2016: 254).

Cumhuriyetin ilk 10-15 yılını kapsayan sürede medeni bir toplum tipi yaratma ülküsü, kendisini her alanda göstermiştir. Osmanlı Devleti'nden kalan millet sistemine nazaran daha homojenleşmiş olan nüfus, ulus-devletin kuruluş sürecinde tek tip bir kimlik hedefi amacıyla Cumhuriyetin kurucu kadrosunu harekete geçirmiştir. Devleti ebed müddet düşüncesi ile hareket eden kurucu kadro, Misak-ı Milli sınırları içinde devletin korunması ve güçlendirmesi amacıyla batı tipi bir kimlik inşa sürecini

başlatmıştır. İmtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir toplum oluşturma düşüncesi kendisini kültürel alanda göstermiştir (Durgun, 2015b:81). Kültürel alanda başlatılan kimlik inşa süreci, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan "Din devleti" görüşüne karşı "ulus devleti" görüşünün gerçekleştirilmesi yolunda Cumhuriyet döneminde hukuk, eğitim, yazı, dil ve genel olarak yaşam ve kültür alanında değişimler yaşanmıştır. Osmanlı modernleşme döneminin aksinde bu değişimler, geleneksel İslam-Osmanlı temeli yerine onun karşıtı olarak ulus egemenliği ve bağımsızlık ilkelerine dayanmaktadır (Berkes, 2018: 521-522).

Türkiye Cumhuriyeti, "egemenlik kayıtsız şartsız millete aittir" ilkesiyle kurulmuştur. Böylece egemenlik padişah veya tek bir kişinin himayesinde değil, aksine halkın himayesine girecekti. Fakat Avrupa ülkelerinde başlayan kimlik inşa süreci ile birlikte ülkenin devlet ebed-i müddet anlayışıyla hızlı bir şekilde dizayn edilmesi gerekmektedir. Egemenlik kavramı ise halkın medenileştiği kadarı ile sağlanabilirdi. Bu yüzden egemenlik halka sirayet edemediğinden devlet, yöneticilerinin eli ile halk kültürel ve siyasal olarak geliştirecekti(Heper, 2015: 95).

Cumhuriyet döneminde batılaşma yolunda atılan adımların amacını Mustafa Kemal 24 Ağustos 1925 tarihinde Kastamonu halkının daveti üzerine "Kastamonu Gezisi" ne çıkmıştır. Gazi bu gezisi esnasında yaptığı çeşitli konuşmalarında; şimdiye kadar yapılan ve yapılacak olan inkılapların hedefini, "Türkiye Cumhuriyeti halkının tamamı ile ve bütün şekilleriyle medeni bir toplum haline getirmektir" diye açıklamıştır (İmece, 1975:20).

Osmanlı Devleti'nde batılaşma yolunda başlanan reform hareketleri, modernleşme çabaları, zamanla Türk toplumunu yapısını, özellikle de kültürel gelişmeleri yakından etkilemiştir. Ülkede çağdaşlaşma çabaları doğrultusunda özellikle II. Mahmud ve sonra ki dönemlerde ciddi gelişmeler yaşanmıştır. Sultan III. Selim'den II. Mahmud'a ve ondan Abdülhamid dönemine kadar uzanan dönemde müzik sarayın en önemli ilgi alanlarından biri olmuştur (Uluskan, 2010: 295).Cumhuriyet döneminde kimlik inşa sürecinde müzik, devletin bilinçli ve sistematik araçlarından biri haline almıştır. Müzik sanatsal bir araç olarak milli duyguları ve coşkulara dokunarak toplumu bir kimlik etrafında toplamak üzere kullanılmıştır. Müzik devriminin politikalarında Ziya Gökalp'ın etkisi büyük olmuştur. Ziya Gökalp geleneksel Türk sanat müziğinin

Türk kökenli olmaktan ziyade, Bizans kökenli Arap ve Acem karışımı bir müzik olduğunu iddia etmekteydi. Sadece halk müziğinin Türk kökenli olduğunu kabul etmekteydi (Durgun 2015b:82). Bunların dışında kalan Osmanlı müzik anlayışı geri plana itilmiştir.

Toplumsal kültürü ve kimliğin belirgin özelliklerinden birini giyim ve kuşam oluşturmaktadır. Batı tipi bir kimlik inşa sürecinin başlatıldığı cumhuriyet döneminde, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan kaftan, şalvar, gibi giyim tarzları değiştirilmeye Avrupai tarzı bir giyim ve kuşam sistemi getirilmeye çalışılmıştır (Aysal, 2011: 4). Bu amaçla 1925 yılında şapka kanunu çıkarılmıştır. Kanunun içeriği yapılan reformun zorunluluğu ifade etmekteydi. Kanun;

Türkiye Büyük Millet Meclisi azaları ile idarei umumiye ve hususiye ve mahalliyeye ve bilümun müessesata mensup memurin ve müstahdemin Türk milletinin iktisa etmiş olduğu şapkayı giymek mecburiyetindedir. Türkiye halkının da umumi serpuşu şapka olup buna münafi bir itiyadın devamını hükümet meneder(Resmi Gazete,1925:108).

Şapka kanunu ile birlikte modern ve batı düşüncesine uygun bir giyim kimliği oluşturulmaya çalışılmıştır. Osmanlı'dan kalan ve bireylerin kökenini veya sülalesini belirten, onları diğerlerinden farklı kılan unvanlardan kurtarıp eşit bir toplum yaratmak üzere soyadı kanunu çıkarılmıştır. Soyadı Kanunu ile Cumhuriyetin getirdiği yeniliklerinin hem bir parçası, hem de Cumhuriyet'in devlet adamları tarafından yapılmak istenen ulus devlet kimliğiyle toplumu cemaat kimliklerinden arındırarak türdeş bir ulus haline getirmenin yollarından birisi olarak görülmüştür(Aslan, 2006:161). Bu amaçla 1934 yılında soyadı kanunu şu içerikle yayınlanmıştır: "Her Türk öz adından başka soy adını da taşımağa mecburdur. Söyleyişte, yazışta, imzada öz ad önde, soy adı sonda kullanılır. Rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimleriyle umumi edeplere uygun olmayan veya iğrenç ve gülünç olan soyadları kullanılamaz "(Resmi Gazete, 1934: 506).

Bu devrim ve gelişmeler ile Cumhuriyet dönemi devletin kuruluşundan itibaren Avrupa'da meydana gelen kimlik inşa politikaları, Türkleri Anadolu'dan atma düşüncesi, dış politikada meydana gelen gelişmeler ve tehditler mevcut hükümeti devlet ebed müddet düşüncesi etrafında bu gelişmelere zorlamıştır.

SONUÇ

Yeryüzünde en eski medeniyetlerden biri olan Türkler Orta Asya bozkırlarında ortaya çıkmışlardır. Sert bozkır kültüründe göçebe bir hayat süren Türkler, düşmanın ne zaman ortaya çıkacağı, toplumu yağmalayacağı tehlikesi ile karşı karşıya kaldıklarından teşkilatlanmaya önem vermişlerdir. Teşkilatlanmanın bir sonucu olarak örgütlenmeler gelişmiş ve devlet kavramı ortaya çıkmıştır. Türklerde insanlığın varoluş sürecinden itibaren bir devlet düşüncesi mevcuttu. Devlet düşüncesi halkın bağımsızlığı için kutsal bir kavramdı ve devletin bağımsızlığının kaybedildiği dönemlerde Türk halkı esaret altında yaşamamak için canına kıymış ya da göç etmiştir. Türklerde devlet kurma düşüncesi her dönem kendisini göstermiş, yıkılan Türk devletlerinin yerine yenileri kurulmuştur.

Türklerde devlet anlayışı ve yönetim felsefesi; mitolojiler, destanlar, kitabeler, dilden dile aktarılan milli anılarla şekillenmiştir ve devlet kaynağının unsurları her dönemde vatan, bağımsızlık, millet, egemenlik ilkelerine dayandırılmıştır. Türkler yaşadıkları toprakları vatan olarak benimsemişler ve onu kutsal sayarak korumuşlardır. Vatan kavramına verilen önem, eski Türklerden beri değişikliğe uğramadan günümüze kadar ulaşmıştır. Devlet ayakta durduğu sürece halkında bağımsız olacağı düşüncesi, devleti her dönem vazgeçilmez bir kavrama dönüştürmüştür. Türk insanı bağımsız olmadığı toprağı hiçbir dönemde vatan saymamıştır. Türklerde özel mülkiyet yasak olduğundan sınıf bilinci oluşmamış, devlet her bireye aynı mesafede durmuştur. Avrupa toplumlarında görülen ve toprak yapısına bağlı olarak ortaya çıkan kölelik sistemi Türklerde görülmemiştir. Türk devletlerinde kölelik ve bazı kesimlerin imtiyazlarla donatılmasının engellenmesi bozkır kültüründe adalet, eşitlik gibi prensiplerin gelişmesine yardımcı olmuştur. Halk ve Hükümdarın birbirlerine karşılık görevleri vardı. Halk hükümdara bağlı olacak, hükümdar ise devleti yücelterek halkın refah seviyesini artıracaktı. Böyle bir ilişkinin olduğu Türk toplumlarında devlet, Avrupa toplumlarında sömürü düzenin bir aracı şekilde değil aksine baba olarak tasvir edilmiştir. Millet devletin kurucu unsuru olduğundan devletsiz millet olamayacağı gibi milletsiz devlet de olamazdı. Türklerde devlet ve millet iç içe girmiş iki kavramdı.

Siyasal kültürümüzdeki devlet geleneği, siyasal kültürümüzden, tarihsel mirastan, dinden ve hatta toplumun en küçük bireyi olan aileden gelen özelliklerimiz çerçevesinde

şekillenmiştir. İslamiyet öncesinde kutsadığımız devlet, İslamiyet'in kabulünden sonra hatta Cumhuriyetin kuruluşuyla bile kutsal sayılmaya devam etmiştir. Devlet, bireylerden ve toplumdan daha üstündür. Devlet ebed müddet düşüncesine aykırı bir durum ortaya çıktığında devlet her türlü önlemleri almaya yetkilidir. Bu durumu Osmanlı Devleti'nde siyaseten katle, kurtuluş savaşı döneminde milli mücadelelere dayandırmak yanlış olmayacaktır.

Orta Çağ Avrupa'sında Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla ortaya çıkan yönetim boşluğunu Kilise ve Feodalite kavramları doldurmuştur. İmparatorluk döneminde birlikte yaşayan halk, farklı kentlerde farklı yönetimler tarafından yönetilmeye başladı. Bilimsel ve eğitim alanında ki gelişmeler ile birlikte, Reform ve Rönesans hareketleri başlamıştır. Kilisenin ve Feodalite'nin gücünün azalması ile denetim ve egemenlik kavramları meydana gelen kültürel devrimle devletin egemen olduğu bir kavramsal aygıtı bırakmıştır. Bu doğrultuda ortaya yeni siyasi oluşumlar çıkmış ve bu oluşumların başını devlet kavramı çekmiştir. Modernleşme ile birlikte feodal devlet kavramının yerini modern devletin egemen formu olan "Ulus-Devlet" almıştır

Ulus devlet kavramı, bireylere belli bir kimlik ve ortak sembolleri benimsemeyi zorunlu kılmıştır. Avrupa'da daha önce birlikte yaşayan toplum yapısı zamanla çözülmeye başlamış ve toplumları, tek millet, tek bayrak, tek devlet ve tek dil gibi ortak semboller etrafında birleşmeye başlamışlardır. Bu ortak semboller etrafında oluşmaya başlayan devlet kimliği, kendi değerlerinin dışında kalan değerleri ötekileştirmiştir. Devlet kimliği üzerinden kendilerinden olmayan zararlılara karşı ortak bir güç unsuru oluşmuştur. Ulus-devlet ve milliyetçilik kavramlarının sentezi sonucunda devletler Avrupa'da halkların arasındaki farklar derinleşmiş, Ortaçağa ait kimlikleri terk edilmiş ve ötekileştirme kavramı ile birlikte devletler kendi ulusal kimliklerini oluşturma başlamışlardır. Almanya, İtalya, Fransa gibi devletlerin siyasi birliklerini tamamlamaları ile Avrupa siyasi haritası değişmeye başlamış ve ulusçuluk faaliyetleri Avrupa sınırlarını aşarak imparatorlukları parçalanmalarını hızlandırmıştır.

Ulusçuluk faaliyetleri ile birlikte imparatorluk yapısı çözülmeye başlamıştır. Ulusçuluk faaliyetleri ile birlikte kozmopolit bir toplum yapısına sahip Osmanlı Devleti'nde ayaklanmalar başlamış ve bu ayaklanmaları engellemek üzere politikalar üretilmeye

çalışılmıştır. Devlet Türk toplumunun her zaman göz bebeği olmuş ve onu korumak tüm bireylerin görevi sayılmıştır. Osmanlı kimliği çatısı altında halkı bir arada tutmakta zorlanan Osmanlı Devleti'nde, dönemin aydınları tarafından kurtuluş yolu olarak Türk ulusçuluğu görülmüş ve bu uğurda mücadeleler başlanmıştır. Dernekler ve dergiler üzerinden yürütülen Türk ulusçuluğu fikri, Cihan Harbi'nden sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin temel felsefesi olmuştur. Devlet ebed müddet düşüncesiyle başlayan milli mücadele döneminden sonra kurulan yeni devlette kimlik sorunu ortaya çıkmıştır. Yeni devlete miras kalan Osmanlı kozmopolit toplum yapısı hangi kavram veya semboller etrafında birleştirilecek sorusuna çeşitli cevaplar aranmıştır. Ülkenin kurulmasından hemen sonra kimlik sorusunun ön plana çıkmasının nedeni Avrupa'da ortaya çıkan ırk araştırmaları ve Avrupa merkezci tarih anlayışından kaynaklanmaktadır.

Avrupa'da bilimsel gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan ırk teorileriyle, ırklar üç sınıfa ayrılmıştır. Bu ırklar medeniyete sundukları katkılara göre; beyaz, siyah ve sarı ırk olarak ayrılmış ve beyaz ırkın en gelişmiş toplumları ifade ettiği öne sürülmüştür. Avrupa'da ırk tartışmalarında beyaz ırkın, geride kalan diğer tüm ırkları medeniyetle buluşturmak için sömürebileceği düşüncesi hakimdi. Bu düşünce ile yola çıkan Avrupa toplumları Türklerin sarı ırka mensup olduklarını, bu yüzden Anadolu topraklarının işgal edilmesi ve Türklerin geldikleri yer olan Orta Asya'ya gönderilmesi gerektiği ifade edilmekteydi.

Batı Avrupa devletlerinde bilim ve sanatın gelişmesi ile toplumun düşünce yapısında değişimler başlamış ve sivil toplumun ortaya çıkış sürecini başlatmıştır. Sivil toplum devlet kadrolarında hakimiyet kurmaya başlamış ve halktan gelen talepler doğrultusunda devlet kavramını şekillendirmiştir. Osmanlı toplumunda özel mülkiyetin olmamasında kaynaklı sınıf bilincinin oluşmaması, halkın yönetimi etkileyecek bir sivil toplumun ortaya çıkmasını engellemiştir. Ayrıca Atatürk, Osmanlı devletinde bürokrasinin bozulduğunu, memurların görevlerini yapmadığını, rüşvet aldığını ve sivil bürokrasinin yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil edemeyeceğini ifade etmiştir. Türk toplumunda sivil toplumun olgunlaşmaması bütün inisiyatif ve iradenin devlette toplanmasına sebebiyet vermiştir. Bu da devleti kimlik ve kimliğin bütün etmenlerinde söz sahibi kılmıştır. Devlet sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yaşamın vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Metin Heper bu durumu aşkın devlet olarak ifade eder.

Devlet ebed müddet düşüncesiyle başlanan kimlik inşa süreci, eski Türk devlet gelenekleri örnek alınarak başlamıştır. Daha önce tanrısal olarak kabul edilen hakimiyet anlayışı, Cumhuriyet döneminde millete atfedilmiştir. Devletin kurucu kadroları Orhun Abideleri'nde geçen "Türklerin adı sanı yok olması" düşüncesine uygun olarak siyasal kültür ve devlet geleneği rehber alınarak yeni bir kimlik inşa süreci ile devletin bağımsızlığı korumaya çalışmışlardır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere yeni bir tarih anlayışı ve yeni bir gelecek inşa etmek üzere eski Türk tarihini ana hatlarını araştırarak bir ulus yapısı ortaya koymaya çalışmışlardır. Türklerin ilk ortaya çıktıkları Orta Asya ile şimdiki Anadolu toprakları arasında, tarihsel bir ilişkinin var olduğu tezinin kanıtlanması için Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi öne sürülmüştür. Bu tezler ile Türklerin medeniyete katkıda bulunan beyaz ırka mensup olduğu ve Orta Asya bozkırlarından başlattığı göç ile tüm dünya medeniyetlerinin kuruluş sürecinde aktif rol oynadığı öne sürülmüştür. Bu tezler devletin varlığının tehlikede olmasından dolayı sistemli bir şekilde ortaya çıkmamış aksine Avrupa'da ortaya çıkan ırk ve kimlik çalışmalarına paralel olarak ilerlemiştir. Tezler bilimsellikten çok siyasal bir çalışmanın ürünüydü ve ortaya çıkış amaçları, devletin ve Türk milletinin içinde bulunduğu mevcut durumdan kurtarmak üzereydi. Tarih derslerinde Türk tarihi ve Türk milletinin mazisi ön plana çıkarılmış, Türklerin başarıları üzerinden yeni inşa sürecine dahil edilen kimlik benimsetilmeye çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nin Türk kimliğine ve Türk tarihine sırt dönmesi gibi büyük bir hatanın devletin sonunu getirdiği ifade edilmiş, Türkiye Cumhuriyeti'nin böyle bir hataya düşmesinin engellenmesi ise ancak Türk kimliği ile gerçekleşebileceği ifade edilmiştir.

Devlet Anadolu topraklarında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Türkler'e yüzyıllardır ev sahipliğini yaptığını kanıtlamak ile uğraşırken aynı zamanda medeni ve Batı tipine uygun kültürel yönden gelişmiş bir toplum inşa etmeye çalışmıştır. Bu nedenle giyim kuşam, sanat, tatil günleri, zaman dilimi gibi birçok alanda yeni devrimler gerçekleştirmiş, toplumda statü belirleyen unvanların önüne geçmek üzere soyadı kanunu çıkarmıştır. Böylece Türk milleti medenileşecek ve Avrupa toplumlarının medeniyeti yayma düşüncesi ile işgal ve sömürgeci kurtulacaktı.

Anadolu topraklarında ilk büyük medeniyetlerden biri olan Türklerin evlatları vatansız kalamazdı. Çünkü eski Türk tarihinde devletine sahip çıkmayan bir milletin Tanrı

tarafından cezalandırılacağı düşüncesi her dönemde devlet yöneticilerine ve halkına anlatılmış ve taşlara kazınmıştı

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali (2010), *Ulus Devlet Ya da Halkın Egemenliği*, (2. Baskı), İmge Kitabevi Yayınları: Ankara.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali ve Köker, Levent (1991), *İmparatorluktan Tanrı Devletine Siyasal Düşünceler*, (1. Baskı), İmge Kitabevi: Ankara.
- Akbaş, Halil Emre, Bozkurt, Serdar ve Yazıcı, Kübra (2018), ‘‘Osmanlı Devletinde Lonca Teşkilatı Yapısı ve Yönetim Düşüncesi İle Karşılaştırılması’’, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Eylül Özel Sayı. s. 165-202.
- Akçura, Yusuf (1998), *Üç Tarz-ı Siyaset*, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara.
- Akgün, Engin (2008), *Türk Dünyasında Din ve Gelenek Üzerine*, (1. Baskı), Doğu Kütüphanesi Yayınları: İstanbul.
- Akgündüz, Murat (2014), ‘‘Ticari Hayatta Kardeşliği Esas Alan Ahilik Teşkilatı’’,*Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: 31, ss. 9-18.
- Akman, Mehmet (1997), *Osmanlı Devletinde Kardeş Katli* (1. Baskı), Eren Yayınları: İstanbul.
- Akşin, Sina (2008), *Osmanlı Devleti 1300-1600 Cem Yayınevi*: İstanbul.
- Akşin, Sina (2017), *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, 8. Baskı, İmge Yayınları: Ankara.
- Akşin, Sina (2018), *Kısa Türkiye Tarihi*, (25. Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Alkan, Cihan ve Yıldızgil Bayram (2018), *Bozkırdan Uygarlığa Türklerin Serüveni*, (2. Baskı), Az Kitap Yayınları: İstanbul.
- Anderson, Benedict (2017), *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, 9. Baskı, Metis yayınları: İstanbul
- Arai, Masami (2016), *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, (6. Baskı), İletişim Yayınları: İstanbul.
- Arı, Tayyar (2013), *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 10. Baskı, MKM Yayınları: Bursa
- Armağan, Abdullatif (2011), ‘‘Klasik Dönemde Osmanlılarda Devlet Yönetimi Anlayışına Dair Bazı Düşünceler’’, *Akademik Bakış Dergisi*, C:5, S: 9, ss: 139-156.
- Armaoğlu, Fahir (1997), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara.
- Arslan, Mahmut (1987), *Kutadgu-Bilig’deki Toplum ve Devlet Anlayışı*, İstanbul Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Aslan, Demo Ahmet (2006), ‘‘Modern Türkiye’de Ulusal Kimliğin İnşasında Soyadı Kanunu’nun Rolü’’, *Cumhuriyet Tarihi Araştırma Dergisi*, ss.155-172.

- Aslan, Seyfettin (2017), “Osmanlılarda Siyasal İktidarı Koruma Çabası ve Kardeş Katli”, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C: 7, S:12, ss.1-11
- ATATÜRK, Mustafa Kemal (2015), *Nutuk*, 1. Baskı, Kaynak Yayınları:Ankara.
- Ateş, Toktamış (2016), *Türk Devrim Tarihi*, 7. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Ateş, Toktamış (2017), *Siyasal Tarih*, 6. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Ayata, Ali ve Yücel, Gökberk (2015), *Yeni Küresel Düzendeki Türk Dış Politikasının Kimlik Arayışı*, 1. Baskı, Nobel Yayınları: Ankara.
- Aybars, Pamir (2009), “Orta-Asya Türk Hukukunda ‘Töre’ Kavramı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.58 S.2, ss. 359-375
- Aybudak, Utku (2017), “Modern Devlet Bağlamında Ortaya Çıkan Egemenlik Kavramı ve Egemenliğin Dönüşümü”, *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, C:10, S: 54, ss. 226-237.
- Aydemir, Cahit ve Genç, Sema Yılmaz. (2011), “Ortaçağın Sosyoekonomik Düzeni: Feodalizm”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C:10, S:36, ss. 359-384
- Aydoğan, Metin (2006), *Yönetim Gelenekleri ve Türkler Cilt 2*, 6.Baskı, Umay Yayınları: İzmir.
- Aydoğdu, Murat (2016), “Ortaçağ Feodal Mülkiyet Anlayışı ve Osmanlı Hukukundaki Toprak Sisteminin Türk Hukukundaki Tarımsal İşletmelerin Mirasçılara Özgülenmesine Etkileri”, *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: 17, S: 2, ss. 1-26
- Aysal, Necdet (2011), “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S:22, ss.3-32
- Balcı, Cengiz (2018), *Türk Devlet Töresi*, (1. Baskı), Bilge Oğuz Yayınlar: İstanbul.
- Başer, Sait (2015), *Kutadgu Bilig’de Kut ve Töre*, (6. Baskı), İrfan Yayınları: İstanbul.
- Bayat, Fuzuli (2006), *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*, Ötüken Yayınları: İstanbul.
- Baykara ,Tuncer (2001), *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*, (1. Baskı), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: Ankara .
- Bedirhan, Yaşar (2009), *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*, (2. Baskı), Eğitim Akademi Yayınları: Ankara.
- Berkes, Niyazi (2018), *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, 27. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Bıçak, Ayhan (2013), *Türk Düşüncesi 1 Kökenler*, (2. Baskı), Dergah Yayınları: İstanbul.
- BULUT, Nihat (2003), “Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu mu?”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: 52, S: 2, ss. 173-197.
- Calhoun, Craig (2012), *Milliyetçilik*, (3. Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul

- Candan, Ergün (2011), *Türkler'in Kültür Kökenleri*, 8. Baskı, Sınır Ötesi Yayınları: İstanbul.
- Coşkun, Özlem (2016), "Türk Yönetim Sistemi Üzerine Kısa Bir Değerlendirme", *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, Cilt: 2, Sayı: 2, ss.126-135.
- Çağla, Cengiz (2017), *Siyaset Bilimi*, 2. Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları: İstanbul
- Çam, Esat (2011), *Siyaset Bilimine Giriş*, 10. Baskı, Der Yayınları: İstanbul.
- Çandarlıoğlu, Gülçin (2003), *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Çapa, Mesut (2002), "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tarih Öğretimi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S: 29-30, ss. 39-55.
- Çetin, Halis (2002), "Liberalizmin Tarihsel Kökenleri", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C:3, S:1, ss. 79-96.
- Çoruhlu, Yaşar (2002), *Türk Mitolojisinin Anahatları*, 1. Baskı, KabalcıYayınevi: İstanbul.
- Carr, Edward H.(1990), *Milliyetçilik ve Sonrası*, 1. Baskı, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Dalbay, Ramazan Saim (2018), "Kimlik ve Toplumsal Kimlik kavramı" *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:31, s. 161-176.
- Davutoğlu, Ahmet (2003), "Küreselleşme ve AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Ulusal Egemenliğin Geleceği", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C: 20, ss. 46-58.
- Dikici, Mehmet (2005), *Türklerde Adalet*, 1. Baskı, Akçağ Yayınları: Ankara.
- Durgun, Şenol (2014), *Ulus İnşası ve Milliyetçilik*, 1. Baskı, Binyıl Yayınevi: Ankara.
- Durgun, Şenol (2015), "Devlet, Yapı ve İşlev", *Düşünce Dergisi*, S: 3, ss. 11-19.
- Durgun, Şenol(2015b). *Türkiye'de Devletçi Gelenek ve Müzik*, A Kitap Yayınları: Ankara.
- Durmaz, Sayime (2010), "Yüksek Ortaçağ'da Papa-İmparator Çatışması: Kılıç ile Asa'nın Savaşı", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 1, ss. 93-120.
- Durmuş, İlhami (2016), *Türk Kültürüne Giriş*, 1. Baskı, Akçağ Yayınları: Ankara.
- Engin, Vahdettin (2016), *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tarihi Devamlılık*, 2. Baskı, Yeditepe Yayınları: İstanbul.
- Erdoğan, Aysel (2014), "İslamiyet'ten önce Türk Devletlerinde Meclis Anlayışı: Toy, Kengeş, Kurultay örneği", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 11, S: 1 ss. 39-52.
- Ergin, Muharrem (2016), *Orhun Abideleri*, 50. Baskı, Boğaziçi Yayınları: İstanbul.
- Eriçik, Selçuk (2011), "Kimlik ve Çok Kültürlülük Sorunu", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C:52, S:2, ss. 219-241.

- Erkiş, İbrahim Uğur (2013), “Ulus-Devletin Tarihsel Gelişimi Üzerine”, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S: 26, ss. 54-76.
- Eroğlu, Haldun (2003), “Osmanlılarda İktidarın Değişim Süreci ve Meşruiyet Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C: 43, S: 2, ss. 19-39
- Ersal, Aytekin (2012), *Türkiye’de Ulus-Devlet ve Ziya Gökalp*, Mümtaz Turhan, Erol Güngör, Ötüken Yayınları: İstanbul
- Ersanlı, Büşra (2003), *İktidar ve Tarih Türkiye’de ‘Resmi Tarih Tezinin oluşumu (1929-1937)*, 1. Baskı, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Faroqhi, Suraiya (2012), “Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları”, 1. Baskı, İstanbul, 2012, Çev:Ercan Ertürk
- Gellner, Ernest (2008), *Uluslar ve Ulusçuluk*, 2. Baskı, Hil Yayınları: İstanbul
- Gökalp, Ziya (1976), *Türkçülüğün Esasları*, 1. Baskı, Milli Eğitim Basımevi: İstanbul
- Gökalp, Ziya (1977), *Türk Töresi*, 1. Baskı, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları.
- Gömeç, Sadettin (2011), *Şamanizm ve Eski Türk Dini*, 2. Baskı, Berikan Yayınevi: Ankara.
- Gözler, Kemal (2012), *Devletin Genel Teorisi Bir Genel Kamu Hukuku Ders Kitabı*, 4. Baskı, Ekin Yayınları: Bursa
- Gözler, Kemal (2016), *Anayasa Hukukuna Giriş Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*, 25. Baskı, Ekin Yayınları: Bursa
- Greenfeld, Liah (2017), *Milliyetçilik Moderniteye Giden 5 Yol*, 1. Baskı, Alfa Yayınları: İstanbul
- Grousset, Rene (1980), *Bozkır İmparatorluğu*, 1. Baskı, Ötüken Yayınları: İstanbul.
- Güç, Kürşat (2015), “Orta Asya Türk Topluluklarında Devletin Ortaya Çıkışında maddi Koşulların Etkisi: Hun ve Göktürk Devletleri Örnekleri”, *Düşünce Dergisi*, S:3, ss. 31-42
- Gümüşoğlu, Hasan (2014), *Devlet-i Aliyye’nin Sonbaharı Osmanlı ve Modernleşme*, 1. Baskı, Ensar Neşriyat: İstanbul.
- Günay, Ünver ve Güngör, Harun (2003), *Türklerin Dini Tarihi*, 5. Cilt, Rağbet Yayınları: İstanbul.
- Gündüz, Ömer ve Fırat, İsmail (2014), “Dil Devriminin Gerçekleşmesinde Türk Dil Kurumunun Rolü”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:34, S:34, ss. 59-71.
- Güngör, Erol (1997), *Tarihte Türkler*, 8. Basım, Ötüken Yayınları: Ankara.
- Güngöz, Tufan (2016), *Osmanlı Teşkilat Tarihi*, 4. Baskı, Grafiker Yayınları: Ankara.
- GUIBERNAU, Montserrat (1997), *Milliyetçilikler 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler*, Sarmal Yayınevi:İstanbul.

- Hacıfevzioğlu, Ahmet Umut (2018), “Marx’ta Kapitalist Devlet Bağlamında Yönetenler ve Yabancılaşma Sorun”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 26, ss. 375-390.
- Hassan, Ümit (2015), *Eski Türk Toplumunu Üzerine İncelemeler*, 5. Baskı, Doğubatı Yayınları: Ankara.
- Halaçoğlu, Yusuf (1991), *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara
- Heper, Metin (2015), *Türkiye’de Devlet Geleneği*, 5. Baskı, DoğuBatı Yayınları: Ankara.
- Heywood, Andrew (2013), *Siyasi İdeolojiler: Bir giriş*, 5. Baskı, Adres Yayınları: Ankara
- Heywood, Andrew (2014), *Siyaset*, 14. Baskı, Adres Yayınları: Ankara
- Himmet Hülür; Gürsel Akça (2007), “İmparatorluktan Cumhuriyete Siyasal Bütünlük ve Ulusalçılık Söylemi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S: 22, ss. 311-333.
- Hobsbawm Eric j. (1995), *1780’den Günümüze Millet ve Milliyetçilik, Program, Mit ve Gerçeklik*, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- I. Türk Tarih Kongresi: Konferanslar Müzakere Zabıtları (1932), Maarif vekaleti Yayınları: Ankara.
- İmece, Mustafa Selim (1975), Atatürk’ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Gezileri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 7: Ankara.
- İnalcık , Halil (2005), *Osmanlı’da Devlet, Hukuk, Adalet* , 2. Baskı, Eren Yayınları: İstanbul.
- İnalcık, Halil (1958), “Osmanlı Padişahı”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C:13, S: 4, ss. 68-79.
- İnalcık, Halil (1964), “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu”, *Belleten*, C:28, S:112, ss. 603-622.
- İnalcık, Halil (1999), “Türk Devletlerinde Sivil Kanun Geleneği”, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, S: 58, ss. 5-11
- İnalcık, Halil (2005), *Osmanlıda Devlet, Hukuk, Adalet*, 2. Baskı, Eren Yayınları: İstanbul.
- İnalcık, Halil (2009), *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1 Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal, ve Ekonomik Gelişim*, 27. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul
- İnalcık, Halil (2013a), *Rönesans Avrupası Türkiye’nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*, 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- İnalcık, Halil (2013b), *Osmanlı ve Modern Türkiye Araştırmaları*, 1. Baskı, Timaş Yayınları: İstanbul
- İnan, Ayşe Afet (2012), *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: Ankara.

- Işık, Mehmet (2018), *Türklerin Kültür Kökeni*, 28. Baskı, Yediveren Yayınları: İstanbul.
- Kafesoğlu, İbrahim (2016), *Türk Milli Kültürü*, 40. Baskı, Ötüken Yayınları: İstanbul.
- Kafesoğlu, İbrahim (1970), *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, 1. Baskı, Milli Eğitim Basımevi: İstanbul.
- Karadağ, Cafer Tayyar (2015), “Alman Federalizminin Tarihsel Süreçteki Gelişimi”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C:13, S:2, ss. 121-136
- Karakaş, Mehmet (2015), *Modernlik Küreselleşme ve Türkiye’nin Kimlikler Evreni*, 1. Baskı, Küre Yayınları: İstanbul.
- Karpat, Kemal (2015), *Türk Siyasi Tarihi*, 6. Baskı, Timaş Yayınları: İstanbul.
- Kaya, Emine Erden (2015), “Erken Cumhuriyet Dönemi Ulus İnşa Sürecinde Irk ve Irkçılık (1923-1938)”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, C:2, S:3 ss. 21-64.
- Keleş, Bahattin (2016), “Talas Savaşı’nın Türklerin İslamiyet’i Kabul Etmelerindeki Yeri ve Önemi”, *Türk Dünyası Araştırma Dergisi*, S:225, ss. 83-96.
- Kılıç, Murat (2016), *Allah, Vatan, Soy, Milli Mukeddesat, Türk Milliyetçiler Derneği 1951-1953*, 1. Baskı, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Koçak, Kürşat (2011), “İslamiyet’ten Önceki Türk Devlet Geleneklerine Göre Tahta çıkma Yöntemleri”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, S: 4, ss. 101-117
- Kongar, Emre (2006), *21. Yüzyılda Türkiye 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, 38. Baskı, Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Köksal, Şahin (2009), *Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus Devlet*, 2. Baskı, YeniYüzyıl Yayınları: İstanbul.
- Köktürk, Abdullah (2011), “Modern Öncesi Devletin Yönetim Anlayışı”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C:7, S: 13, ss. 73-97.
- Köseoğlu, Nevzat (2015), *Türk Kimliği ve Türk Dünyası*, 3. Baskı, Ötüken Neşriyat: Ankara.
- Kösoğlu, Nevzat (2008). “Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Doğuşu ve Özellikleri”, Tanıl Bora (Ed.); *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*4, 3. Baskı, İletişim Yayınları: İstanbul, ss. 208-225.
- Kurtaran, Uğur (2011), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet Sistemi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 8, ss. 57-71
- Kutlu, Sönmez (2011), *Türkler ve İslam Tasavvuru*, İsam Yayınları: İstanbul.
- Lewis, Bernard (2017), *Modern Türkiye’nin Doğuşu*(Çev. Boğaç Babür Turna), 9. Baskı, Arkadaş Yayınları: Ankara.
- Mardin, Şerif (1991), *Türk Modernleşmesi Makaleler 4*, (1. Baskı), İletişim Yayınları: İstanbul.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2013), *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, (4. Baskı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul

- Oğur, Yıldırım (2018), *Alternatif Türkiye Tarihi 1*, 1. Baskı, Vadi Yayınları: İstanbul.
- Okumuş, Ejder (2005) “Geleneksel Siyasal Kimliğin Çözülmesinde Tanzimat (1839-1856)”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C:5, S:4, ss. 9-36.
- Oral, Mustafa (2016), *Kemalist Cumhuriyetin İnşası Bir İdeolojik Aygıt Olarak Ülkü Dergisi*, 1. Baskı, Yeni İnsan Yayınevi:İstanbul.
- Oran, Baskın (1980), *Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği Kara Afrika Modeli*, (2.Baskı), Işık Yayınları: Ankara
- Ortaylı, İlber (2015), *Orta Asya’nın Bozkırlarından Avrupa Kapılarına Türk Tarihi*, (3. Baskı), Timaş Yayınları: İstanbul.
- Ortaylı, İlber (2017), *Türklerin Altın Çağı*, (1. Baskı), Kronik Kitap Yayınları: İstanbul.
- Ögel, Bahaddin (2010), *Türk Mitolojisi Cilt 1*, 5. Baskı, Türk tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ögel, Bahaddin (2016), *Türklerde Devlet Anlayışı*, 2. Baskı, Ötüken Yayınları: İstanbul.
- Örmeci, Ozan (2010), “Jön Türkler ve İttihat ve Terakki”, *Tarih Okulu Dergisi*, C:2010, S:8, ss. 95-109.
- Öz, Mehmet (1999) “Klasik Dönem Osmanlı Siyasi Düşüncesi: Tarihi Temeller ve Ana ilkeler”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C: 12, S: 1, ss. 27-33.
- Özdemir, Mehmet Niyazi (2017), *Türk Devlet Felsefesi*, (11. Baskı), Ötüken Yayınları: Ankara.
- Özdemir ve Bakan (2016), “Ulus Devletin Oluşumu ve Sorunları Açısından Almanya ile Fransa’nın Karşılaştırılması”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:5 ss. 19-58.
- Özdemir, Fatih (2008), “Kızıl Elma’yı Arayan Üç Yazar: Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Ragıp Şevki Yeşim”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S: 3/5 ss. 503-515.
- Özdemir, Gürbüz (2009), “Batı’da ve Türklerde Egemenlik Kavramı”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S:23, ss. 123-137
- Özdemir, M. Niyazi, (1990), “Türk Devletlerinde Hakimiyetin Mahiyeti ve Kaynağı”, *Türk Yurdu Dergisi*, C:10, S: 29, ss. 44-48.
- Özdoğan, Mehmet (2015), “Türkiye’de Ulus İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936)”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, C:2, S:3, ss. 227-262.
- Özkan, Asaf (2008), “Millet-Milliyetçilik-Milli Tarih Bağlamında Türk Yurdu Dergisi’nde Milli Tarih Oluşturma Çabaları (1911-1918)”, *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S:37, ss. 289-309.
- Özkırımlı, Umut (2010), *Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar Eleştirel Bir Müdahale*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul
- Özkırımlı, Umut (2016), *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, 6. Baskı, Doğu-Batı Yayınları: Ankara.

- Öztuna, Yılmaz (2011), *Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Türkler*, 6. Baskı, Babıalı Kültür Yayınları: İstanbul
- Özyurt, Cevat (2012), *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma*, Açılım Kitap: İstanbul.
- Parmaksızozoğlu, İsmet (1982), *Türklerde Devlet Anlayışı (İmparatorluk Devri 1299-1789)*, 1. Baskı, Başbakanlık Basımevi: Ankara.
- Parmaksızozoğlu, İsmet ve Çağlayan, Yaşar (1976), *Eski Çağlar ve Türk Tarihinin İlk Dönemleri*, 1. Baskı, Funda Yayınları: Ankara.
- Pierson, Christopher (2015), *Modern Devlet*, 2. Baskı, Chiviyazıları Yayınları: İstanbul
- Poggi, Gianfranco (2016a), *Devlet Doğası, Gelişimi ve Geleceği*, 5. Baskı, İstanbul Kültür Yayınları: İstanbul.
- Poggi, Gianfranco (2016b), *Modern Devletin Gelişi Sosyolojik Bir Yaklaşım*, 8. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Renan, Ernest (1946), *Nutuklar ve Konferanslar*, Sakarya Basımevi: Ankara
- Roberts, J. M. (2016), *Dünya Tarihi 2. Cilt*, (Çev. İdem Armağan, Tansu Akgün), İnkılap Kitabevi: İstanbul.
- Roskin, M. G. (2014), *Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür*, 7. Baskı, Liberte Yayınları: Ankara
- Roux, Jean Paul (2004), *Türklerin Tarihi*, 5. Baskı, Kabalcı Yayınevi: İstanbul.
- Sadoğlu, Hüseyin (2010), *Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Saklı, Ali Rıza (2012), *Fransa ve Almanya’da uluslaşma Süreci ve Ulus Bilincinin Oluşumu*, *Akademik Bakış Dergisi*, S: 32, ss. 1-19
- Sarınay, Yusuf (1994), *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912–1931)*, Ötüken Neşriyat: İstanbul.
- Sander, Oral (2003), *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e*, 12. Baskı, İmge Yayınları: Ankara.
- Saylan, İbrahim ve Doğan, Erkan (2017), *Kemalizm ve Tek Parti Dönemi Tanımlamaya ve Anlamaya Yönelik Farklı Yaklaşımlar*, 1. Baskı, Efil Yayınları: Ankara.
- Sevim, Acar (2008), *Halk Milliyetçiliğinin Öncüsü Herder*, 1. Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları: İstanbul.
- Smith, Anthony D (2002), *Ulusların Etnik Kökeni*, 1. Baskı, Dost Kitabevi: Ankara.
- Şener, Cemal (2003), *Şamanizm Türkler’in İslamiyet’ten Önceki Dini*, 13. Baskı, Etik Yayınları: İstanbul.
- Şimşek, Ahmet ve Satın, Ali (2017), *Milli Tarihin İnşası*, 1. Baskı, Yazıgen Yayınları: İstanbul.
- Taneri, Aydın (2015), *Türk Devlet Geleneği*, 1. Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları: İstanbul

- Tatar, Taner, Tatar, Hüsniye Canbay (2005), “Türk Kültüründe Töre Müessesesi”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, C: 8, S: 23, ss. 273-286.
- T.C. Resmi Gazete, *Şapka İktisası Hakkında Kanun*, 25 Kasım 1925 Sayı:230, Başbakanlık Basımevi: Ankara.
- T.C. Resmi Gazete, *Soyadı Kanunu*, 2 Temmuz 1934 Sayı:2741, Başbakanlık Basımevi: Ankara.
- Tekin, Segah ve Sipahi, Esra Banu, (2014), ‘‘Kent, Yönetim, Din, Siyaset ve Düşünce Bağlamında Orta Çağ Avrupa’sına İlişkin Genel Bir Değerlendirme’’, *Tarih Okulu Dergisi*, S: 7, ss. 189-219
- Teziç, Erdoğan (2006),*Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları:İstanbul.
- Tilly, Charles (2016), *Avrupa’da Devrimler 1492-1992*, 1. Baskı, Alfa Yayınları: İstanbul.
- Togan, Zeki Veli, (1981), *Umumi Türk Tarihine Giriş Cilt 1*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: İstanbul.
- Toprak, Zafer (2012), *Darwin’den Dersim’e Cumhuriyet ve Antropoloji*, 3. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul
- Toprak, Zafer (2013), *Türkiye’de Popülizm 1908-1923*, 1. Baskı, Doğan Kitap: İstanbul.
- Toprak, Zafer (2015), *Darwin’den Dersim’e Cumhuriyet ve Antropoloji*, 3. Baskı, Doğan Kitap Yayınları: İstanbul.
- Tunç, Zekiye (2018), ‘‘Eski Türk Yazıtlarında Kağanın Vasıfları ve Görevleri’’, *Tarihin Peşinde Uluslar arası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S: 19, ss. 571-590
- Turan, Osman (2016), *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, 25. Basım, Ötüken Yayınları: İstanbul.
- Turan, Şerafettin (2014), *Türk Kültür Tarihi Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrensellige*, 7. Baskı, Bilgi Yayınevi: Ankara.
- Türkdoğan, Orhan (2004), *Osmanlıdan Günümüze Türk Toplum Yapısı*, 2. Baskı, Çamlıca Yayınları: İstanbul.
- Türkdoğan, Orhan (2013), *Türk Ulus-Devlet Kimliği*, 2. Baskı, Çizgi Yayınları: Konya
- Türköne, Mümtaz’er (2007), *Siyaset*, 7. Baskı, Lotus Yayınları:Ankara
- Türk Ocağı Türk Tarih Heyeti (1930), *Türk Tarihinin Anahatları*, Devlet Matbaası: Ankara.
- Uluskan, Seda Bayındır (2010), *Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, ATATÜRK Araştırma Merkezi: Ankara.
- Uygun, Oktay (2017), *Devlet Teorisi*, 4. Baskı, Onikilevha Yayınlar: İstanbul.
- Vatandaş, Celalettin (2010), *Ulusal Kimlik; Türk Ulusçuluğunun Doğuşu*, 2. Baskı, Açılım Kitap Yayınları: İstanbul.
- Yayla, Atilla (2005), *Siyasi Düşünceler Sözlüğü*, Adres Yayınları: Ankara

- Yetişgin, Memet ve Özdamar, Toroshan (2016), “Türk Devlet Yönetme Geleneği: Osmanlı Devleti ve Azınlıklar”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S:40, ss.167-194.
- Yıldırım, Emre (2014), “Türkiye’de Milliyetçilik ve Milli Kimlik: Türkçülüğün Keşfi ve Ulusal-Devletleşme Sürecinde Türk Milli Kimliği”, *TheJournal of Academic Social Science Studies*, S:28, ss. 73-95.
- Yıldız, Ahmet (2001), *Ne Mutlu Türküm Diyebilene Türk Ulusal Kimliğinin Etno-seküler Sınırları (1919-1938)*, 1. Baskı, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Yıldız, Süleyman (2007), “Kimlik ve Ulusal Kimlik Kavramlarının Toplumsal Niteliği”, *Milli Folklor Dergisi*, Sayı:74 ss. 9-16.
- Zürcher, Erik Jan (2000), *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*(Çev. Yasemin Saner Gönen), 7. Baskı, İletişim Yayınları: İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Şafı TEKİN, 01.06.1991 tarihinde Batman’da doğdu. İlk ve Orta Öğretimi Metin Bostancıoğlu İlköğretim Okulu’nda, Lise eğitimini ise Batman Fatih Lisesi’nde tamamladı. Lisans derecesini 2015 yılında Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nden aldı. Orta seviye bilmektedir.

